

200 2/10

POVJEST ŽUPA I CRKAVA ZAGREBAČKIH.

NAPISAO
JANKO BARLĚ.

I. ŽUPA SV. MARKA.

(Pretiskano iz „Obzora“.)

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.
1896.

СРЕДНОШКОЛСКА БИБЛИОТЕКА

1981. GODINE

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

POSREDOVANJE

128427 85-

POVJEST

ŽUPA I CRKAVA ZAGREBAČKIH.

NAPISAO

JANKO BARLÈ.

I.

ŽUPA SV. MARKA.

(Pretiskano iz „Obzora“.)

BIBLIOTEKA
ZAVODA ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE
GRADA ZAGREBA

Broj 292-

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

1896.

UVOD.

Na desnoj obali potoka Medveščaka, do staroga Zagreba, koji se prostirao na lievoj obali toga potoka, spominje se početkom XIII. vieka na uzvišenu i dosta prostranu brdašcu Gradъсѣ sa župnom crkvom sv. Marka. O toj crkvi i njezinih područnih crkvah kušat ću da objavim nekoliko povjestnih crtica. Doduše ne će to biti podpuna povjest župe sv. Marka, ali će ipak i ove crtice pružiti kakvu takvu sliku o udesu te starodrevne, slavne župe, a bit će ujedno maleni prilog crkvenoj povjesti slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba.

Velike vatre, što su se često pojavljivale u Zagrebu, uništile su osim ostalih dragocjenosti i mnogo listina, koje bi bile od velike koristi, da nam objasne nekoje stvari u povjesti crkve i župe sv. Marka. Malo ima poznatih povjestnih spomenika o njoj, koji su sada tiskom objelodanjeni u Tkalčičevih: „Povjestnih spomenicah“.¹ I župne matice ne sežu daleko natrag, kao što

¹ Podpuni naslov toga djela glasi: „Povjestni spomenici slob. i kralj. grada Zagreba, prijestolnice kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske“. Na sviet izdao Ivan Krst. Tkalčić. — Do sada su toga vrlo znamenitog djela izašle tri omašne svezke. Ovo djelo sam mnogo upotrebljavao, a pružilo mi je osnovu, na kojoj sam mogao ostalo graditi.

bismo očekivali kod tako stare i znamenite župe. Više podataka o toj crkvi i njezinih kapelah sačuvalo nam se u zapisnicih kanoničkih vizita, koji se čuvaju što u nadbiskupskom arhivu, što u arhivu nadbiskupske pisarne (ali i te ne sežu dalje od g. 1622). Iz ovih zapisnika crpao sam najviše podataka za ovu radnju. Neka bi i ove crtice doprinjele nešto k slavi prvoga grada naše domovine i najveće i najodličnije župe naše slavne nadbiskupije!

I.

ŽUPNA CRKVA SV. MARKA.

1. Gradjevina.

Jedan od najstarijih sredovječnih gradjevnih spomenika u slobodnom i kraljevskom gradu Zagrebu svakako je župna crkva svetoga Marka. Nešto vrijeme, nešto raznovrstne elementarne nepogode, razni popravci, pa i obnova, koja je nedavno dovršena, koješta su na njoj promijenili, no ipak stoji ona još i danas kao znamenit spomenik davno prošlih vremena. Premda to nije velika gotška gradnja, kakove su nam se užuivale po većih gradovih prema sjeveru i zapadu, ipak je župna crkva sv. Marka od velike znamenitosti, jer je s njom spojen dobar dio povjesti grada Zagreba. Poradi toga svakako zaslužuje ta crkva, da ju potanje promotrimo.

Župna crkva sv. Marka vrlo je stara, što nam svjedoče ne samo njezini oblici, već i povjestni spomenici. Zagreb na desnoj obali Medveščaka poznat nam je iz svršetka XII. vieka, a bijaše onda već prilično naseljen te je svakako imao i svoju župnu crkvu. Kad je ta crkva u tatarskoj provali god. 1242. nastradala, podignuli su Zagrebčani sadašnju crkvu i to na čast sv. Marku. Već god. 1256. dopustio je kralj Bela IV. Za-

grebčanom veliki markovski sajam, koji je trajao osam dana prije, a osam dana poslije blagdana sv. Marka. Kako bi se taj sajam odredio baš na dane oko blagdana sv. Marka, kad ne bi bio sv. Marko zaštitnik župne crkve? Razlog zašto su Zagrebčani odabrali baš sv. Marka za zaštitnika svoje župne crkve bio je najvjerojatnije taj, što su oni po svoj prilici primili sv. vjeru od oglajskih vjerovjestnika, a baš oglajska crkva ponosila se sv. Markom, kao svojim utemeljiteljem. Oglajski vjerovjestnici, koji su vrlo uspješno djelovali u susjednoj Kranjskoj, mogli su radi blizine i lahke komunikacije dospjeti laglje ovamo, nego oni iz Dalmacije. Moguće je i to, da su baš oglajski svećenici vršili ovdje duhovnu pastvu prije utemeljenja zagrebačke biskupije.

Priča se, da je crkvu sv. Marka dao graditi sam kralj Bela IV. i da je sam iz Mletaka donio sliku sv. Marka za njezin glavni žrtvenik. Što je istine na tom, teško je kazati. Crkvu gradili su po svoj prilici Talijani iz Mletaka, koji su se vrlo rano radi slobodina, udijeljenih gradskoj općini ovdje naselili, što svjedoči i mletačka ili benetačka ulica, koja još danas postoji.

Kukuljević misli¹, da prvobitna crkva sv. Marka ne bijaše posve onakova, kakovu danas vidimo. Po svoj prilici bila je u prvom početku mnogo manja te sastojala valjda samo od današnjega svetišta. Tekar u XIV. vijeku, kad se povećalo pučanstvo gornjega grada Zagreba, prizidane su valjda dvie pobočne kapele i tri crkvene ladje, kako ih danas vidimo.

Po tom je imala župna crkva sv. Marka tri ladje, koje svojom kratkoćom neodgovarahu posve prostranom svetištu. To svetište razsvjetljivalo je kao danas pet gotskih prozora, a do njega bile su dvie pobočne

¹ I. Kukuljević Sakcinski: „Župna crkva svetog Marka na zagrebačkom Greču“, u koledaru g. 1872. str. 140—144.

kapele. Svetište imalo je dvostruk svod, na krst izvodjen, kojega sedam tankih okruglih rebara počivaše prosto na zidu, sa šiljastim zagvozdnim kamenom, dočim su dvie oblice, što su odozgo vezale rebra bile urešene izklesanimi zvjezdami. Pobočne kapele bijahu takodjer švodjene na krst, te imadjahu svaka po tri tanka, dugačka gotska prozora.

Srednju ladju dielila su od pobočnih ladja sa svake strane dva debela okrugla stupa. Na ovih stupovih počivala su tanka rebra svoda na krst.

Izvana bijaše crkva sa svake strane poduprta sa četiri podporna pila (babke). Šestokutno svetište podupiraše šest pila, a na uglovih zapadnoga čela dizahu se u vis takodjer dva podporna pila. Zapadna strana imala je dva dugačka gotska prozora, a na južnoj strani bio je glavni ulaz, kao i danas.

Taj ulaz (o kojem kažu kanoničke vizite „porta insignis“), dopire do krovnoga vienca. Liepo je izklesan iz kamena i urešen listnatom ornamentikom, a u uložnicah stoje kameni kipovi dvanaestorice apostola, Spasitelja, bl. Djevice Marije i sv. Marka sa krilatim mletačkim lavom. Manji ulaz bio je sa zapada, gdje je bilo i malo predvorje. Sađa je taj ulaz posve obnovljen i urešen kipovi sv. Kvirina i sv. Augustina Kazotića. — Najmanja vrata bila su blizu zvonika na sjevernoj strani, kuda se unilazilo u sakristiju.

Tako u liepom gotskom slogu sagrađenoj župnoj crkvi, prigradili su na sjevero-zapadnom uglu malenu kapelicu, što su ju posvetili u čast sv. Fabijanu i Sebastijanu, o kojoj ću kasnije potanje progovoriti. Prvobitni zvonik bio je takodjer gradjen u gotskom slogu.

Na prostoru oko crkve bio je svakog dana obični trg, a radi udobnosti trgovaca sagrađila je gradska občina koncem XV. vieka oko vanjskog crkvenog zida

dućane, pa ih trgovcem iznajmila.¹ Kraj velikih vratiju na južnoj crkvenoj strani bila je pako sramotna klupa ili pranger, na kojoj je morao krivac za kaznu sjediti.²

Crkva je bila taracana opekom, kako se spominje u viziti od god. 1634., kasnije pako četverouglastim kamenom.

Nezna se pravo, kad je bila župna crkva sv. Marka posvećena, jer nam se nije sačuvao nikakov spis o tom. U kanoničkih vizitah spominje se ona uvijek, da je posvećena. Posvetilo slavi se svake godine na nedjelju poslije blagdana sv. Marka. Pošto se u katoličkoj crkvi točno obdržava godišnjica posvetila, mislim, da je i crkva sv. Marka bila posvećena, kako joj se godišnjica slavi. —

Kako ostale gradjevine u gradu Zagrebu, tako je i crkva sv. Marka stradala što s grozna potresa g. 1502., što s onih velikih požara, koji su bili u Zagrebu god. 1645., 1674. i 1707. — Prigodom vatre dne 28. ožujka g. 1645. izgori sav crkveni krov, svodovi od svetišta popucaše, a svod nad kapelom Majke božje se dapače srušio. Zagrebački gradjani dopremiše god. 1646. iz Štajerske 5800 dasaka, kojima pokriše za silu crkvu. Osim toga sklopio je grad ugovor s graditeljem i gradjanom zagrebačkim Antunom Macetom glede popravka svoda te taracanja i popravka crkve. Iz jednog pisma, što ga je on spomenute godine pisao gradskomu poglavarstvu, doznajemo, da je on za taj popravak dobio 210 renskih forinti, četiri voza kreča i 100 dasaka.³

¹ Bilo je tu devet dućana. Za svaki dućan platila se škuda najamnine na godinu.

² O svem tom sravnj Tkalčića: Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba, I. str. XIV. itd. i II. str. XII. itd.

³ I. Kukuljević: Slovník umjetnika jugoslavenskih str. 231.

Jedva je bio taj popravak pravo dovršen, nadošle su druge vatre i crkva je malo po malo izgubila sav prvobitni vid i sliku. U onoj obćenitoj gradskoj biedi slabo se mislilo, da se crkva umjetnički popravi; krparilo se na brzu ruku, pa se time prvobitni gotski slog veoma nagrdio. — Mjesto tankih, šiljastih i liepo izkićenih prozora, načiniše neukusne prozore na oblo, prizidaše skaline uz liepa velika vrata, crkveni pod povišise i izvedoše nešto iz neznanja, nešto u brzini mnogo popravaka, koji ni malo ne odgovarahu prvobitnomu slogu.

Budući se činilo, da je crkva sv. Marka premalena, pa i zato što je bila veoma trošna, počeo je već god. 1771. tadanji zagrebački biskup I v a n P a x i misliti o tom, da bi se porušila, a mjesto nje sagradila nova, veća. Nova crkva imala bi stojati do sadanjega župnoga dvora, gdje je kuća barunice Kušlandice. Možda bi bio biskup to i izveo, da ga nije zapriječila smrt.

Poslije njegove smrti zaključila je većina gradskoga zastupstva, da se ima crkva sv. Marka srušiti i zamoliti kraljevski dvor, neka bi gradu za župnu crkvu odstupio liepu i prostranu crkvu sv. Katarine. No manjina gradskoga zastupstva tomu se odlučno oprla. Premda je bio isusovački red — vlastnik crkve sv. Katarine — dokinut, bila je crkva ipak nuždna za gimnazijsku školsku mladež, pa bi kraljevski dvor teško dopustio, da se ona upotrebi za župnu crkvu. Za gradnju nove crkve manjkao je i potrebiti novac. Ponajviše je gradnju nove crkve zapriječio dolazak cara Josipa II. u Zagreb. Car je tom zgodom pregledao crkvu, uvjerio se, da je solidno gradjena, a osim toga i stari gradjevni spomenik, pa je odredio, da se mora sačuvati.

Tim ipak nije bila stvar svršena. God. 1805. predlagalo se opet u gradskom zastupstvu, da se crkva sv.

Marka sruši, a da se nova gradi na onom mjestu, gdje ju je nakanio graditi biskup Paxi. Predlagatelji navodili su ove dokaze: 1. tjelesa mrtvaca, smještena u kriptah župne crkve, okužuju zrak za kišovitoga vremena; 2. crkva je premalena; 3. u ljetno doba — kraj otvorenih prozora, buni svećenika kod mise i propovjedi vika i ropot — (razni zločinci dobivali su šibe pred županjskom zgradom — ondje, gdje je sada sabornica); 4. ako bi se župna crkva iz sadašnjeg mjesta odstranila, razširio bi se znatno trg sv. Marka.

Tadanji župnik dr. Josip Karvančić živo je zagovarao, da ostane crkva na starom mjestu. On je g. 1806. napisao i apologiju o tom, koja se nalazila u župnom arhivu. No i biskup Vrhovac zauzeo se za staru župnu crkvu i izjavio, da će samo onda pristati uz taj predlog, ako grad sagradi prije na Harmici (na današnjem Jelačićevom trgu) novu župnu crkvu ili ako položi jamčevine 200.000 for. Budući da grad nije imao novaca, ostalo je opet sve, kako je bilo.

Poslije g. 1848. našli su se u gradskom zastupstvu opet neki, koji su predlagali, da se sruši crkva sv. Marka i sagradi nova župna crkva. Drugi su predlagali, da se crkva temeljito popravi i da joj se vrate prvobitni oblici. Govorilo se mnogo o jednom i drugom predlogu, no do nove gradnje ili popravaka ipak nije došlo. Tekar za načelnikovanja Ivana Vončine pobiedilo je zadnje mnijenje, te se g. 1876. započelo s popravkom te stare crkve.¹

Za taj popravak dala je crkva iz svoje blagajne 20.000 for., milodara sakupilo se 7000 for., a ostalo je namaknula gradska občina kao patron župe.

Nacrt za obnovu, kojom su se imali crkvi povratiti opet prvobitni gotski oblici, izradio je slavni

¹ Srvani takodjer: Ivan Tkalčić: „Popravak zagrebačke franjevačke crkve“ — u „Obzoru“ g. 1886. br. 254. itd.

arhitekta profesor Schmidt u Beču, a izvajanje njegovo vodili su arhitekta Herman Bolle i gradski gradjevni odbor.

S obnovom započelo se baš na dan sv. Roka (dne 16. kolovoza 1876). Posao je liepo napredovao i bio bi još prije dovršen, da nije bilo potresa g. 1880., koji je razklimao već prilično popravljene zidine i srušio trećinu zapadnoga svoda crkve. Kraj svih neprilika bio je popravak ipak sretno dovršen dne 20. listopada 1882.

Crkva je dobila, koliko je bilo moguće, svoj prvobitni oblik. Rebra, što nose svodovlje, urešena su, kao što su bila i nekad, budući da su kod popravka došli u trag nekadanjemu uresu tih arhitektonskih čestica. Izpostavilo se takodjer, da je nutrašnjost crkvena dva puta bila slikana.

Novija slikarija pod vapnom pokazala je samo arabeske i patrone, no tražeći dalje, naišli su na slike svetaca sa starim monastičkim pismom, koje potječu najmanje iz prve polovine XIV. vieka.¹

Obnova je dosta uspjela i crkva se sada pokazuje prilično onakova, kakova je nekad bila. Nizka je; stupovi, što nose svodovlje, krupni su i bez prave elegancije, no u cjelini se crkva ipak ugodno doimlje. Prigodom te obnove crkvu su na novo slikali, ali slike su s umjetničkoga gledišta dosta slabe, a danas, premda nije mnogo godina od obnove prošlo, radi vlage vrlo trošne. Liepi su bojadisani prozori, koji su izradjeni po nacrtu graditelja Bolléa u Tirolu. Oni podavaju crkvi prijatan izgled, a darovali su ih nekoji dobročinitelji.

Iste godine, na XXII. nedjelju poslije Duhova, koja je pala na dan 29. listopada, došao je oko $\frac{1}{2}$ 9

¹ Crkveni slikar Antonini preslikao je jednu takvu sliku, predstavljajuću Majku božju. Ta se kopija nalazi u Jugoslavenskoj akademiji.

sati u jutro u crkvu sam kardinal-nadbiskup Josip Mihalović, da ju očisti (lustrira). Posvetiti nije ju trebao, jer nije bila oskvrnuta. Bila je to liepa svečanost, kojoj je prisustvovalo mnogo svjetovne gospode, svećenika i pobožnoga naroda.

Tako se eto izpunila davna želja Zagrebčana i župna crkva, taj starodrevni gradjevni spomenik i ponos njihov, stoji sada obnovljen i preporodjen. Obnova bje dovršena za banovanja grofa Ladislava Pejačevića, a za načelnikovanja dra. Josipa Hoffmana. Župnikom pak sv. Marka bio je dr. Stjepan Pogledić, nadarbenici Eduardo Suhin i Pavao Joža, a duhovni pomoćnici Josip Pažur i Marko Vajdić.

2. Žrtvenici.

Župna crkva sv. Marka onako malena, bila je nekoč prenatrpana sa žrtvenici; već u XV. vieku imala je osam žrtvenika. To bijahu: veliki sv. Marka, zatim u desnoj absidi žrtvenik sv. Križa, u lievoj pak žrtvenik sv. Marije. U crkvenih ladjah bijahu ovi žrtvenici: sv. Nikole, sv. Tome apostola, sv. Elisabete, sv. Doroteje i sv. Laurencija. Žrtvenik sv. Nikole imao je posebnu zakladu i svoga svećenika. Kao takav spominje se od g. 1489—1492. neki Gjur o. Na žrtveniku sv. Laurencija čitala se svaki četvrtak zavjetna sv. misa na čast presvetoga Tiela Isusova, za koju je gradska občina plaćala na godinu 3 for. u zlatu.¹

Kanonička vizita od g. 1622. spominje već dvanaest žrtvenika u crkvi sv. Marka, koji bijahu svi posvećeni i sa svim potrebnim providjeni. Osim njih bio je u svetištu jošte jedan žrtveničić, bez pravoga naslova i bez sv. moći, pa se ondje i nije služila sv. misa.

¹ Gl. I. Tkalčić: Povjesni spomenici grada Zagreba. II. str. XII.

G. 1634. odstranili su tri stara žrtvenika te mjesto njih postavili tri nova.

Opisati ću sada žrtvenike kakovi bijahu koncem sedamnaestoga vieka.

Glavni žrtvenik sv. Marka, koji bje podignut god. 1650. imao je u donjem predjelu kip bl. Dj. Marije, koju je krunilo presv. Trojstvo. Tu bijahu i kipovi sv. Ivana Krstitelja i sv. Ivana Evanđeliste. Među stupovi stajali su bogato pozlaćeni kipovi: sv. Stjepana kralja, sv. Ladislava, sv. Emerika i sv. Ljudevita. U drugom predjelu ili spratu bio je u sredini kip sv. Marka, a uz njega kipovi sv. Mihaela i sv. Rafaela, dok bijahu među stupovi kipovi sv. Barbare, sv. Katarine, sv. Margarite i sv. Elisabete. U trećem predjelu bili su kipovi sv. Martina, sv. Nikole i sv. Ambrozija s dva anđela. Na vrhu bio je opet sv. Marko, okružen s dva anđela. Kako se iz svega razabira, bio je taj žrtvenik visok i prenatrpan s kipovi. Župnik čitao je tu prema svojoj obvezi svake nedjelje i blagdana sv. misu bezplatno za puk, izuzevši blagdane Majke božje i mlade nedjelje, kad je služio bratovštinam u ime misnih zaklada. Za taj žrtvenik brinula se sama crkva¹.

Taj žrtvenik stajao je sve do god. 1730., jer se te godine spominje prvi puta novi veliki žrtvenik, koji je podigao na svoj trošak savjetnik i predsjednik kraljevske tabule Ivan Branjug. Na tom žrtveniku bio je iznad svetohraništa veliki kip sv. Marka, a uz njega bijahu s jedne strane veliki kipovi sv. Petra i sv. Mateja, a s druge sv. Pavla i sv. Luke. Iznad tih bio je u sredini kip sv. Ivana Krstitelja, a do njega kipovi sv. Josipa i sv. Joakima s anđeli. Na vrhu bio je pak kip sv. Ivana Evanđeliste s anđeli, kojih je bilo na

¹ Neki Ivan Smolčić ostavio je za uređenje ovoga žrtvenika 200 talira. Gl. I. Kukuljević: „Župna crkva sv. Marka“ u Koledaru god. 1872. str. 143.

žrtveniku do dvadeset. Žrtvenik bio je bogato pozlaćen i liepo bojadisan, a bili su na njem i grbovi grada Zagreba i dobročinitelja Branjuga. Taj žrtvenik stajao je sve do obnove crkve sv. Marka.

U absidi na južnoj strani bio je žrtvenik bl. Djevice Marije, koji je bio na novo podignut godine 1616. Kip sv. Marije s Isusom u naručaju na tom žrtveniku bio je obučen, a na Marijinoj glavi bila je srebrna, pozlaćena kruna. Na tom žrtveniku bili su još kipovi sv. Petra i Pavla, sv. Roka i Sebastijana. Žrtvenik je uzdržavao i redio špoljarski ili bravarski ceh, koji je za nj nabavljao sve potrebite stvari i skrbio, da pred njim gori svjetiljka svake subote na večer, svake nedjelje i po blagdanih. Prije blagdana bl. Djevice Marije pobrinuo se ceh, da budu pjevane večernice, a na sam blagdan pjevana misa, no bez asistencije. — Jedino na blagdan sv. Nikole bile su večernice i misa s asistencijom, a asistenti dobiše od ceha svaki po tri groša. Zagrebačke opatice brinule su se takodjer za taj žrtvenik te ga često uresivale s cviećem i drugim nakiti.

U sjevernoj absidi do zvonika stojao je žrtvenik s v. Križa, sa slikom propetoga Spasitelja, do kojega su stajali sv. Marija i sv. Ivan. U zidnoj izdubini kraj žrtvenika stajao je kip sv. Katarine. Na ovom žrtveniku prisizali su svi, kojim je gradski sud za obranu njihove neporočnosti dosudio prisegu, a prisizao je i svaki novoizabrani gradski sudac sa zastupstvom, da će točno obdržavati zakone, koje su stvorili njihovi predšastnici. — Ovdje su prisegu polagali i banovi hrvatski.¹

Na sjevernoj strani crkve, kraj sakristije stajao je žrtvenik Tiela Isusova, koji je imao u sredini sliku zadnje večere, a sa strane proroke: Davida i

¹ Gl. Vitezovićevu Kroniku o banu Nikoli Erdödyu (god. 1680.) — str. 203.

Isajju. Nad slikom bio je kip bl. Djevice Marije, a do njega kipovi sv. Katarine i sv. Cecilije. Ovaj žrtvenik imao je i svetohranište (tabernaculum rotabile). Za taj žrtvenik brinula se je bratovština Tiela Isusova, koja je g. 1755. odstranila stariji žrtvenik i nabavila drugi, na kojem je bilo napisano :

SOLI DEO GLORIA
HAEC ARA SVRREXIT
EX PIA ET SACRA ELE-
MOSYNA CONFRATERNITATIS
SS. CORPORIS CHRISTI
ANNO DOMINI 1755.
SVB RECTORATV GENEROSI NICOLAI
ZECH.

—●—
JOSEPH GASLAGER,
MALER.¹

Taj žrtvenik imao je u sredini liepo izradjenu skupinu zadnje večere, no ova se vidjela samo o većih blagdanih, jer je bila sprieda gibiva slika zadnje večere. Kad je bila dokinuta bratovština Tiela Isusova, brinula se za žrtvenik crkva sama. Slikar Gaslager uresio je god. 1755. i stienu oko žrtvenika, načiniv prizor, kako Židovi sabiru manu u pustinji i sv. Iliju kod potoka Harita.²

Kod prvog južnog stupa u crkvenoj ladji bio je žrtvenik sv. Stjepana mučenika. Na njem bilo je prikazano Uzašašće Isusovo i kipovi sv. Nikole i sv. Jurja. Za taj žrtvenik brinuo se šoštarski ceh, koji

¹ Gl. I. Kukuljević: „Nadpisi sredovječni i novovjeki“, str. 354. Kukuljević je taj žrtvenik pomutnjom smatrao žrtvenikom Dj. Marije, jer je bila na njem slika Majke božje.

² Gl. I. Kukuljević: Slovník umjetnika jugoslavenskih — str. 97.

je veoma svečano slavio blagdan sv. Stjepana. G. 1758. podigao je taj ceh sv. Stjepanu nov žrtvenik s ovim napisom :

17 ANNO 58.

ALTAR S. STEFANA I S. DO-
NATA. DAL GA NAPRAVITI PL-
EMENITI CEH SOSTARSKI.¹

Žrtvenik sv. Ane stajao je na južnoj strani kod drugoga stupa, a spominje se prviput god. 1705. Podigao je taj žrtvenik gradski vječnik Nikola Tribinec, što je svjedočio i njegov grb gore na žrtveniku. Tu je bila slika sv. Ane sa Marijom, koja je držala Isusa. Među stupovi bili su kipovi : s lijeva sv. Joakima i sv. Pavla, s desna sv. Petra i sv. Josipa. U drugom predjelu bila je slika sv. triju Kralja, zatim kipovi sv. Katarine, sv. Apolonije, sv. Barbare i sv. Lucije. Na vrhu bio je sv. Nikola, krstni patron dobročiniteljev, okružen od anđela. Nikola Tribinec utemeljio je kod tog žrtvenika i zakladu od 1000 for., od koje zaklade uživao je kamate župnik sv. Marka, no morao se brinuti za žrtvenik i čitati za dobročinitelja po jednu misu na tjedan. U oči Velike Gospe obdržavala se za njega svečana godišnjica i molio čin za umrle, a zvonila su sva zvona župne crkve. Za taj žrtvenik brinuo se i stolarski ceh i slavio svečano blagdan sv. Ane.

Na sjevernoj strani odmah do svetišta stajao je žrtvenik sv. Doroteje. Osim kipa svete, bili su na njem i kipovi sv. Marije, sv. Kvirina i sv. Nikole. Žrtvenik uzdržavao je remenarski ceh, koji je u oči blagdana sv. Doroteje dao služiti večernice, a na sam blagdan svečanu sv. misu. Oko god. 1771. dao je nači-

¹ Gl. I. Kukuljević: „Nadpisi sredovječni i novovjeki“. — str. 355.

niti taj ceh nov žrtvenik, a k tomu je znatno pripomogla novčanom svotom supruža vicebana Ivana Bužana.

Kod prvoga stupa na sjevernoj strani odmah iza propovjedaonice bio je žrtvenik sv. Ivana Krstitelja. U sredini žrtvenika bio je kip svetca uz kipove sv. Jakoba starijega i mladjega. U drugom predjelu bijahu kipovi sv. Ivana Evangj., sv. Augustina, sv. Grgura, sv. Volfganga i sv. Hieronima. Uzdržavao je taj žrtvenik krojački ceh, koji je u oči blagdana sv. Ivana Krstitelja i Evangjeliste dao pjevati večernice, a na sam blagdan svečanu misu. G. 1755. podigao je taj ceh nov žrtvenik, koji je nosio napis:

LÆ. RÆ. 17 ANNO 55. ZAGRA-
CITTIS BIENS.

HANC ARAM IN HONOREM SANCTISSIMAE
TRINITATIS, SANCTI JOANNIS BAPTISTAE AC
EVANGELISTAE CONFRATERNITAS CECHE SAR-
TORVM FIERI FECIT.¹

Uz stienу kraj vratiju sakristije bio je žrtvenik sv. Luke. Taj žrtvenik imao je u sredini kip žalostne Majke božje, zatim kipove sv. Andrije i sv. Matije. Gore bili su kipovi sv. Luke, sv. Hieronima i sv. Elisabete, a na vrhu križ, pod kojim su bili sv. Ivan, sv. Marija i sv. Magdalena. Briga za žrtvenik bila je povjerena gumbarskomu cehu, koji je blagdan sv. Luke slavio sličnim načinom, kao ostali cehovi svoje zaštitnike.

Kod drugog sjevernog stupa stajao je žrtvenik sv. Elisabete, što je pokazivala i slika te svete u sredini žrtvenika. Taj žrtvenik pripadao je mesarskomu cehu, koji se je za njega brinuo i slavio blagdan svoje zagovornice.

¹ Gl. I. Kukuljević: Nadpisi str. 354.

Na novo spominje se g. 1771. Žrtvenik obraćenja sv. Pavla, koji je stajao na kraju svetišta na južnoj strani. Žrtvenik bio je urešen s kipom sv. Pavla, a gore bila je takodjer slika presv. Trojstva.

G. 1801. spominje se žrtvenik sv. Josipa, a bio je podignut na onom mjestu, gdje je prije stajao žrtvenik sv. Elisabete, pa se je i za njegov brinuo mešarski ceh.

Na početku ovog stoljeća odstranili su žrtvenik sv. Križa, jer je bio već sasvim trošan. Mjesto, gdje je žrtvenik stajao, upotrebilo se za božji grob, a i krsionica se je u blizini smjestila, pošto dolje pod korom nije bilo za nju dostojno mjesto.

Za župnu crkvu sv. Marka, koja baš nije prostorna, bilo je odviše toliko žrtvenika. Glavni uzrok što je bilo toliko žrtvenika je samo tadanje vrijeme, a i plemeniti cehovi zagrebački, od kojih je svaki želio, da ima u župnoj crkvi poseban žrtvenik. Žrtvenici bili su bez umjetničke vrijednosti i prenatrpani kipovi, koji takodjer nisu odavali mnogo umjetnosti i ljepote. Budući da su bili žrtvenici već i dosta trošni, odstranili su prigodom obnove sve, a zamijenila su ih tri sasvim nova žrtvenika, izradjena po nacrtu Bolleovom iz viničkoga kamena. To je veliki žrtvenik sv. Marka, zatim u južnoj absidi žrtvenik sv. Marije, a u sjevernoj sv. Križa. Ovi žrtvenici su dosta maleni i jednostavni, ali izradjeni vrlo liepo i ukusno u gotskom slogu. Za crkvu sv. Marka tri su žrtvenika sasvim dostatna.

Kad je nadbiskup Mihalović, poslije svršene obnove, predao dne 29. listopada 1882. crkvu sv. Marka opet službi božjoj, posvetio je i veliki žrtvenik, metnuo u nj ostanke sv. Celestina te na njem odpjevao sv. misu. Sljedećeg dana posvetio je generalni vikar, biskup Janko Pavlešić ostala dva žrtvenika, a tom prilikom

metnuo u žrtvenik sv. Križa ostanke sv. Firma, a u žrtvenik sv. Marije ostanke sv. Liberate.

Bavio sam se malo potanje opisivanjem žrtvenika i nabrajao razne slike i kipove svetaca, koji su bili na njih, ali sam učinio to za to, da se može vidjeti, koji su svetcii starim Zagrebčanom najviše omiljeli i kojim su se oni najviše preporučivali.

3. Orgulje, propovjedaonica, krstionica i izpovjedaonice.

Kor u crkvi sv. Marka bio je zidan kao i danas, a počivao je na kamenitim stupovih. Već u XIV. vieku spominju se u crkvi sv. Marka orgulje¹, koje su bile dakako vrlo jednostavne i koje su kasnije s drugimi boljimi zamienili. Oko god. 1740. nabavio je nove orgulje na svoj trošak zagrebački kanonik, kasnije i generalni vikar Juraj Rees. Te orgulje bile su dosta velike, imale su 22 registara, a ostale su u crkvi sv. Marka sve do njene obnove. Jedno vrijeme rabili su u crkvi sv. Marka harmonij, koji je stojao 200 for., dočim su stare orgulje nudili na prodaju. Graditelj orgulja u Zagrebu Heferer nudio je za nje 300 for. uz uvjet, da se nove orgulje dadu graditi kod njega. No kad je g. 1884. zamolio tadanji sarajevski župnik Ivan Göszl, da bi se ove orgulje poklonile njegovoj župnoj crkvi, privolilo je gradsko zastupstvo na to i tako budu stare orgulje odpremljene u Sarajevo. Nove orgulje sagradio je graditelj orgulja Heferer za 3000 for.

Bivši župnik sv. Marka dr. Stjepan Pogledić poklonio je za nove orgulje svotu od 1000 for., pa je on i blagoslovio ove orgulje na dan 25. travnja 1890. prije svečane službe božje, a poslije svršenog blagoslova izrekao rieči: „Ove orgulje naj pevaju diku i slavu

¹ Gl. I. Tkalčić: Povjestni spomenici. I. str. XVII.

Bogu Otcu, Sinu i Duhu svetomu“. — To je bio ujedno zadnji svečani čin, koji je mnogogodišnji župnik sv. Marka u toj crkvi ovršio.

Propovjedaonica stajala je od vjkada u sredini crkve — kod prvoga stupa na sjevernoj strani. Kad je bila stara propovjedaonica već vrlo trošna, nabavio je novu zagrebački biskup Juraj Branjug. Ova drvena propovjedaonica bila je liepo obojadisana te ukrašena na dolnjem dielu sa slikami evangjelistu, a na baldakinu sa slikami crkvenih naučitelja.

Stara krstionica s kipom sv. Ivana Krstitelja bila je smještena pod korom. Početkom ovoga stoljeća premjestili su ju na sjevernu stran do zvonika, a napokon na južnu stran kraj glavnoga ulaza.

Na početku prošloga vjeka imala je crkva samo jednu izpovjedaonicu, a oko g. 1747. nestalo je i te, jer za nju kao da nije bilo mjesta. No pošto je biskupski vizitator odlučno zahtievao, da mora imati crkva svoje izpovjedaonice, rabavili su g. 1754. šest novih izpovjedaonica, od kojih su dvie namjestili u kapeli sv. Fabijana i Sebastijana. Kod obnove dobila je crkva liepe i ukusne nove izpovjedaonice.

Spomenuti ću, da su bile koncem XVII. vjeka u svetištu dvie klupe za gradsku gospodu, a tu je bio i kameniti kip bl. Dj. Marije s Isusom u naručaju. Bio je tu i ormar, u kojem su se čuvalie crkvene dragocjenosti. U glavnoj crkvenoj ladji stajalo je pak dvanaest klupa.

4. Grobnice.

Tik župne crkve sv. Marka nije bilo nikada groblja, kao što je bilo to običajno kod drugih crkava. Onaj prostor oko župne crkve upotrebljivao se od vjkada kao trg i kao takav služio je svaki dan, osobito pako prigodom velikih sajmovu, koji su trajali po više dana.

Ako je bilo kakovo groblje medju gradskimi zidinami, bilo je u pivarskoj ulici do župnoga dvora, jer su ondje kod gradnje kuće naišli na čovječje ostanke. Siromake pokapali su kod sv. Roka i sv. Jurja, a odličnije gradjane, gospodu od gradskog poglavarstva i svećenike sahranjivali su grobnicah ili kriptah, koje su se nalazile takodjer u crkvi sv. Marka. Do toga su mnogo držali. Spominje se u viziti od god. 1622. kako je bio bivši gradski sudac i senator Mihael Vernić okrivljen, da je dao na svoju ruku nekoje iz grada sahraniti kod sv. Margarete, te ih tako ozloglasio¹. Kod sv. Margarete pokapali su one, koji su umrli izvan gradskih zidina, a pravi stanovnici zagrebačkoga Grada su svakako željeli, da im tielo počiva u njihovoj župnoj crkvi.

U crkvi sv. Marka bilo je mnogo grobnica. God. 1704. se izrično spominje, da su nastojanjem tadanjega gradskoga sudca Jurja Pozvinskia² napravljene tri nove grobnice. Gradski sudac, zaslužni Kristofor Baptista dao je oko god. 1740. napraviti takodjer nekoliko novih grobnica, a stare je popravio i razširio, tako da ih je bilo svega skupa sedam. Prva grobnica bila je odmah pod svetištem, a u njoj su sahranjivali gradske senatore i župnike. Pred žrtvenikom Tiela Isusova bila je grobnica za djecu, osobito za plemićku djecu, a do nje bila je grobnica za svećenike u obće. Kod velikih vratiju bila je grobnica za gradske zastupnike, a jedna grobnica bila je takodjer izpod sakristije.

Ako je tko želio, da bude sahranjen u kripti senatorskoj ili zastupničkoj, morao je platiti stalnu svotu,

¹ „quod corpora demortuorum tempore sui Judicatus propria auctoritate, magna cum injuria et scandalo ex Ciuitate ad Ecclesiam s. Margarithae exportari curasset eaque infamasset.

² U krstnoj knjigi od g. 1704. kaže se o njem, da se je vrlo brinuo za crkvu, a da su za njega popravljene i gradske zidine.

koju je opredielilo gradsko zastupstvo. Kod toga gledalo se je takodjer na njegove zasluge za grad. Tko je bio zaslužniji, manje je platio. U ostalih kriptah smješteni su one, koji su u to ime platili neku pristojbu, koja je bila tim veća, čim je bilo opredieljeno mjesto bliže velikomu žrtveniku (po 5, po 8 forinti itd.). Za siromašnije građane bila je odredjena grobnica u crkvi sv. Ursule, dočim su se siromasi pokapali kod kapele sv. Jurja i kod kapele sv. Roka, gdje je bilo bogačko groblje (coemeterium mendicorum). Kad je bila koja grobnica prenapunjena, povadili su iz nje mrtvačke kosti i smjestili ih u košturnicu ili „ossarium“, koji se je nalazio pod zvonikom.

Na podu crkve sv. Marka nalazile su se i grobne ploče. Tako je bio na malenoj okrhnjenoj pločici u svetištu ovaj napis:

— — — DOROTEA

— — — AM. IOANES

— — — M. EIVSDEM.

1571.¹

Zatim je bila i jedna ploča, izklesana kursivnim pismom:

Sp̄blis ac Grosus Dñus Petrus

Spisich S. C. R. M. Consiliarius

Regni Sclavae Proto-Notarius, obiit

1781., aetatis suae 54.²

God. 1801. bile su grobnice u župnoj crkvi sv. Marka tako prenapunjene, da nije bilo više u njih mjesta, pa zato je tadanji biskupski vizitator predlagao, da se iste ili izprazne ili nove naprave. Grobnice po-

¹ Gl. I. Kukuljević: „Nadpisi sredovječni i novovjeki“. str. 328. —

² Isto str. 361. Dva novija napisa gledaj u istom djelu na str. 363. i 364.

stojale su još god. 1844., a u nekoje od njih unilazilo se iz vana. U njih sahranjivali su se gradski senatori, njihove žene i djeca badava, drugi pako ako su platili 100 for.

5. Sakristija.

Stara sakristija bila je malena, a bila je baš pod zvonikom. Kako se spominje u kanoničkoj viziti, koja se je obdržavala za župnika Bratkovića (između god. 1630—1640), bila je ta sakristija jako vlažna, jer je gore nad njom stanovao zvonar i bacao dolje vodu. Pošto ta sakristija nije nikako odgovarala svojim zahtjevom, upotriebili su za sakristiju današnju sakristiju, koja kao da je bila u prvo vrijeme kapela, a i njezin slog pokazuje, da već davno postoji. I ona bijaše svodjena dvostruko na krst, a rebra joj počivahu na tankih, okruglih polupilovih. Tu kapelu su dakako pregradili, a i prozore su joj razširili, da je moglo u nju dolaziti više svjetla. Staru sakristiju upotriebili su kao spremnicu za razne stvari.

U novoj sakristiji bio je žrtvenik, kojega je podigao u čast sv. Triju Kralja neki svećenik Ivančić. Na tom žrtveniku bila je slika sv. Triju Kralja, a među stupovi bili su kipovi sv. Ivana Krstitelja, sv. Zakarije, sv. Elizabete i sv. Ane. Tu su služili boležljivi svećenici. Na svakoj strani žrtvenika bilo je dobro zaključano mjesto, gdje su se na jednoj strani čuvala dragocjenosti crkvene, a na drugoj strani dragocjenosti gradske. U sakristiji bilo je više ormara, u kojih su pohranjivali crkveno ruho, od kojih su neki bili s „predalczi“.

U posebnom ormaru čuvala je bratovština Tiela Isusova svoje stvari, a bilo je tu crkveno ruho i drugi crkveni predmeti kapele sv. Jurja, u kojoj nije bilo valjda prikladnoga mjesta za čuvanje tih stvari. U sakristiji bile su takodjer župne matice, kao što i stvari potrebne za božji grob.

6. Kapelica sv. Fabijana i Sebastijana.

Dosta rano, svakako već u drugoj polovini XV. vieka, podignuše Zagrebčani na sjeverozapadnom uglu crkve sv. Marka malenu kapelicu. Da je ta kapelica stajala već g. 1472. svjedoči grobni spomenik, kojega je postavio ondje župnik stenjevački Martin svojemu prijatelju svećeniku Franji Polaru. Na tom spomeniku, koji se nalazi sada u zagrebačkom narodnom muzeju, izklesana je u sriedini slika ležećega svećenika s kaležom na prsih, a na okolo napis :

1472. HUNC LAPIDEM FECIT FIERI DÑS †
MARTINUS PLEBAÑ † EÖÖLE † B † MARIE V †
FRANCISCO POLAR †¹

Kako se u ono vrieme u Zagrebu često pojavljivala kuga, to se je gradsko poglavarstvo zavjetovalo, da će na čast sv. Fabijana i Sebastijana — zagovornika proti kugi — podići kapelu.² Taj svoj zavjet je ono i izpunilo, porušilo gore spomenutu kapelicu, te na njenom mjestu podiglo god. 1499. novu veću kapelu sa žrtvenikom sv. Fabijana i Sebastijana. Tu je kapelicu posvetio god. 1502. rožnanski biskup i kanonik zagrebački Stjepan.³

¹ Gl. I. Kukuljević: „Nadpisi sredovječni i novovjekni“ str. 322. i I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“ II. str. XII.

² Tako je kuga bjesnila u Zagrebu god. 1374., 1382., 1468., 1475. i 1511.

³ Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“ II. str. XI. Da je ta kapela bila zidana god. 1499. svjedoči takodjer to, što se taj broj nalazio na kamenitoj babici u samoj kapeli oko grba grada Zagreba. Taj kameniti relief nalazi se sada u zemaljskom muzeju, a točan opis i sliku naći ćeš u razpravi Emilija Laszowski-a: „Prilog k hrvatskoj sfragistici“, koja je štampana u Viestniku hrvatskoga arheološkoga društva godine 1895. str. 135.

Kapelica sv. Fabijana bila je odmah do sakristije, u nju su vodila vrata iz sakristije, a iz crkvene ladje bio je otvoren prostor. U kapelici bio je žrtvenik sv. Fabijana i Sebastijana, koji je bio urešen kipovi bl. Dj. Marije, sv. Roka, sv. Stjepana kralja, sv. Ladislava i sv. Emerika. U toj kapelici morao je nadarbenik sv. Fabijana i Sebastijana, koji je bio ujedno bolnički kapelan služiti svakog tjedna barem po jednu misu. U oči blagdana sv. Fabijana i Sebastijana bile su svečane večernice, a na sam blagdan velika pjevana misa, a poslije podne opet večernja. Nadarbenik morao je dati svećenstvu na taj dan objed, orguljašu 12 groša, a pjevačem i mjehogazcu po 3 groša.

Valja da sada spomenem nešto o sv. Felicijanu mučeniku, kojega je tielo bilo smješteno u toj kapelici.¹ To je tielo donio iz Rima župnik sv. Marka

¹ Gl. A. Šenoa: „Čudnovato putovanje mrtvog svetca po Zagrebu“ — u Viencu g. 1877. str. 474. Tu se kaže, da je sv. Felicijana, kako se priča, donio iz Rima neki francezki doktor i da su se Gornjogradjani i Kaptol natjecali, tko će sveca dobiti, dok ga napokon ne predobiše Gornjogradjani za svoju župnu crkvu. To nije ispravno. Tielo sv. Felicijana donio je za svoju župnu crkvu iz Rima župnik sv. Marka — Juračić. U mrtvačkoj knjigi od g. 1761. kaže se naime o župniku Juračiću: „Per illam procuratae sunt reliquiae sanctorum: Sanctae Crucis, S. Donati, S. Feliciani Martyris integrum Corpus et S. Marci Evang., quae deperditae sunt in processione Corporis Christi Anno ut supra (1761.) — Kanonička vizita od g. 1771. kaže izrično, da je to tielo donio (zelo et industria) pomenuti župnik. — To potvrđuje i: „Pridavek kronike iliti spomenka od god. 1744—1761. zeban po jednom mašniku tovaruštva Jezuševoga“, gdje se kaže na st. 108.: „24. maloga travnja 1761. osebujna relikvia Tela jednoga mučenika Feliciana om zvanoga po skrbi plebanuša sv. Marka na gornjem vu Zagrebu varašu iz Rima dobljena, po biskupu previdjena i z obćinskom procesium vu rečenu Farnu Cirkvu za ljudstva pobožnost je postavljena“.

Juraj Juraić god. 1759. Zagrebčani htjedoše, da se tielo sv. Felicijana što svečanije izloži. Budući da se mislilo, da je bio sv. Felicijan biskup, dao mu je grad načiniti biskupsku kapu i štap te tiskati njegov životopis. No proti tomu digao se zagrebački biskup, tvrdeći, da sv. Felicijan nije bio biskup; zabranio je, da mu se dade mitra i štap, a životopis je zaplenio.

Obratio se biskup i u Rim, da dobije sigurnije podatke o tom mučeniku. Kad su ti podatci valjda stigli, sakupilo se gradsko poglavarstvo dne 20. travnja 1761. u sjednicu, da sastavi program svečanosti. Pošto je gradski sudac Stručić obrazložio čitavu stvar, bje zaključeno, da se ima tielo sv. Felicijana dne 24. travnja u tri sata poslije podne od crkve sv. Duha svečano unesti u grad. Najvažnije točke programa bijahu ove: 1. Svetac ima se u noći prije prenosa odpremit k sv. Duhu. 2. Pošto se ne može dokazati, da je sv. Felicijan bio biskup, neka mu se dade mjesto mitre lovor-vienac, a mjesto biskupskoga štapa palma. 3. Neka više gradjana, a na čelu im gradski kapetan, izidje na svečani provod pod oružjem. 4. Neka tri prangije puknu kod sv. Duha, tri na brdu sv. Roka, šest kad donesu svetca u grad, a šest kad se bude pjevala pjesma zahvalnica. 5. Svi cehovi neka dodju na provod sa svojim zastavami. 6. Neka se gradsko poglavarstvo pobrine za red i prokrči put medju stiskom naroda. 7. Neka se ne izda životopis sv. Felicijana, jer se u tom životopisu spominjao sv. Felicijan kao biskup.

Bila je sigurno liepa svečanost, kad su nosili tielo sv. Felicijana u grad te ga smjestili u kapelici sv. Fabijana i Sebastijana.

God. 1770. zamienili su stari, trošni žrtvenik sv. Fabijana i Sebastijana sa novim, što bje podignut najviše darežljivošću predsjednika sudbenoga stola Bolte Magdalenića. Taj žrtvenik bio je bogato pozlaćen

i obojadisan, a gore nad mensom bila je staklena škrinja, u kojoj je bilo tielo sv. Felicijana. Tako je stajala ta kapelica sve do god. 1876., kad su ju prigodom obnove župne crkve porušili. Tielo sv. Felicijana prenesli su u crkvu sv. Duha kod Zagreba. Tečajem godina iztrunulo je svetčevo odielo, kao što i vosak, kojim su bile oblivene njegove kosti, pa su sve to zajedno sa već trošnim staklenim ormarom smjestili u mrtvačnici kod sv. Duha. Pešto se u župnom arhivu nije našlo nikakovo dokazalo o tih sv. moćih, niti se je znalo kako je crkva do njih došla (nije valjda nitko ozbiljno iztraživao!), spalili su ormar, odielo i vosak, a pepeo od toga spravili u posudicu. Za kosti sv. Felicijana naložilo se je pako, da se metnu u vrećicu i pohrane ili u sakristiji župne crkve sv. Marka ili uzidju kod žrtvenika u crkvi sv. Duha. Ovo potonje je i učinjeno.

7. Zvonik i zvonovi.

Kao što crkva, tako je bio i prvobitni zvonik župne crkve sv. Marka gradjen valjda u gotskom slogu. Taj zvonik, koji bi bio, da nam se je užučvao, vrlo znamenit gradjevni spomenik, porušio se prigodom potresa god. 1502. Zagrebčani nisu dopustili, da im bude župna crkva dugo bez zvonika, pa su jamačno brzo drugi sagradili, koji je stojao sve do god. 1645. Te je naime godine 28. ožujka oko devete ure na večer nastala velika vatra, koja je obratila u pepeo veći dio gornjega grada, Kaptol i Lašku ulicu, a medju ostalimi javnimi zgradami poharala prvostolnu i franjevačku crkvu, kao što i crkve sv. Katarine i sv. Marka.

Zvonik se sv. Marka srušio do polovice, a zvonovi su se raztalili. U obćenitoj biedi i nevolji, obratili su se velikaši i grad na kralja Ferdinanda III., moleći ga za pomoć. Kralj je svojim pismom, pisanim u Po-

žunu 28. lipnja 1655. dozvolio, da se prihod gradske tridesetnice upotriebe za gradnju novoga zvonika.

Radi pomanjkanja sredstava započelo je sa gradnjom tekar g. 1659. Dne 27. svibnja iste godine načinio je grad ugovor s klesarom Dionizom Filipom za šest klaftara rezanoga kamena, „za spodnji zid oberfundamentoma turna cirkve sv. Marka, kojega nakaniše zidati, za tem takajše za vse vence okolu turna“.¹ Odmah sljedeće godine pako sklopio je grad ugovor sa graditeljem i gradjaninom zagrebačkim Antunom Macetom, u kojem se ugovoru medju ostalim kaže, da: „ober staroga uti supra, Turanskoga fundamentoma do vsega perfecto zveršenja, ili dokončanja, toga novoga turna cirkvenoga našega, varaš naš vsega kamena bude daval. K tomu pesek, vapno, vodu, dreva na grušte, na nih, na turne takajše, jednum rečjum, materiju vsu, koja je k tomu zidu potrebna (zvan zidarske meštrije), gruštu, deske i železa. Turna rečenoga cirkvenoga da ima dozidati klaftrof zida novoga na visinu dvadeseti, pofrajhati zvuna i znutra i k tomu zvuna vsega pobeliti i uredno, pohvaljeno, dobro, terpljeno, usque ad omnem debitam perfectionem, omni ex parte, opus idem totaliter perfectum.

Vsaki ov klafter po šest cipelišev zidarskih mora biti. I zato tako mu je plaća sredbena, da za vsemi dotovljenja i vredno, uti supra, dovršenja, jezero petsto i pedeset ranjški obećano. K tomu još dvadeset veder varaškog vina, da mu se ima dati. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum 13. mensis Julii anno millesimo sexcentesimo saxagesimo“.¹

Liepa svotica za gradnju zvonika sabrala se je na dobroljnih prinosih. Tako je darovao podžupan zagre-

¹ Gl. I. Kukuljevićevev crticu: Župna crkva sv. Marka... u koledaru g. 1872. str. 142.

bački Ivan Ručić 500 renskih fr., gradjanin Blaž Kovačić 200 for., a spominju se i neki drugi darovatelji. Graditelj Maceto svojski je prionuo uz posao te je bio zvonik sv. Marka g. 1666. na toliko dogotovljen, da je mogao grad dne 17. travnja iste godine sklopiti nov ugovor sa klesarom Matijašem Seliberom: „da on na turen cirkve sv. Marka ovoga varaša gornji venec iz kamena rezanoga, kako je vredno i dostojno, napravi, tak, da tri kameni rezani jedan oberh drugoga na visinu budu morali biti“. Za ovo djelo dobio je majstor od svakoga klafta ranjškov šest i zvrhu toga šest veder vina¹. Taj vienac bio je dovršen već sljedeće godine¹. Crkva sv. Marka imala bi tako novi zvonik, da ne dodje nova nesreća. God. 1674., dne 25. lipnja izgori sav gornji grad, a tom prilikom nastrada opet zvonik sv. Marka. Kažu, da je vatru podmetnuo iz osvete neki prosjak. Bio je to grozan udarac za grad, kojega tragovi su se poznali godine i godine.²

Gradjani zagrebački poslali su posebno odaslanstvo kralju te mu živo naslikali nesreću, a ujedno zamolili ga, da im oprostí nekoliko godina porez i podieli do-

¹ Gl. I. Kukuljević: „Slovník umjetnikah jugoslavenskih“ str. 265.

² O toj vatri govori molbenica grada Zagreba, upravljena na kralja Leopolda I. godine 1675. ovo: „Et quia, Princeps augustissime! proxime et pridem evolutis temporibus die 25. mensis Junii anni proxime praeteriti, in nimio solis aestu et canicularium saevissima ariditate, exorto ad medium ipsius civitatis forum inexpectato et infelicissimo incendio, incolis per culturas distractis, defensionem ignis in aestu solis prohibente, in tantum crevit eius rapacitas, ut horarum vix quatuor spatio, Ecclesias, Turres, Campanas, Portas, domum senatoriam, munitionem, annonam, Domicilia et Residentias nostras, totam denique . . . Civitatem, vix quatuor inferioribus restantibus domiciliis crudeliter et immanissime destruxit et totam everterit faciem“. Gl. I. Kukuljević: Slovník umjetnikah jugoslavenskih. str. 264.

hodak gradske tridesetnice. — Kralj Leopold I. je to zbilja i učinio, a i sabor je g. 1675. i 1677. zaključio, da se grad oslobadja od poreza, da uzmogne barem nekoliko popraviti javne zgrade.

Započelo se i sa gradnjom novoga zvonika. — Radnju preuzeli su dva Talijana, imenom Machedo — otac i sin. Zaslužbu nisu primali samo u novcu, već i u raznih proizvodih. Najviše je doprinesao za gradnju zvonika kralj Karlo VI. Model toga zvonika, sastavljen od malih dašćica, poslali su u Beč, gdje je bio pohranjen u arhivu gradske vijećnice.¹ Zvonik gradili su na uglovih od rezanoga kamena, a u nj se išlo dosta udobnima stubama. Pokrili su ga sa limom. Prem su počeli graditi zvonik već koncem XVII. vieka, ipak je bio dograđen tekar god. 1725., a dovršio ga Machedo mladji.

Taj zvonik stoji još i danas. Mora, da su se kasnije malo brinuli za najnužnije popravke, jer je početkom ovog stoljeća bio vrlo trošan. Župnici su doduše mnogo puta opominjali i molili grad, da popravi zvonik, ali se tim popravkom otezalo punih 40 godina. Tekar g. 1841. za župnika Pogledića, izveo se taj popravak, te se u to ime potrošilo iz crkvene blagajne 4000 for. Pokrili su ga bakrom, a u pozlaćenu jabuku metnuli spomenicu pisanu na pergameni, s podpisi gospode od gradskoga poglavarstva i svećenstva župne crkve. Prem nije zvonik gradjen u slogu, u kojem je crkva, ipak se ponosno diže usried bieloga Zagreba; a da je čvrsto gradjen, najbolje dokazuje to, što mu je potres g. 1880. vrlo malo naškodilo.

Pošto se upoznasmo sa zvonikom crkve sv. Marka, valja da si razgledamo i zvonove. Česte vatre su takodjer njim naškodile. Sreća, da su imali Zagrebčani

¹ Gl. „Vienac“ g. 1879. str. 608.

domaće majstore, koji su im salievali nove zvonove ili stare prelievali.

Vatra je g. 1645. uništila sve zvonove župne crkve. Zagrebčani nisu htjeli, da budu dugo bez njih, pa su već sljedeće godine napravili hrvatskim jezikom pisan ugovor sa zvonolievcem Franjom Duboisem, da im salije dva nova zvona. obvezav se, da će mu platiti za svaki cent pet renskih forinata. Osim toga obećali su mu, da će mu dati voska, konopalja, ugljena, loja, bukovih i brezovih drva i težaka, koliko mu bude trebalo. Za „aldomaš“ obećali su mu jednoga ždriebca, tri godine stara i deset vedara vina. Majstor se nasuprot obvezao, da će im za šest nedjelja dogotoviti zvonove, koji, da će biti savršeniji od onih u zvoniku prvostolne crkve.

Zvona bijahu zbilja za kratko vrijeme dogotovljena. Veliko bijaše urešeno slikami dvanaest apoštola i slikom uzašašća Isusova, a nosilo je ovaj napis :

GLORIOSVS DEVS IN SANCTIS EST SANCTVS
IN OMNIBVS OPERIBVS SVIS.
FVSA IMPERANTE DIVO FERDINANDO TERTIO
SEMPER AVGVSTO ET REGE INCLYTO
HVNGARIAE. SVB IVDICATV EGREGII GEORGII
VERNICH. ANNO VERBI INCARNATI 1646.
CONFLAGRATIONE VERO TOTIVS CIVITATIS
ET OMNIVM ECCLESIA RV M ANNO SECVNDO.

Manje zvono bijaše urešeno sa slikom propetoga Isusa, bl. Dj. Marije, evangelista i gradskim grbom, pod kojim je bio napis :

„Protegam ciuitatem istam, quoniam cognouit
nomen meum, ab omni fatali igne, peste,
fame et bello.

Iznad slika evangjelista stajao je napis :

„In omnem terram exiuit sonus eorum
Et in fines orbis terrae uerba eorum“,

a pod križem onaj poznati :

„Nobis autem gloriari absit nisi in cruce
Dñi Nři Jesu Christi, in quo salus, uita
et resurrectio nostra“.

Na rubu oko zvona bio je napis :

EVSA DE NOVO EX SENATVS CONSVLTO
IMPENSIS COMMVNIBVS LIBERAE CIVITATIS
MONTIS GRAECENSIS. ANNO DÑI 1646.¹

Zvonolievac Franjo Dubois imao je radi tih zvonova razpravu sa gradom. Tužio ga neki Adam Bartolić, koji je bio kao radnik zabavljen kod ljevanja zvonova, da nije nekoje stvari, koje je dobio od grada upotrebio onako, kako bi morao. Kazao je naime Adam: „da su tri falati metale zvonov varaških po zlevanju ostale zlevaru u pepelu, kada se materia ceverla, sprihala je u pepel, koja je potlem na hasen fusoris campanarum Francisci de Bois došla. Item vojska funtov 18 ne ni taknul potrošiti na zvone, a drugoga vojska ni polovicu ne potrošil, vse varaško. Jajec, konopel, loja, toga vsega ne polovicu potrošil, vse varaško, njemu pri rukah buduć na zvone varaške zlevanje. Joannes Pictor (slikar) čul je od samoga zvonov zlevara, što hoće učiniti iz konja, kojega ako mu varoš po voli neda itd.“ Ne znamo, da li je bila ta tužba istinita. Majstor morao se svakako opravdavati, no, kako se razprava dovršila, takodjer nije poznato.

Zvonovi bijahu eto dovršeni, ali ih nisu mogli kamo smjestiti, buduć je bio zvonik jošte uvijek porušen,

¹ Gl. I. Kukuljević: Nadpisi sredovječni i novovjeki, str. 333. i 334.

jer nije bilo novaca za popravak. Napravili su radi toga nekakovu drvenu zgradu na sjevernoj strani crkve sv. Marka i u tu zgradu su god. 1647. kovač Matija Čeković i bravar Marko Rajtarić ove zvonove smjestili¹.

Kad je grad god. 1674. ponovno izgorio, propala su ova zvona. Grad je naručio nova zvona, no nezna se kod kojega zvonolievca. Manja četiri zvona posvetio je biskup Martin Borković i to: prvog u čast sv. Marka (12 centi), drugog u čast sv. Ilije (8 centi), trećeg u čast sv. Mihaela (4 centa 13 funti) i četvrtog u čast sv. Ursule (1 cent). Ostala dva zvona posvetio je g. 1691. biskup Ignjat Mikulić i to veće (33 centi) u čast bl. Dj. Marije, a manje (15 centi) u čast sv. Ivanu Krstitelju. Kod posvete kumovao je gradski senator Matija Fabri, koji je za nabavu velikog zvona poklonio 300 for. Možda je te zvonove salio celjski zvonoljevac Nikola Urban Božethi ili Božet, koji se je nastanio u Zagrebu. Od njega kupilo je gradsko poglavarstvo jedno zvono za 346 renskih for., a bat ili klatno velikoga zvona za 16 for.

God. 1706. opet je izgorio gornji grad i dio Kapitola, a propali su i zvonovi crkve sv. Marka. Trebalo je nabaviti opet nove zvonove, koje je salio domaći zvonolievac Gašpar Franchi, troškom grada Zagreba, a podporom kanonika zagrebačkog darežljivoga Ivana Znike. Ova zvona vise još i danas u zvoniku crkve sv. Marka a to su :

1. Zvono, posvećeno u čast bl. Djevice Marije, urešeno grbom grada Zagreba (36 centi 40 funti) s napisom :

¹ Gl. I. Kukuljević: „Zvonoljevarstvo u Zagrebu“ u Viencu god. 1880. str. 111.

DEFVNCTOS PLORO, DEVM ADORO, SANCTOS
COLO, CLERVM VOCO, PLEBEM CONVOCO,
TEMPESTATEM PELLO.

IN HONOREM DEIPARAE COELORUM REGINAE
MDCCVII. FVSA SVM. GASPARVS FRANCHI
ME FVDIT ZAGRABIAE.

2. Zvono posvećeno sv. Marku (23 centi 50 funti)
s napisom :

PANGO DEI LAVDES, SIMVL STYGIAS ARCEO
FRAVDES, AERE SONANTE MELOS, DVM
PENETRIT COELOS.

GASPARVS FRANCHI ME FVDIT ZAGRABIAE
ANNO 1707.

3. Zvono posvećeno sv. Ivanu Krstitelju (13 centi
90 funti) s napisom :

SANCTUS DEVS, SANCTVS FORTIS,
SANCTVS IMMORTALIS, MISERERE NOBIS.
GASPARVS FRANCHI ME FVDIT ANNO 1707.¹

Četvrto zvono, posvećeno sv. Iliji imalo je 8 centi
10 funti, a peto posvećeno sv. Jurju, 2 centa 6 funti
težine. — Sva ta zvona posvetio je dne 18. kolovoza
g. 1707. zagrebački biskup Martin Brajković.
Toj liepoj svečanosti prisustvovahu kanonici zagrebački:
Juraj Bedeković i Mihalj Horvatić, župnik novoveški i
biskupski kapelan Tomo Plesić, prebendar Ivan Kendel,
župnik sv. Marka Juraj Pavlešić, glasbenik i organista
pop Ivan Klemenčić, nekadašnji organista, sedamdeset-
godišnji starac Ignjat Mladić, koraliste Ivan Krakatić,
i Andrija Sušak, gospoda od gradskoga poglavarstva i
veliko mnoštvo naroda. Najmanje zvono (cinkuš) na-
bavljeno je god. 1811.

¹ Gl. I. Kukuljević: „Nadpisi sredovječni i novovjeki“. —
str. 347.

God. 1704. nabavio je grad liepu uru opetušu, koja je pokazivala vrieme na sve četiri strane zvonika. Ova ura se tekom vremena tako izkvarila, da se kaže o njoj god. 1810. da nije više za nikakvu porabu (ut confusioni potius, quam directioni populi deserviat) pa je trebalo nabaviti drugu. Za župnikovanja opata Pogledića dobio je zvonik sv. Marka novu uru, a buduć da i ta nije više odgovarala svim zahtjevom, nabavljena je za sadašnjeg župnika dra. Stjepana Boroše god. 1891. liepa nova ura, koju je izradio L. Hairz u Pragu.

8. Župnici sv. Marka.

Nema sumnje, da je tako znamenita crkva, kao što je crkva sv. Marka, imala odmah u početku svoga svećenika, no u povjestnih spomenicima nisu nam zabilježena njihova imena. Tekar u XIV. vjeku spominju se češće i župnici sv. Marka, kojih je bilo tada kod te crkve obično po troje (per tres solite gubernari rectores). Svakako valja razumijevati, da je bio od njih samo jedan pravi župnik, a ostala dvojica bijahu njegovi pomoćnici ili nadarbenici. Oni su se zvali „rectores“ ili „plebani s. Marci“, a grad. poglavarstvo, koje ih je kao patron biralo, zove ih „nostri capellani“. Biskup zagrebački potvrđivao je župnike.

Župnici sv. Marka imali su svoje zemlje, a osim toga pripadala im je u XV. vjeku običajna tada crkvena četvrtina oporučnih zapisa njihovih župljana. Radi te četvrtine imali su župnici sv. Marka velikih prepiraka s prebendarskim sborom prvostolne crkve, zatim sa zagrebačkimi Cisterciti i Dominikani.

Župnici sv. Marka od vijkada su uživali velik ugled, pa im je za to i gradska občina povjeravala zastupanje u raznih parnicah, a i duhovna oblast obraćala se na njih, kad je trebala, da se provede koji njezin nalog.¹

¹ Gl. Tkalčić: Povjestni spomenici grada Zagreba. I. str. XVII. i II. str. XIII.

Kako saznajemo iz gradskih računa od god. 1557. do 1559. dobivao je župnik sv. Marka na godinu 29 renskih for. i 40 dinara plaće iz gradske blagajnice. Osim toga dobivao je od grada i ulja za svjetiljku.¹

Župnik sv. Marka imao je mnogo zemalja. Kano-nička vizita, koja se obdržavala za župnika Gašpara Bratkovića (1630—1640.) svjedoči nam, da je imao do 115 jutara zemlje, livadu na 15 kosaca, 5 šuma i mlin na dva kamena. Kmetova imao je dvanaest, a uz to tri dućana, od kojih je dobivao po 8 ugar. for. na godinu. Od grada dobivao je tada samo 16 ugar. for. na godinu, dočim prije dobivao je 25 ili čak 29 renskih for. i 40 dinara, kao što sam gore spomenuo. Od svake gradske kuće dobivao je na godinu 12 dinara, od seljačke pako tri dinara.

Župnik sv. Marka išao je svake godine „s kri-žecom“ blagoslivati kuće. Započeo je na magistratu, a obišavši sve kuće u gradu, išao je po selih. Kod te zgode bio je obučen u bijeloj košuljici (roketi) sa štolom, a ako nije bilo odviše ružno vrijeme, ogrnuo je i plu-vial. Sprovadjali su ga koralisti crkve sv. Marka, pje-vajući božićne pjesme i podvornici s vodicom i ta-mjanom. U svakoj gradskoj kući dobio je župnik u to ime najmanje tri groša, a u područnih selih po jedan groš. Radi ovih groša imao je on često prepirke s ma-gistratom, jer se magistrat kratio da mu plati tu pri-stojbu. Oko Spasova dobio bi župnik od svake kuće po jedan sir ili po jedan groš.

Od izpoviedi medju gradskimi zidinami dobivao je župnik 4 dinara, a izvan grada jedan; od krsta po 4 dinara (u vrijeme od Uskrsa do Luhova po 12 dinara), od uvadjanja roditelja gradjanke 4 dinara, od seljakinje po

¹ Gl. „Registrum Zalathnoky“, u kr. zemalj. arhivu. Codex Cart. Num. LXV.

jedan dinar, od vjenčanja tri groša, a od ozova 4 dinara. Za sprovod dobivao je župnik 52 dinara.

Ta štola preinačila se je god. 1835. tako, da je župnik dobivao za sprovod ili vjenčanje odličnjaka 4 for. 30 nč. C. M.; za sprovod ili vjenčanje običnih gradjana 2 for. ili 1 for. 15 nč., a siromake vjenčavao i sprovadjao je badava.

Župni stan bio je od vjkada na istom mjestu, gdje je i danas. U jednoj izpravi iz g. 1457. spominje se, kako su neki gradjani g. 1456. založili zidanu kuću svoga tasta Andrije Talijana, sa svimi pristojališćima ležećima uz zidanu kuću popa Nikole, župnika crkve sv. Marka, nekomu zvonoljevcu Iliji, sinu Janka Požežanina za 8 zlatnih forinata.¹ Iz kanoničkih vizita od g. 1630—1640. saznajemo, da je bio župni dvor doduše zidan, ali u vrlo slabom stanju. God. 1705. tužio se župnik na magistrat, što mu ne htjede popraviti župnoga dvora, o kojem se kaže nekoliko godina kasnije, da je bio sav premaćući; bilo se bojati, da se ne sruši (*curia parochialis est tota perflua ruinam appromitens*). Nastojanjem vелеvriednoga župnika Juraića, a najviše i njegovim troškom, došlo je napokon do obnove, pa je župni dvor tako rekavši iz nova sazidan i pokriven cripom Iza župnoga stana bila je drvena kuća za služinčad i staja. Župnik grof Sermage uložio je takodjer mnogo truda i novaca, da se župni dvor liepo uredi.

U naše vrijeme bio je župni dvor opet u vrlo slabom stanju, a tomu je znatno pomogao i potres g. 1880. Nastojanjem sadašnjega župnika dr. Boroše taj se je župni dvor g. 1891. posvema obnovio. Najprije uredili su prednju stranu, a g. 1894. sjevernu stranu

¹ Gl. I. Kukuljević: „Zvonoljevarstvo u Zagrebu“, u „Viencu“ g. 1880. str. 95.

te se sadanji župni dvor pokazuje dostojnim, da stoji u krugu ostalih sgrada na Markovu trgu.

Sada ću pokušati, da rabrojim župnike starodrevne župe sv. Marka u slobodnom i kraljevskom gradu Zagrebu. Mnogo će ime dakako manjkati, ali nema sumnje, da će se daljnim iztraživanjem doći do kakova takova reda župnika crkve sv. Marka.

God. 1360. Blaž.¹

„ 1363. Radčec.²

„ 1378. Blaž iz Poljane. Njega je potvrdio papa Grgur XI. za izpražnjeno treće mjesto rektorata crkve sv. Marka. Kralj Ljudevit popunio je to mjesto s drugim svećenikom te je došlo do priepora, no kako se je taj svršio, nije nam poznato.²

„ 1397. Petar, sin Pavlov i Jakov, sin Nikolin, navadjaju se kao svjedoci u izpravi, u kojoj se grad Zagreb oslobadja od kazne izobćenja, kojom ga je kaznio biskup Ivan.²)

„ 1397—1425. Blaž. Spominje se god. 1397. u pismu pape Urbana VI. God. 1423. uložio proti kralju Sigismundu u ime gradske občine prosvjed, što je on nepravедno darovao posjede Kraljevec, Cerje, Kobilje, Sviblje i Nart biskupu Ivanu Albenu i njegovoj braći. God. 1422. spominju se uz njega još dva župnika Šimun i Ivan. Pred njimi pravio je oporuku neki dubički gradjanin Lovro, ležeći na samrti u Zagrebu te zapisao stalne svote samostanskoj crkvi u Dubici.³ Za župnika

¹ I. Tkalčić: „Zagreb do XVI. vieka.“ u „Vienču“ god. 1881. str. 200.

² I. Tkalčić: Povjestni spomenici grada Zagreba I.

³ Gl. I. Tkalčić: „Pavlini samostan u Dubici“ u „Viestniku arheološkog društva“ za god. 1895. str. 197.

Blaža bio je grad Zagreb dva puta izobćen god. 1396. i 1422.

- God. 1428. Antun, Pavao i Ivan, župnici sv. Marka zahtievahu od prebendarskoga sbora četvrtinu oporučne ostavštine, koju su im namienili župljani gradske občine. Ivan i Antun spominju se takodjer god. 1432.¹
- " 1432. Blaž, zajedno sa već spomenutim Antunom sklapao je pred kaptolom mir sa nekim kanonikom Tomom.¹
- " 1443. Gallus, „capellanus ecclesiae s. Marci Evang.“ Pred njim i nekojimi drugimi činio je Juraj, sin Nikole Bakše, gradjanin zagrebački oporuku.¹
- " 1452—1457. Nikola. On je imao prepirku sa Zagrebačkim Cisterciti i Dominikani radi četvrtine oporučne ostavštine, koju bi mu namienili njegovi župljani.¹
- " 1475. Matej. Njemu naložio je biskupski vikar Ilija Sopnički, da opomene oporučne izvršitelje, da izplate zapise namienjene prebendarskomu sboru.¹
- " 1497—1504. Martin, koji je imao za pripomoć svećenika kapelana.²
- " 1516. Blaž je sudjelovao u parnici medju prebendarskim sborom i Dimitrom, opatom bl. Dj. Mariji, vodjenoj radi kupališta, koje bijaše prebendarsko.²
- " 1519. Nikola. Nalazimo ga kao suovršitelja oporuke pok. kanonika Pavla Roviščana.²
- " 1557—1559. Petar, koji je dobivao od grada 29 renskih for. 40 dinara na godinu plaće. U njegovo vrieme propovjedao je u crkvi

¹ I. Tkalčić: Povjestni spomenici grada Zagreba II.

² I. Tkalčić: isto III.

sv. Marka neki fra Benedikt, iz zagrebačkog franjevačkog samostana. Od grada dobivao je 4 renska forinta nagrade na godinu, a osim toga pošiljao je grad samostanu kad-kada ulja za svjetljenje, pa i četvrt teleta (tako n. pr. na nedjelju šestdesetnicu i na veliku subotu). Čini se, da je bio taj fra Benedikt vrlo obljubljen. Kad je u proljeću god. 1557. boravio u Zagrebu generalni vikar franjevačkoga reda, posjetio ga sam gradski sudac Mato Zalathnoky sa nekoliko gradjana, umoliv ga, da ne bi pomenutoga fra Benedikta premjestio iz Zagreba. Tom prilikom donio je sudac vikaru 25 narandja na dar. Narandje bile su onda u Zagrebu riedkost, (stojala je jedna 1 dinar), a grad davao ih na poklon vrlo uvaženim osobam, kao n. pr. banom.¹

God. 1605. Stjepan n. Izpitatelji gradskih računa od g. 1606. prigovorili su gradskomu sudcu Bolti pl. Vlahoviću ovo: „piše u prvom letu, da je dal gospodnu plebanušu 7 for., a v drugom letu piše, da je dal na dvi leti for. 30; tako se onih 7 for. neprimlje v račun, ar plebanušu neide veće nego 15 for. na leto“. Na taj prigovor odvratio je Vlahović sljedeće: „pervoga leta sedam dukat dano je Štefanu, ki je prešastnoga leta i ovoga dobar čas služil i inih ni treba razumiti na ovoga sadašnjega gospodna plebanuša, nego na onoga.“¹⁴

¹ Gl. Registrum Zalathnoky: Registrum Exitus earundem pecuniarum Civitatis Montisgreceus's Zagradiensis tempore primi Judicatus praefati Matthei Zalathnoky. — U kr. zemalj. arhivu Codex Cart. Num. LXV.

¹⁴ I. Tkalčić: „Ortice iz zsgrebačke prošlosti“. — „Vienac“ 1881. str. 642.

God. 1622. **Matija Šantić.** Ove godine i to na blagdan sv. Matije obdržavao je u župi sv. Marka kanoničku vizitu arhidjakon katedralni **Benedikt Vinković** (kasnije biskup). Zapisnik o toj viziti najstariji je, što ih imamo o župi sv. Marka. Prigodom vizitacije bila je najprije misa, a iza nje rekao je vizitator narodu propovied. Iza vizitacije razgledao je vizitator crkvu, izpitao život i rad župnikov i ponašanje naroda; sastavio se našastar, urbarium i pregledao crkvene račune. Vizita trajala je po jedan dan, a prema potrebi i više dana.

„ 1630.—1639. **Gašpar Bratković.** On je bio najprije prebendar sv. Ivana kod župne crkve sv. Marka, god. 1622. postao je župnikom u Šestinah, a iza toga kod sv. Marka. On nije bio obljubljen. Župljani se tužili na njega, što nije nikada htio badava služiti u crkvi sv. Margarete, prem je uživao posjede nekadanjega ondješnjega župnika.

„ 1650.—1661. **Petar Dragovan.** Župničku prisegu položio je 25. siečnja 1650.

„ 1661.—1668. **Gašpar Vuk.** God. 1668. postao je on kanonikom zagrebačkim, a kao takav bio je također rektor bečkoga kolegija i prepošt sv. Petra od Požege. On je umro 6. listopada 1673.

„ 1668.—1689. **Nikola Stuparić.** On je bio od god. 1653. kapelan kod sv. Marka, a župnikom je postao 17. travnja 1668.

„ 1689.—1698. **Franjo Nitraj.** Kad je postao župnikom bio je 36 god. star, a prije toga bio je prebendar prvostolne crkve te najprije župnik kod sv. Petra, a zatim kod sv.

Marije u Zagrebu. Bio je malo nagle čudi, pa je imao sa gradom dosta prepiraka, ali inače bio je čovjek neporočnoga života (pudicitiae et sanctitatis miles) i vrlo zabrinut za svoju crkvu. Nitraj bio je takodjer kanonik čazmanskoga kaptola.

God. 1698.—1724. Juraj Pavlešić, Zagrebčanin. Već god. 1689. bio je on prebendar sv. Ivana. On je bio vrlo revan i uredan župnik. U krstnoj knjigi sastavio je nekoliko kronografika, tako n. pr. 1718. „Anno quo

MARTE EVGENIO TVRCA BELGRADINO PROFLLIGATVS EST.

„ 1724.—1735. Nikola Čeh Babočaj, iz poznate zagrebačke porodice. Ustoličen bio je mjeseca srpnja god. 1724. u 49. godini dobe svoje. Župnikovao je vrlo revno sve do svoje smrti 18. ožujka 1735. Tielo odvezli su mu 19. ožujka u Šćitarjevo, te ga ondje sahranili.

„ 1735.—1738. Tomo Kovačić. On se spominje u župnih maticah već god. 1721., a bio je tada magistar u biskupskom sjemeništu, a prije nego je postao župnikom bio je duh. pomoćnik („capellanus localis“). Umro je god. 1738.

„ 1738.—1761. Juraj Juračić. Taj vrijedni župnik rodio se u Tounju oko god. 1699. a u zagrebačku diecezu bio je primljen god. 1724. Prije svoga dolazka u Zagreb bio je župnik u Kašini. Juračić bio je čovjek neobične svećeničke revnosti, oduševljen propovjednik, koji je mnogo dobroga uveo u svoju župu. „Pridavek kronike“¹ spominje o njem pri-

¹ Str. 39.

godom jubileja, koji je bio razglašen 30. travnja 1751. —: „Plebanuša varaškoga Juraja Jurać marljivost osebujno bila je hvaljena, koji i većkrat čez dan na Varaškom placu navuke keršanske daval je i reč Božju nazvešćal“. — Jurać bio je odlikovan i čašću protonotara apostolskoga, a bio je sam osobno u Rimu. Svoj zaslužni život dovršio je dne 20. svibnja 1761., a sahranjen bje uz veliko saučešće naroda dne 23. svibnja u župnoj crkvi.

God. 1761.—1780. Matija Stepanić. Rodio se u Turopolju. Prebendar sv. Križa bio je šest godina, a župnikom izabran bio je 25. svibnja 1761. On je obavljao i službu podarhidjaka prvestolnoga kotara, a umro je od kapi 1. rujna 1780.

„ 1780.—1793. dr. Josip grof Sermage, postavši župnikom još kao pitomac zavoda sv. Apolinara u Rimu. Mjesto njega upravljao je župom skorom tri godine kapelan sv. Marka Miško Grahovec. Sermage preuzeo je župu tek 6. lipnja 1783. Bio je on opat bl. Dj. Marije de Abram seu Abraham, protonotar apostolski, te je god. 1793. postao kanonikom prvestolne crkve zagrebačke, a kao takav bio kasnije i štioc prvestolnoga kaptola i zemaljski školski nadzornik. Umro je god. 1833. u 72. godini dobe svoje.

„ 1793.—1798. Ladislav Babočaj. Bivši prije nadarbenikom sv. Ivana, postao je župnikom 5. studena 1793. no umro već 2. veljače 1798. star tekak 33 godine.

God. 1798.—1817. dr. Josip Karvančić, rodio se u Zagrebu oko god. 1746. Pavlini, čiji pitomac je bio, poslali su ga na više nauke u Rim, a zaredio ga biskup Puc 27. svibnja 1769. God. 1773. bio u Lepoglavi „corresponditor studiorum“, a položio je doktorat filosofije i teologije. God. 1776. postao je profesorom matematike na zagrebačkoj akademiji, koju službu je vrlo revno vršio sve do 16. veljače 1798., kad je bio izabran za župnika sv. Marka. Karvančić bio je naslovni opat sv. Marka pro Szcinyam, a svoj zaslužni život završio je god. 1817. Sahanjen je u grobnici župne crkve.

„ 1817.—1835. Petar Horvatić. Primivši god. 1799. sv. redove, službovao je tri godine u biskupskoj pisarni. God. 1802. postao je kapelanom kod sv. Marka, g. 1805. nadarbenikom sv. Ivana, a župnikom bio je izabran 16. kolovoza 1817. Župnikovao je sve do svoje smrti 26. siječnja 1835. Umro je od kapi, a pokopali su ga na groblju sv. Jurja.

„ 1835.—1890. dr. Stjepan Pogledić. Rodio se u Zagrebu 18. lipnja 1802. od otca Jakova i majke Dore Cvetnić. Svršivši već god. 1822. bogoslovne nauke, nije mogao primiti sv. redova, jer je bio premlad. Namjestili ga kao nadstojnika u plemićkom konviktu. God. 1827. položio je doktorat mudroslovja na sveučilištu u Budimpešti te odmah zatim postao namj. učiteljem mudroslovja na zagrebačkoj akademiji, što je ostao do god. 1830., kada je postao profesorom crkvenoga prava i povjesti. Od god. 1832.

bio je podravnatelj konvikta. Župnikom sv. Marka bio je izabran 13. veljače 1835., a god. 1838. naslovnim opatom bl. Dj. Marije u Glogovnici. Pogledić doživio je god. 1875. pedesetgodišnjicu svoga misništva, god. 1885. petdesetgodišnjicu svoga župnikovanja, a god. 1888. petdesetgodišnjicu svoga opatovanja. God. 1889. zahvalio se je on na župi sv. Marka i umro pun zasluga i godina dne 7. studena 1892. Upravu župe preuzeli su iza njega duhovni pomoćnici dr. Stj. Boroša i G. Lepušić. Kad je potonji postao u veljači 1890. župnikom u Remetah, upravljao župom dr. Boroša do 3. ožujka, kad je bio izabran župnikom.

God. 1890.— dr. Stjepan Boroša, rođen u Stubici 1. kolovoza 1856. U svećenika bi zaređen god. 1879. i poslan za duhovnoga pomoćnika u Petrijanec kod Varaždina. Proboravivši ovdje jedva godinu dana, otišao je na više bogoslovne nauke u Beč, gdje je ostao dvie godine, a zatim u Zagrebu stekao doktorat sv. bogoslovja (25. srpnja 1883). Od sada djelovao je on kao vjeroučitelj u Križevcih i Varaždinu, odakle je došao god. 1887. za duhovnoga pomoćnika k sv. Marku, te postao g. 1890. župaikom najveće i najodličnije župe u našoj nadbiskupiji. U župu bio je svečano uveden po kanoniku zagrebačkomu, tadanjemu proarhidjaku Nikoli Mikiću, dne 20. kolovoza 1890.

9. Ostali svećenici župe sv. Marka do godine 1800.¹

Uz župnike spominju se kod crkve sv. Marka i prebendari. Već god. 1385. imenuje se neki pop Petar kao prebendar.² God. 1492. nalazimo nekog Jurja, altaristu žrtvenika sv. Nikole u crkvi sv. Marka, a god. 1506. nekog Antuna prebendara. God. 1509., kad je gradska občina stvorila neka štatuta za gradski trg, bijaše pod globom od pet maraka zabranjeno gradskim prebendarom, dopustiti stranim trgovcem iztovarivati vino u njihovih kućah i podrumih.³

Prebendari bili su dužni podpomagati župnika u svih duhovnih poslovih. Oni bijahu kao „nati cooperatores“, pa su, kad nije još bilo duhovnih pomoćnika ili ako su bili ovi zapriečeni, morali ići k bolestnikom, izpoviedati, čitati sv. mise po opredieljenom redu i dvoriti kod sv. mise (azistirati).

U kanoničkoj viziti od god. 1622. čitamo, da je po ustmenom pripoviedanju bilo nekad kod župne crkve sedam prebenda, od kojih je svaka imala svoga svećenika ili prebendara, no god. 1622. postojale su samo četiri prebende. Prva bila je prebenda sv. Križa. Prebendar sv. Križa morao je čitati zakladne mise na žrtveniku sv. Križa. Pošto je žrtvenik sv. Križa jako star, sigurno je i ta prebenda davno postojala, a bila je pripojena radničkomu cehu (chechae laboratorum).

¹ Nabrojiti ću svećenike samo do ove godine, da se spis odviše ne otegne, a za novije je i onako lahko doznati, ako bi komu trebalo.

² I. Tkalčić: „Zagreb do XVI. vieka“. — „Vienac“ g. 1881. str. 200.

³ I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“. II. str. 488. i III. str. VI

⁴ Kada je bio bolestnik u kojem selu, onda su k njemu obično jašili. Taj običaj bio je još na početku ovoga stoljeća.

Za članove toga ceha morao je prebendar sv. Križa čitati mjesečno po četiri mise; dvie za žive, dve za mrtve članove toga ceha.

Prebendar sv. Križa imao je u Mesničkoj ulici zidanu kuću sa dosta prostranim dvorištem, koju je poslije velike vatre god. 1674. dao prebendar Petar Stuparić na svoj trošak popraviti. On je posjedovao više vinograda, polje, livadu, šumu i jednu kućicu izvan gradskih zidina, gdje je bila ciglana. Dobivao je takodjer nešto novaca u gotovom. Taj prebendar imao je pravo ribarenja po svih potocih u župi, zatim imao je pravo drvarenja, a smio je brati i žir po zagrebačkoj gori. U jesen dobivao je pol kuplenika kestena.

Druga prebenda bila je ona sv. Ivana Krstitelja, pripojena krojačkomu cehu. Taj ceh podigao je u crkvi sv. Marka žrtvenik sv. Ivanu Krst. i uzdržavao ga, a prebendar sv. Ivana morao je na tom žrtveniku čitati mjesečno četiri mise, dvie za žive, a dvie za mrtve članove toga ceha, a u to ime uživao je neke zemlje. Prebendar sv. Ivana posjedovao je tri vinograda, i po dvie oranice, livade i šume. Neki Abraham Frely ostavio mu je mlin na potoku Medvednici ili Cirkvenjaku, a zato morao je čitati mjesečno dvie mise za izpokoju duše njegove.

Kod gradskih vrata imao je dućan odmah do dućana prebendara sv. Križa — od kojeg dućana je dobivao 5 for. godišnje najamnine. Glede ribarenja, drvarenja i pobiranja žira uživao je prebendar sv. Ivana ista prava kao prebendar sv. Križa. Kuća njegova u Mesničkoj ulici bila je pod istim krovom, pod kojim i kuća prebendara sv. Križa. Kmetova imao je taj prebendar pet.

O prebendi sv. Fabijana i Sebastijana, koju je poslije Isusovaca uživao bolnički kapelan, govoriti ću na drugom mjestu.

God. 1740. spominje se prvi put altarista T i e l a I s u s o v a. Bratovština istoga imena postojala je već u 17. vijeku, no ne zna se, da li je imala posebnoga svećenika ili ne. Ovaj altarista morao je sve zakladne mise čitati na žrtveniku Tiela Isusova, a dobivao je u to ime kamate od raznih zaklada, kojima je upravljao magistrat.

Prem se već prije god. 1741. spominju kod župne crkve sv. Marka kapelani, ipak nije bilo prije te godine pravih kapelana, jer nije postojala nikakva zaklada iz koje bi se oni uzdržavali. Oni svi, koji se prije pod tim imenom spominju, obavljali su osim toga još kakovu drugu službu ili živjeli u Zagrebu u stanju mira. No god. 1741. ostavio gradski senator M a t i j a M a r k o v i ć 6000 renskih forinata u razne svrhe, među kojima je bila i ta, da se od kamata uzdržava kapelan, uz obvezu, da odčita stalan broj misa.

Nekad su u župnoj crkvi sv. Marka propovjedali Isusovci i u to ime dobili od grada selo Frateršćicu nad sv. Duhom. Kad je bio njihov red dokinut, dobio je to selo gradski župnik, uz obvezu, da on od sada propovjeda. No god. 1779. izjavio se župnik Matija Stepanić pred biskupskim vizitatorom Mikinovićem, da će on davati svakomu kapelanu po 100 for. na godinu, a zato da će oni mjesto njega propovjedati.

Sad ću nabrojiti razne svećenike župne crkve sv. Marka, koliko sam ih našao u župnih maticah i kano-ničkih vizitah.

God. 1622. Blaž Perhatović, prebendar sv. Križa.

„ 1622. Gašpar Bratković, prebendar svetog Ivana, koji je postao još iste godine župnikom u Šestinah, a oko g. 1630. župnikom sv. Marka.

„ 1630. Grgur Bratković, koji je bio zajedno kapelan i prebendar. God. 1640. nalazimo ga kao župnika u Dolnjoj Zelini.

- God. 1634. Ivan Dugačić. Bio je zajedno prebendar sv. Križa i sv. Ivana.
- " 1639. Juraj Trnski, prebendar. God. 1649. postao je župnikom kod sv. Marije u Zagrebu.
- " 1639. Stjepan Postić, prebendar.
- " 1653. Juraj Jambrić, prebendar. On je postao god. 1656. čazmanski kanonik.
- " 1653. Nikola Stuparić, kapelan, a od god. 1668. župnik sv. Marka.
- " 1659., 1661. Ivan Jakovlić.
- " 1662.—1669. Franjo Perko, prebendar.
- " 1662., 1663. Franjo Bastianić.
- " 1664., 1666. Pavao Bedović, kapelan.
- " 1665., 1666. Juraj Francetić.
- " 1667. Martin Šimeković.
- " 1668., 1670. Juraj Katinčić.
- " 1674.—1699. Petar Stuparić, prebendar sv. Križa. On je popravio temeljito svoju nadbinsku kuću i ostavio misnu zakladu od 250 renskih forinata. Od kamata te zaklade dobila je crkva 3 for. za vosak, a prebendar sv. Ivana 12 for. uz obvezu, da odčita mjesečno dvie mise za izpokoju utemeljiteljeve duše.
- " 1681. Nikola Dolovčak, kapelan. Od god. 1699.—1702. prebendar, a od god. 1702. župnik u Šestinah. Kao takav je često krstio kod sv. Marka, tako da ga još god. 1713. nadjemo u krstnoj knjigi.
- " 1681. Juraj Kobe, prebendar sv. Ivana.
- " 1695., 1697. Nikola Romek, prebendar. Spominje se u krstnoj knjigi već god. 1656. Bio je on dobar svećenik i propovjednik te veoma obljubljen.
- " 1697. Petar Juvančić.

- God. 1697. Marko Lakus. God. 1696. bio je kapelan u Marija Bistrici. Učio je u Beču.
- " 1697.—1708. Nikola Zumić, prebendar, rodом iz Vinice.
- " 1700.—1702. Grgur Prekrit. Godine 1694., 1696. bio je župnik u Zaprudju. Nauke učio je u Beču.
- " 1702.—1703. Krištofor Vodopija.
- " 1703.—1711. Petar Premužić, prebendar, rodом iz Črnomlja u Kranjskoj. God. 1733. postao je župnikom u Sesvetah.
- " 1706.—1721. Stjepan Janković, prebendar.
- " 1713.—1716. Ivan Klemenčić, beneficijent kod sv. Marka.
- " 1715. Juraj Horvat.
- " 1716.—1722. Juraj Loporić.
- " 1721. Tomo Kovačić, magistar u biskupskom sjemeništu, zatim kapelan, a najposlije od god. 1735. župnik sv. Marka.
- " 1722. Pavao Gradečki, prebendar.
- " 1723.—1742. Ivan Grgurić, Zagrebčan, prebendar sv. Križa.
- " 1724.—1726. Andrija Briglević, kapelan.
- " 1727.—1733. Jakov Hajnović, prebendar sv. Ivana.
- " 1729.—1731. Josip Čeh, kapelan.
- " 1733.—1754. Mato Ivanković, prebendar sv. Ivana, a prije toga župnik u Kostajnici.
- " 1742.—1755. Mijo Remenari iz Moslavine (de Monte Claudio) „substitutus capellanus“. Prije toga bio je župnik u Novih Čičah, a radi bolesti nogu valjda umirovljen, došao je u Zagreb, gdje je umro 6. lipnja 1755.
- " 1744. Petar Štefanić, kapelan.
- " 1743.—1750. Ivan Mrzljak.

- God. 1746. Nikola Čegelj, kapelan.
- „ 1747.—1750. Petar Lavrenčić, kapelan, koji je čekao dok se izprazni župa u sv. Jani kod Jaske. Dobivao je iz poznate Markovićeve fundacije 36 renskih forinata na godinu, uz obvezu, da odčita stalan broj misa.
- „ 1745.—1754. Ivan Benković, prebendar sv. Križa. Bogoslovje svršio je u Beču.
- „ 1740.—1751. Matija Šneperger iz Moravica u senjskoj biskupiji. U zagrebačku biskupiju bio je primljen god. 1734. te kapelanovao u Martinskoj vesi sve do god. 1740., kad je postao altarista Tiela Isusova. Stanovao je u kući vicebana Raucha, jer kao altarista nije imao kuće niti posjeda.
- „ 1750.—1751. Jakov Kunec, kapelan.
- „ 1750.—1751. Ivan Muršić, kapelan.
- „ 1752. Juraj Drašković, kapelan.
- „ 1752.—1754. Tomo Augustić, kapelan. Prije toga bio je župnik u Osekovu.
- „ 1754. Nikola Jelačić, kapelan.
- „ 1754., 1755. Jakov Šegina, kapelan.
- „ 1755.—1761. Matija Stepanić, prebendar sv. Križa, a poslije toga župnik sv. Marka.
- „ 1756.—1761. Ivan Medvedec, kapelan.
- „ 1756. Bolto Mataković, kapelan.
- „ 1760.—1765. Ivan Tomec, kapelan.
- „ 1861.—1771. Nikola Kos, prebendar. Umro 5. siečnja 1771.
- „ 1764. Adam Stepanić, kapelan. Spominje se i g. 1773. i 1774., a 1777. kao emeritus capellanus.
- „ 1766. Janko Modrušan, kapelan.
- „ 1766.—1774. Ivan Bratović, Samoborac. G. 1774. postao je beneficijat Tiela Isusova, što je ostao do svoje smrti dne 30. travnja 1787.

- God. 1766. Ivan Murat, kapelan.
- " 1766.—1771. Mirko Mogović, prebendar sv. Križa. Bogoslovje učio je u Beču.
- " 1768.—1769. Žiga Gall, kapelan.
- " 1769.—1774. Matija Vrbečić, kapelan, rodom iz Stupnika. Od god. 1774.—1778. bio je prebendar sv. Križa.
- " 1771. Juraj Sladović, altarista Tiela Isusova.
- " 1771.—1784. Juraj Saloczy, aliter Kyss, rodom Zagorac, prebendar sv. Ivana.
- " 1773., 1774. Ivan Horvatić, kapelan.
- " 1776. Mirko Wory, kapelan. God. 1790. imenovan bi kanonikom zagrebačkim te si je kao takav liepih zasluga stekao. Bio je nadzornik pučkih škola, opat sv. Andrije od Bistrice, kanonik štioc i protonotar apostolski. Umro je god. 1819. u 67 godini života svoga.
- " 1776., 1777. Ivan Klafurić, kapelan.
- " 1776.—1779. Pavao Pavletić, kapelan, rodom iz Lešća, senjske biskupije. God. 1779. postao je upravljaateljem župe u Šestinah.
- " 1777. Antun Beksin, kapelan.
- " 1777.—1779. Juraj Smendrović, Turo-poljac, kapelan.
- " 1779. Mijo Grahovec, kapelan. Od god. 1780.—1783. upravljao je on župom sv. Marka mjesto pravoga župnika grofa Sermagea, koji je bio onda još u Rimu na naucih. Iza toga postao je župnik u Bistri.
- " 1781.—1783. Ivan Sabolović, kapelan.
- " 1782.—1786. Toma Hozjak, kapelan. Od god. 1786.—1799. prebendar sv. Križa.
- " 1782., 1783. Pavao Šafar, kapelan.

- God. 1783.—1793. Juraj Lacković, kapelan. Tad je postao altarista Tiela Isusova, što je ostao do svoje smrti 28. studenoga 1797.
- " 1784.—1787. Lovro Dolački, kapelan.
- " 1787.—1791. Ivan Krst. Minković, prebendar sv. Ivana i njemački propovjednik.
- " 1787.—1788. Stjepan Jambreković, kapelan.
- " 1787.—1788. Matej Fergić, kapelan.
- " 1788.—1790. Mijo Šutej, kapelan. Odavle otišao je za župnika u Bosiljevo.
- " 1789.—1891. Juraj Vidaković, kapelan.
- " 1790.—1793. Mijo Horvatović, kapelan.
- " 1791. Antun Bencetić, kapelan.
- " 1793.—1795. Josip Jaić, kapelan.
- " 1793.—1797. Matej Sečen, kapelan.
- " 1795. Ivan Pušak, prebendar sv. Ivana.
- " 1797.—1798. Franjo Bošnjaković, kapelan. Umro je 15. prosinca 1798., star 35 godina.
- " 1797.—1798. Ivan Veselić, kapelan i altarista Tiela Isusova, a od 1799. prebendar sv. Križa.
- " 1797.—1798. Josip Mihalić, kapelan.
- " 1799. Josip Čamić, kapelan.
- " 1799. Josip Suprinović, kapelan.
- " 1799. Ivan Birling, Zagrebčan, prebendar sv. Križa. Zaredjen god. 1798. otišao je za kapelana u Brdovac, a već god. 1799. došao k sv. Marku, gdje je radi pomanjkanja svećenika obavljao takodjer kapelansku službu. God. 1827. postao je kanonikom zagrebačkim, kasnije prepoštom sv. Augustina de Insula s. Lazari i izabranim biskupom skopijskim. Bio je takodjer prepošt čazmanski i pojac, a umro god. 1852.
- " 1799.—1806. Andrija Pajvanović, Varaždinač, kapelan

10. Orguljaš i pjevači.

U crkvi sv. Marka od vjkada se gojila glasba i pjevanje. Već god. 1363. spominje se u gradskih zapisnicih neki orguljaš N i k o l a.¹ God. 1558. spominje se u gradskih računih magistar J a k o v, „rector scholae“, o kojem se doduše ne kaže, da je bio orguljaš, a pošto ne nalazimo spomenuto, koliko plaće je dobivao orguljaš, bit će da je on obavljao obadvie službe. Imao je na godinu 12 renskih for. od grada.² God. 1691. spominju se kod crkve sv. Marka četiri pjevačka mjesta, od kojih je baš te godine bilo jedno nepopunjeno. Prvi pjevač ili koralista dobivao je godišnje plaće 10 for., drugi 8 for., treći 6 for., a orguljaš 60 for. i drva. Mjehogazac imao je 4 for. plaće. Osim toga imali su orguljaš i pjevači i nekih izvarednih dohodada. Tako n. pr. dobivao je orguljaš od mrtvačke mise s „Placebo“ četiri groša a pjevači svaki po jedan groš. Imali su oni nagradu i od cehovskih misa.

Pjevači (koraliste) pripadali su raznim staližem. Bilo je gradjana, obrtnika, djaka, pismenih ljudi (literata), pače i svećeničkih pripravnika. (Tako n. pr. god. 1742. Zagrebčanin Ivan Muratić, a god. 1747. Stjepan Kukec, koji slušahu moralno bogoslovje).

Medju orguljaši spominju se: God. 1705. Ignacije M l a d i ć, koji je bio glasbeno vrlo obrazovan i savjestno vršio svoje dužnosti. Po svemu sudeći, rekao bih, da je bio on svećenik, a te godine bio je već blizu sedamdeset godina star.

God. 1707. pop I v a n K l e m e n č i ć.

God. 1742.—1754. Felicijan Belić, rodom iz Ljubljane. Za Belića se kaže, da je bio čovjek vrlo

¹ Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“, I. str. XVII.

² Gl. „Registrum Zalathnokoy“, u kr. zemaljskom arhivu. Codex Cart. Num. LXV.

uredan, a liepa vladanja, pa su mu zato povjerili razne častne službe. Tako je bio on podravnatelj kongregacije sv. Jurja i crkveni starješina kod sv. Margarete, sv. Jurja i sv. Roka. Plaće dobivao je od grada 75 for., zatim 12 vagana mješovitog žita i 12 kola drva. Od „Placebo“ dobivao je 8 groša, za orgulanje kod mrtvačke mise 5 groša, za pjevanu cehovsku misu 5 groša, a obavljao je i službu četvrtoga koraliste. Na ove blagdane: Božić, Uskrs, Duhove, Tielovo, tielovsku osminu i na dan sv. Martina dobivao je iz gradske klieti dvie pinte vina i dva groša. Njegov sin Josip bio je koralista crkve sv. Marka.

God. 1771. Ignacije Pergrofer.

God. 1778. Ferdinand Bohl (nesposoban).

God. 1801. Ivan Klie, učitelj pučkih škola.

Mjehogazca bili su obično dva, koji su bili takodjer zvonari te su se oni međusobno u službi redali, svaki tjedan bio je drugi. Dobivali su od grada plaću, imali su svoje dielove od misa, sprovoda i križeca; dobivali su od grada na odredjene dane vina, a oko Spasova od svake kuće po dva ili više jaja. Rubac, što se je za sprovoda nosio na križu, — kao što još danas na selu — pripadao je takodjer njim.

11. Cehovi u župi sv. Marka.

U srednjem vieku postojale su po gradovih razne zadruge ili bratovštine (kalendinum, kalandas, confraternitas), u kojih se združise ljudi jednakoga ili barem sličnoga zanata. Već se u XIV. vieku spominju u Zagrebu takove zadruge (mesarska, klobučarska). No u gradovih, u kojih je bilo više raznih narodnosti, dielile su se zadruge ili bratovštine takodjer po narodnosti. Tako se spominju i u našem Zagrebu već onda hrvatska (sclavonicalis), talijanska i njemačka ili šoštarska bratovština. Te zadruge obrtničke bijahu temelj „ple-

menitim cehovom“, koji se počeli iz njih razvijati početkom druge polovine XV. vieka. Obrtnici dobili su njimi liepih povlastica i slobošćina, koje im je i sam kralj potvrdio.

Kad je god. 1466. boravio u Zagrebu kralj Matijaš, dodjoše pred njega krznari, uzdari i remenari s poniznom molbom, da njihovu cehu potvrdi zakone i pravila, kakova imadjahu cehovi drugih slobodnih kraljevskih gradova. Kralj im je molbu uslišao, te odredio, da mogu svake godine po volji birati dekana, koji će rješavati prepirke, koje bi se medju njimi zametnule. Majstor mogao je postati samo onaj, koji je bio podpuno vješt svomu zanatu i koga je ceh za takova priznao, a dekan u ceh primio. Takav novi majstor morao je platiti kao ceharinu dva forinta u cehovsku ladicu i četiri funte voska za cehovski žrtvenik, a dekana i majstore morao je podvoriti objedom. Majstori dobiše razne povlastice obzirom na svoj obrt.

Istog dana potvrdio je kralj Matijaš i šostarski ceh, a malo po malo urediše se i ostali cehovi, što je bilo jako važno za procvat obrta u gradu Zagrebu.¹

Budući da su svi ti cehovi imali religiozni značaj i jer je takodjer svaki od njih imao u crkvi sv. Marka poseban žrtvenik, što ga je ponajviše sam podigao, a i sam uzdržavao i redio, valja nam se svakako malko zastaviti i kod cehova. Nije bilo nijedne veće crkvene svečanosti, kojoj ne bi prisustvovali cehovi, svaki pod svojom zastavom. Oni pripomogoše svetkovanjem raznih svojih zaštitnika, kojim podigoše u čast žrtvenike, mnogo k razvitku nabožnoga životu u Zagrebu.

Cehovi imali su stalne zakone i uredbe, kojih su se morali držati. Gradsko poglavarstvo zapovjedilo im je u prošlom vieku, da dodje od svakog zanata u cehu barem po jedan član u crkvu, kad se dao znak zvonom

¹ Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“, I. str. LXXVIII. i II. str. LXXX.

— „in suprema parte turris“, — da će svećenik k bolestniku. Svećenik odabrao je trojicu od njih, koji su se obukli u posebno odielo, te nosili baldakin i svjetiljke uz svećenika, kojega su ostali pratili. Ako je bila izpovied u gradu, izpratili su svećenika do kuće bolestnikove, ako je bilo pako izvan grada, izpratili su ga do gradskih vrata.

Valja mi ovdje napomenuti takodjer neke točke iz statuta, što ga je za župnu crkvu sv. Marka, po nalogu biskupa Branjuga, izdao dne 10. veljače 1745. generalni vikar Žiga barun Sinersperg.¹ U tih točkah, koje rade i o cehovih se odredjuje :

1. da moraju svi cehovi, koji imaju u župnoj crkvi svoje žrtvenike, prije blagdana svetca, komu je na čast žrtvenik podignut, dati oslužiti svečanu večernicu, na sam blagdan pjevanu misu, a poslije podne opet večernicu. Svećenici, koji će asistvovati, dobit će od ceha svaki po tri groša. Koji ceh bi se ustručavao to učiniti, bit će kažnjen, a morat će dati 4 funta svieća za društveni žrtvenik ;

2. da moraju takvim svečanostim prisustvovati svi majstori, djetići i naučnici, pristojno se ponašati i moliti krunicu ;

3. da moraju majstori, djetići, naučnici, kao što i njihovi sluge i služkinje donositi župniku svake godine ceduljku ob obavljenoj uskrсноj izpoviedi. Majstori ne smiju primati u zanat nikoga, koji ne bi bio dostatno poučen barem o glavnih istinah kršćanske vjere.

Toliko o cehovih župe sv. Marka u obće, a sada ću ih pojedince nabrojiti onim redom, kojim su prisustvovali crkvenim obhodom.

¹ Statutum Excellentissimi, Illustrissimi et Reverendissimi Domini Episcopi Zagradiensis pro ecclesia parochiali s. Marci Evangelistae Montis Graecensis Zagradiensis“. Taj statut bio je tiskan na velikom komadu papira, kao kakova diploma, a jedan njegov primjerak se nalazi u arhivu jugoslav. akademije.

1. Prvi ceh ili bolje bratovština bio je pod naslovom krunice bl. Djevice Marije. To nije bio ceh u pravom smislu rieči, već pobožna bratovština, u koju su se primali članovi bez razlike spola i staleža. Kao što cehovi, tako je imala i ova bratovština društvenu zastavu od plavog damasta, koja je imala na jednoj strani sliku bl. Djev. Marije, a na drugoj sliku sv. Marka. Bratovštinski žrtvenik bio je veliki žrtvenik, do kojega je visjela društvena zastava. Muški članovi te bratovštine stupali su kod obhoda odmah iza djaka.

2. Drugi ceh bio je špoljarski ili bravarski, a njemu su pripadali kovači, zlatari, cestari (koji su mačeve pravili) i siiftari (incassatores fistularum). Cehovski barjak crvene boje imao je slike sv. Nikole i propetog Isusa. Visio je kod žrtvenika bl. Djev. Marije, kojeg je uređivao i uzdržavao sam ceh. Taj ceh imao je svoj podpuno izradjeni statut, a zvao se do najnovijeg vremena: veliki varoški ceh. Statut toga ceha bio je izradjen doslovce po onom statutu, što ga je god. 1510. za kraljevanja Vladislava II. podielio palatin Mirko Peren križevačkim ostrugarom i bravarom. Ovaj statut nalaže medju ostalim i to: da se svakoga mjeseca na cehovskom žrtveniku čita jedna sv. misa na čast bl. Dj. Marije, kojoj mora prisustvovati svaki majstor. Ne dodje li tko k misi, a odsuća svoga ne bude mogao opravdati, da plati globu: četvrt marke za vosak. Poslije mise morat će se majstori sabrati u ceh i razpravljati stvari, koje se tiču njihova zanata. U tom statutu zapovieda se i to, da na sprovod majstora ili djetića dodju svi majstori sa ženami i sa djecom.¹

¹ Gl. I. Tkalić: „Zagreb do XVI. vieka“ u „Viencu“ g. 1881. str. 111. i 121.; zatim: „Povjestni spomenici grada Zagreba“, III. str. XXXI.

3. Remenarski ceh. U taj ceh spadali su krznari, sedlari, remenari i uzdari. Spomenuo sam već, da je taj ceh potvrdio sam kralj Matijaš. — Cehovski barjak po boji jednak prijašnjemu, visio je kod žrtvenika sv. Doroteje, a bila je na njem slika svete i obrtnički znakovi toga ceha.

4. Krojački ceh imao je zeleni barjak kod žrtvenika sv. Ivana Krstitelja, na kojem je bila s jedne strane slika sv. Ivana, a na drugoj orao sa znakovi krojačkoga ceha.

5. Gumbarski ceh. Crveni barjak sa slikom žalostne Majke božje i cehovskimi znakovi visio je do žrtvenika sv. Luke.

6. Čizmarski ceh imao je crveni barjak sa slikom sv. Trojstva i sv. Pavla kod žrtvenika sv. Pavla.

7. Šošarski ceh posjedovao je barjak plave boje sa slikami sv. Stjepana i propetoga Spasitelja. Visio je kod žrtvenika sv. Stjepana.

8. Kirurški ceh zadržao nije imala niti svojega barjaka, niti svoga žrtvenika, no morala je ipak sa svijećama prisustvovati raznim crkvenim svečanostima i nabavljati ulje, što je gorjelo kod božjega groba.

9. Mesarski ceh imao je barjak crvene boje sa slikom sv. Elizabete i visio je do njezina žrtvenika. Na drugoj strani bio je naslikan vol i dva mesara.

10. Tkalački ceh, kojemu su pripadali i klobučari, imao je crveni barjak sa slikom sv. Barbare i cehovskimi znakovi. Taj se je ceh brinuo za žrtvenik sv. Fabijana i Sebastijana, pa je tamo i visio cehovski barjak.

11. Stolarski ceh, kojemu su pripadali tokari, graditelji orgulja i staklari, imao je barjak ružičaste boje sa slikom sv. Ivana Nepomučkoga, a visio je kraj žrtvenika sv. Ane.

12. Zidarski i graditeljski ceh, u koji su spadali i klesari, posjedovao je barjak crvene boje, koji je imao na jednoj strani sliku sv. Marije, sv. Josipa i sv. Roka, a na drugoj cehovske znakove. Visio je taj barjak do velikoga žrtvenika.

12. Bratovštine u crkvi sv. Marka.

Osim obrtničkih zadruga postojale su u župi sv. Marka razne bratovštine, utemeljene tečajem vremena, da se kršćanski život u gradu Zagrebu što bolje unapriedi. Među ovimi spominju se :

1. Bratovština Tiela Isusova. Ova bratovština je utemeljena god. 1615., što svjedoči sljedeća bilježka u krstnoj knjigi od god. 1715. :

IN HO C FLORENTI TEM PLO
SÆCVLO VNO FLORET CONGREGATIO
CORPORIS CHRISTI.

Pravila bratovštine, potvrđena po biskupu Petretiću, bila su napisana na posebnoj ploči, koja je visjela kod žrtvenika Tiela Isusova. Bratovštini na čelu bio je rektor ili ravnatelj, kojega su birali gradjani zajedno sa gradskim poglavarstvom na prvu nedjelju u mjesecu siečnju. Račune polagao je rektor gradskomu poglavarstvu prije blagdana sv. Blaža. Novo pristupivši članovi upisivali su se u posebnu upisnu knjigu. Kod upisa platio je svatko 17 groša, a kasnije svake godine 5 groša ili pol funte svieća. S tim novcem uzdržavala je bratovština žrtvenik Tiela Isusova. Glavna svetkovina bratovštine bio je veliki četvrtak, zatim Tielovo sa svojom osminom, kao što i sve mlade nedjelje, osobito pak one četiri, koje su sledile iza kvatra. Na ove svetkovine izlagao se uvijek presveti oltarski sakramenat, a obično bi se tada članovi bratovštine izpo-viedili i pričestili. U bratovštinu upisivali su se muž-

karci i ženske. Bratovština posjedovala je papinsku bulu, kojom su joj se podieljivali veliki oprosti, a ovu bulu morao je župnik barem svakih kvatra u crkvi javno pročitati.

Kada je umro koji član bratovštine, morali su doći svi ostali sa sviećami na sprovod. Ako je bio koji član toliki siromak, da se iz njegove ostavštine nisu mogli namiriti pogrebni troškovi, platila ih je bratovština sama. Svakog su se mjeseca čitale četiri mise za žive, a četiri za mrtve članove bratovštine.

God. 1754. gradio se žrtvenik Tiela Isusova iz nova. Najviše je pripomogla tomu bratovština sama. No i župnik u Lipniku Stjepan Zajčić ostavio je bratovštini 600 for. uz obvezu, da se za njega čita mjesečno po jedna sveta misa, a ostalo da se upotriebe za opremu novog žrtvenika. Među rektori bratovštine spominju se: god. 1657. gradski sudac Juraj Vernić, odličan rodoljub hrvatski¹; g. 1705. grad. sudac Juraj Pozvinski, vrlo uvažena osoba, koji je bio ujedno starješina župne crkve; god. 1742. gradski bilježnik Lacko Sale; god. 1747.—1754. gradski sudac Nikola Čeh, a god. 1771. gradski kapetan Mijo Brezovački. God. 1778. još je bratovština obstojala.

2. Bratovština sv. Čisla. Ta se bratovština spominje god. 1705., no jamačno je već mnogo prije obstojala. God. 1705. utemeljio je naime Ivan Uzulin kod velikog žrtvenika altariju bratovštine sv. Čisla, u ime koje morao je župnik svake mlade nedjelje, na sve zapovjedane blagdane bl. Dj. Marije i na kvatre, čitati sv. misu za pokojne članove te bratovštine. Ljudi su se za tu bratovštinu manje zanimali, pošto je

¹ Njegovomu sprovodu (18. siečnja 1657.) prisustvovao je sam biskup Petretić i svi kanonici, a svečano slovo govorio je tom zgodom kanonik Pavao Kos. — Gl. bilježku E. Laszowskya u „Prosvjeti“ god. 1896. str. 159.

obstojala slična bratovština kod oo. Pavlina u Remetah. U bratovštinu upisivali bi se članovi obojega spola, a kod upisa platio je svaki 17 groša. Bratovštinom upravljao je rektor. Papa Benedikt XIV. podielio je bratovštini vjekovite oproste. Bulu, koja je sadržavala ove oproste, morao je župnik više put tumačiti narodu. Veoma svečano slavila je bratovština prvu nedjelju u mjesecu listopadu, a slavile bi se i nedjelje kvaterne. Takovom zgodom izložio se kip Majke božje, objesila se na stienu papinska bula, a upisna knjiga metnula se na za to priredjeni stol, jedan pak od nadarbenika župne crkve upisivao je u nju nove članove. Svakog tjedna čitale se na žrtveniku Bl. Dj. Marije dvie mise, jedna za žive, druga za pokojne članove bratovštine.

Vriedno je ovdje spomenuti, da se je osobito u prošlom stoljeću vrlo često molila krunica i to javno u crkvi. Zasluga je to najviše revnoga župnika Juraića, koji se je vrlo starao, da se ta liepa molitva što više razširi. On je dogovorno s magistratom i s narodom odredio, da se svakog običnog dana moli krunica glasno pod ranom misom. Molio ju je sakristan, koji je u to ime dobio na godinu 2 for. nagrade. Krunica molila se od Jurjeva pa do Miholjeva na nakanu, da bi Bog obćuvao narod od groma i zla vremena, a inače, da bi Bog od grada odvratio vatru, glad i rat. Još se i god. 1778. spominje, da se je obavljala ova pobožnost. Tada je molio krunicu prvi koralista, a zato je dobivao 30 for. na godinu. Na blagdane i nedjelje molila se krunica tekars poslije propovjedi, a na koncu dao se blagoslov sa svetotajstvom.

Pod večer dao se znak sa velikim zvonom, a narod se opet sakupio u crkvu, da moli krunicu. Župnik ili koji od nadarbenika došao je u pluvialu pred veliki žrtvenik, izložio je svetotajstvo i onda zajedno s narodom izmolio krunicu, litanije s dotičnimi molitvami, a na

koncu blagoslovio sakupljeni puk. Ove pobožnosti napustili su valjda koncem prošloga stoljeća, kad je nestalo nabožnog duha.

3. Bratovština kršćanskoga nauka (doctrinae christianae). U tu bratovštinu upisivali su se ljudi obojega spola, kojim se svake nedjelje i blagdana, kad nije bilo zapreke, tumačio kršćanski nauk. Ta bratovština imala je svoju upisnu knjigu, a posjedovala je takodjer papinsko pismo s oprostima, koje se kasnije izgubilo. Ravnatelj te bratovštine bio je župnik sam, a glavna svetkovina pala je na blagdan sv. Marka. Biskup Mirko Esterhazy pridružio je god. 1718. tu bratovštinu glavnoj bratovštini (Archi-Confraternitas), koja je postojala u prvostolnoj crkvi kod žrtvenika sv. Trojstva.

4. Gradjanska bratovština (confraternitas civium). O toj bratovštini kaže se god. 1778., da su njom prije upravljali oo. Isusovci.

5. Bratovština sv. Jurja. O toj bratovštini govoriti ću kod opisa crkvice sv. Jurja.

6. Bratovština sv. Izidora, bila je utemeljena kod crkve sv. Duha, pak ću prigodom opisivanja te crkvice progovoriti obširnije o njoj.

13. Kako se nosila poputbina bolesnikom i o procesijah.

Svetotajstvo čuvalo se s prva u malenom, u kamenu izradjenom izdubku do velikoga žrtvenika. Za podnožje služio je kameniti, liepo urešeni stup, u sredini bio je kao maleni ormarić, a gore šiljasti krovčić. Pred tim tabernakulom ili svetohraništem gorjela svjetiljka danju i noću. Ulje za tu svjetiljku davala je gradska občina, a potrošilo bi ga se na godinu do pol centa.¹ Kasnije ču-

¹ Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“, II. str. XII.

valo se svetotajstvo na velikom žrtveniku u svetohraništu, jedino velika monštrancija ili pokaznica, urešena českim dragulji, čuvala se na žrtveniku Tiela Isusova, jer radi veličine nije imala mjesta u glavnom svetohraništu. Osim toga čuvalo se je svetotajstvo takodjer u bolničkoj kapeli bl. Djevice Marije, nedaleko Kamenih vrata.

Poputbina nosila se po gradu u srebrnom čestičnjaku ili ciboriju, a svećenika su onda pratili barem dva bakljonoše i članovi bratovštine, ako je on išao ka kojemu bratovštinaru. Ako se poputbina nosila izvan grada, to se nosila u srebrnoj kutijici, ali je išao uz svećenika barem jedan bakljonoša. Svećenik je po gradu nosio poputbinu uvijek pod baldakinom, a sprovadjali su ga sa sviećami članovi bratovštine Tiela Isusova. Ako je pak išao svećenik izvan gradskih zidina, sprovadjali su ga oni samo do gradskih vrata, gdje je svećenik uzjašio konja, a uz njega stupao pratilac sa svjetiljkom i zvončićem. Budući da se po noći nisu smjela otvarati gradska vrata, a ipak je trebalo često i noću k bolestniku, koji bi se nalazio izvan gradskih zidina, to je svake noći spavao jedan kapelan sv. Marka u malenoj, drvenoj kućici do crkve sv. Margarete, da je bio uvijek u pripremi, ako je trebalo k bolestniku.¹ Poputbinu uzeo je onda valjda u bolničkoj kapeli, koja je bila izvan gradskih zidina.

U župi sv. Marka bilo je više zavjetnih procesija. Takova bijaše procesija dne 20. siečnja na blagdan sv. Fabijana i Sebastijana i procesija dne 4. svibnja na blagdan sv. Florijana. Prva procesija obdržavala se na nakanu, da bi Bog obćuvao grad od kuge, druga, da bi Bog obćuvao grad od vatre. Obe

¹ Gl. „Crčice iz kronike zagrebačke“, u „Viencu“ g. 1879. str. 722.

procesije potiču od davnih vremena, no prva će biti još starija od druge. Svaki put nosili su u obhodu svetotajstvo, a poslije procesije bila je svečana misa i propovied.

Prve nedjelje poslije blagdana sv. Margarete išla je zavjetna procesija u Marija Bistricu. Vodio ju je uvijek gradski župnik sa još dva svećenika, a učestvovali su takodjer gradski otci, građani, cehovi i ostali narod. Kao dar poneli su na Bistricu svieće. Kod odlazka i povratka u župnu crkvu bila je propovied i zahvalna pjesma.

Jedan put u godini išla je procesija k Majki Božjoj u Čučerje, a dva puta u Remete i to na proljeće, da odvrati Bog nesreću od polja, a na jesen da se Bogu radi toga zahvali.

Osobito svečano se je već nekad (počamši od druge polovine XIV. vieka) obdržavala tielovska procesija. Valja razlikovati prvu, obćenitu procesiju, kod koje su učestvovali kaptol, gradske župe i župe iz okolice zagrebačke i koja je išla iz stolne crkve i posebnu procesiju župe sv. Marka na nedjelju poslije Tielova i koja nije išla izvan gradskih zidina.

Prva procesija obdržavala se ovako.¹ U crkvi sv. Marka bila je svečana misa u 7 sati, a poslije nje krenuo je provod prema stolnoj crkvi i to najprije „onaj koji je razpelo nosil na prošeciji i hegeduši, koji su igrali pri razpelo“, za njimi građani i panduri, trabanti, vratari, „zastavnik konjanički i pešički, kapetan pešički i bubnjar“, cehovi sa zastavami, djaci, bratovštine, senatori, gradski kapetan i gradski sudac, na-

¹ Biskupski vizitator kaže god. 1742. o toj procesiji: „Atque haec est antiqua et imperturbata consuetudo suprafatae solemniss processionis“. Gl. o tom takodjer članak I. Tkalčića: „Tielovo po starom zagrebačkom obredu“, „Katolički List“ g. 1881. br. 24., 25.

pokon župnik sa svećenstvom crkve sv. Marka, noseć presveto Telo Isusovo, a za njim gradjanke i djevojke.

Došavši procesija do vrela Manduševca, (na današnjem Jelačićevom trgu) zazvonilo je kod sv. Kralja zvono, a procesiji dodjoše u susret: križari, zastavnici, nekoliko kaptolskih gradjana, klerici sa sviećami i kationicom, dva prebendara i dva kanonika. Došavši u prvostolnu crkvu, pohranio je župnik sv. Marka svetotajstvo u kapeli sv. Ivana, a biskup započeo je svečanu misu. Dok je trajala misa, bili su župnik sv. Marka sa ostalim gradskim svećenstvom, gradski sudac i senatori na zajutarku u biskupskom gradu.

Poslije mise započela je procesija, koju je vodio sam biskup, a krenulo se najprije do crkve sv. Margarete, gdje je bila prva postaja. Druga postaja bila je kod Mesničkih vrata, gdje je stajala mala, zidana kapelica, koja je služila najviše u tu svrhu, da se je mogla na Tielovo ovdje prirediti postaja. Kad su u prošlom vieku sagradili ovdje crkvicu sv. Ivana Nepomučkoga, bila je druga postaja u toj crkvici. Treća postaja bila je kod crkve sv. Marka, a kad je gradski senator Ivan Hyacinthi podigao na Markovom trgu kip bl. Dj. Marije, bila je treća postaja kod ovoga kipa. Kod sv. Marka zadržala se procesija dulje vremena, jer je gradska obćina podvorila biskupa s azistencijom, kanonike i prebendare. Iz gradskih računa od god. 1741. saznajemo, koliko je tom prilikom izdao gradski blagajnik. Tu se naime veli: „Potrošil sem vu šekrestiju na pecilo i staro vino 17 groši. Za perece, vrtanje, pogačice i kupil sem jedan vagan pšenice za 2 for. 15 groši, za cukor i groždjice 11 groši, za vrhnje i mlieko 11 groši, za jajca 16 groši i onim dvem ženam, koje su dva dni peći pomagale 1 for. 12 groši. Skupa 9 for. 1 groš.“

Od crkve sv. Marka krenula je procesija dalje prema opatičkim vratam, gdje je na razkršću stajala

kapelica propetoga Isusa (Kipni trg) i tu je bila četvrta postaja. Oдавle krenula je procesija Dugom ulicom natrag u stolnu crkvu. Na Kaptolskom trgu bilo je priredjeno oviše mjesto, na koje je stupio biskup i blagoslovio svetotajstvom sakupljeni narod i grad. Pošto se obred u stolnoj crkvi svršio, pošao je župnik sv. Marka sa svojom asistencijom pred svetohranište u kapeli sv. Ivana, gdje je kanonik čuvar otvorio vratašca na svetohraništu te mu predao pokaznicu sa presvetim Tielom. Župnik sv. Marka nosio je presveto Tielo opet natrag u župnu crkvu, a sprovela su ga dva kanonika i crkveni čuvari (mansionarii), koje sve je župnik iza toga pozvao k sebi na objed. Ne treba ni spominjati, da se je za vremena procesije pucalo iz pušaka i prangija, jer dolaze u gradskih računih takodjer oni, „koji su pri velikih puškah nabijali i vužigali“.

Gradska procesija obavila se na nedjelju poslije Tielova. Vodio ju je gradski župnik, a prisustvovalo je gradsko zastupstvo, gospoda od magistrata i župljani. Od Kaptola nije bilo nikoga. Prva postaja bila je kod opatičke crkve, druga pred crkvom sv. Katarine, treća u kapucinskoj crkvi, a četvrta na Markovom trgu pred kipom bl. Djevice Marije.

Nekad nosili su nebnicu ili baldakin nad svetotajstvom gradski senatori. Malo po malo prepustili su oni taj častni posao gradskim zastupnikom, a ovi jednostavnim gradjanom. No i njim činila se ta služba te gotna, pa su i oni nerado dolazili, pače se je dogodilo, da su zvonari trkali po cijelom trgu i molili gradjane, da dodju nositi baldakin. Isto bilo je s bakljonošami. Stari je bio običaj, da su gradjani zagrebački kod procesija, a takodjer na neke veće blagdane nosili baklje. I za tu službu su gradjani sada slabo marili, a oni koji su došli, bili su tako zamazani i slabo obučeni, da ih je bilo rugoba pogledati. Da se taj nered dokine, zaklju-

čilo je mješovito povjerenstvo na početku ovoga stoljeća, da se gradski senatori i zastupnici ne mogu siliti na taj posao, budući su prvi većinom stari, boležljivi ljudi, a drugi više puta raznim poslovi zapriječeni. Zato valja naložiti pod prijetnjom kazne cehovskim majstorom, da oni tu službu vrše i da dolaze dostojnije odjeveni. Ako bi se opazilo, da ovi nerado i nemarno dolaze, neka moli gradski župnik djake, koji će taj posao obavljati sigurno s najvećim veseljem.

Bio je također običaj, da su svećenici prigodom tielovske procesije nosili u zato priredjenih pokaznicah moći svetaca, koje su se čuvale u župnoj crkvi sv. Marka. Takovih pokaznica bilo je pet, razne veličine. Taj običaj dokinuo je car Josip II.

14. Obseg župe sv. Marka i patronat.

Župa sv. Marka sa istoka medja je potok Medveščak i to počevši iznad crkvice sv. Franje Ksavera pa sve do svoga ušća u Savu. Na zapad prostire se župa do potoka Kustošaka, a na jugu dopire do rieke Save i to od ušća potoka Kustošaka, do ušća potoka Medveščaka. Prema sjeveru razprostire se župa sve do brežuljka Cmroka, gdje započinje župa šestinska. Ove granice imala je župa sv. Marka već u davni. God. 1691. spadala su osim grada i predgradja pod župu sv. Marka ova sela: Trnje, Horvati, Ilijašići, Bankovići, Ljubljanića, sv. Duh, Vrhovci, Fraterščica, Domjanići, Ilica i Prekrižje.

Župa sv. Marka spadala je najprije pod patronat zagrebačkog biskupa. Kad se god. 1261. biskup zagrebački Filip, u prisuću prepošta zagrebačkog Tobije, te arhidjaka Petra, kanonika pojca Buze, čuvara Protazija i dekana Stjepana, toga prava svojevoljno odrekao,

ustupila ga kraljica Marija gradskoj občini.¹ No doznajemo iz pisma pape Urbana VI. iz god. 1380., kojeg je pisao opatu zagrebačkih cistercita, da je uz občinu gradsku i ugarski kralj bio vlastan podjeljivati izprašnenu župu sv. Marka.²

Kao patron imao je grad velik upliv u crkvenih stvarih. Grad je birao župnike, a biskup ih samo potvrdjivao, on je pazio i na crkvenu imovinu. Crkveni starješine morali su svake godine podastrti crkvene račune gradskomu zastupstvu na pregled i odobrenje. Grad morao se brinuti, da bude župna crkva u dobrom stanju; ako nije imala crkva dosta razpoloživih sredstava, morao ih je grad namaknuti iz svoje blagajne. Gradski otc i budno su pazili, da se samo onda uzme što iz gradske blagajne, ako u crkvenoj sbilja ništa nema. Tako je god. 1605. predbacio gradski odbor vriednomu gradskomu sudcu Bolti pl. Vlahoviću kod polaganja računa: „da je kupil na cirkvene knjige jednu kožicu“, a to se ne može dopustiti, „ar ima cirkva svoj dohodak“. — Kasnije morala je crkva namiriti taj trošak sbilja iz crkvene blagajne. Bilo je prepirke i radi drugih troškova: da je on kupio dvie kožice za crkvene knjige za 90 dinara, sopuna za pranje crkvene rubenine za 16 dinara, zatim, da je dao nekoj Stubičanki za pranje 32 dinara i da je potrošio za lojene i vošćene svieće 15 dinara. Taj potrošak mu je odbor odobrio, jer je temeljito dokazao, da je crkva siromašna. Teže bilo mu se opravdati, što je zapisao: „da je dal staklarom od cirkveneh oblukov 104 for 72 dinara“, a staklar je izjavio, da je primio samo

¹ Gl. J. Tkalčić: Povjestni spomenici grada Zagreba. I. str. 32.: „plebaniam eiusdem castri liberam constituimus ab omni iurisdiccione episcopalis dignitatis.“

² Gl. I. Tkalčić: Povjestni spomenici grada Zagreba“. I. str. 287.

80 for. Ovu osvadu odbio je Vlahović ovimi muževnima riečmi: „volil bih ognja žarguća vu usta uzeti, nego cirkveno krivo k sebe prijeti i moram reći po duši, ako je staklar to rekal, da je krivo računal, što sam mu dal i nepravedno“. On je još položio u to ime kod žrtvenika sv. Križa prisegu, te bio odriešen od te osvade.¹ Neka služi ova crtica za dokaz, da su ondašnji gradski otei stvar temeljito proučili prije, nego su išli namiriti kakav crkveni račun iz gradske blagajne.

¹ Gl. I. Tkalčić: „Crtice iz zagrebačke prošlosti“. „Vienac“ 1881. str. 641. i 642.

II.

PODRUČNE KAPELE I CRKVE ŽUPNE CRKVE SV. MARKA.

Čertavši, koliko je bilo moguće starodrevnu župnu crkvu sv. Marka, i sve što je bilo s njom spojeno, opisat ću sada njezine bivše i još postojeće kapele ili područne crkve. Da se toga posla latim ponukalo me je najviše to, što želim, da se barem kako tako razjasni povjest ostalih crkava u području župe sv. Marka. Osim toga za mnoge od njih jedva se znade, jer im se već trag zametnuo. Ne će proći mnogo vremena, a u Zagrebu podići će se nove župe, pa je za to opravdano, da se župa sv. Marka prije toga još jedan put ocрта u čitavoj svojoj veličini i slavi. Crkvu sv. Katarine ne ću spominjati, jer je bila do konca prošloga vieka pod ravnanjem oo. Isusovaca, a i danas služi najviše učećoj se mladeži te ima svoga posebnoga štitnika ili kuratora.

1. Kapela sv. Ursule.

Kapela sv. Ursule spominje se u gradskih zapisnicih prvi put god. 1432.¹ Stojala je nedaleko crkve sv. Marka dolje prema Kamenim vratam „ante domum

¹ Gl. I. Tkalčić: Povjestni spomenici grada Zagreba. II. str. XVI.

praetorium“ ili kako se drugdje kaže „ad plateam s. Marci immediate contigua“. U kanoničkoj viziti od g. 1622. spominje se, da je bila ta kapela sagradjena na zemljištu gospode Konjskih (Konsky) „super moenia civitatis“. U to vrijeme bila je ona pusta i zapuštena. Nije se u njoj niti misa služila, a niti je bila na sgodnom mjestu, pa je zato ondašnji vizitator predlagao, da bi se u njoj postavljeni žrtvenik odstranio, a ona porušila. To se i dogodilo. U početku posve malenu kapelicu, zamienila je druga, veća, koja još god. 1691. nije bila posve dogotovljena. Ta kapelica bila je zidana, prostrana, a nad svetištem stojao je maleni zvonik s jednim zvonom.

Kapelica sv. Ursule imala je tri žrtvenika. U sredini glavnoga žrtvenika bila je slika bl. Dj. Marije sa Isusom u naručaju, a dolje bio je naslikan grad, kako gori. Sa strane bile su slike sv. Ursule i sv. Florijana, dokaz, da je ova kapelica bila po svoj prilici zavjetna, pa su se Zagrebčani tim svetcem preporučivali, da ih izbave od čestih i velikih požara. Valjda je crkva nastradala za velikog požara god. 1674. Kod obnove crkve iztaknuo se kao dobročinitelj osobito neki Ivan Uzolin, pa je na glavnom žrtveniku visio takodjer njegov grb. Još se na glavnom žrtveniku nalazili kipovi sv. Roka i sv. Sebastijana, pomoćnika u raznih bolestih, kao što i kipovi sv. Ursule i Barbare. U ono vrijeme nije bilo ništa neobična, da se je nalazilo u crkvi više slika ili kipova istih svetaca, pače našlo se to na jednom te istom žrtveniku. Na vršku žrtvenika stojao je, u sredini između dva andjela, kip sv. Ivana Krstitelja, bez sumnje krstni patron već spomenutoga Uzolina.

Žrtvenik na evangjeoskoj strani podignut bje u čast sv. Blaža, zaštitnika grada Zagreba. Tu bijahu takodjer kipovi sv. Ambrozija i sv. Nikole, a na vrhu bilo je ime Isusovo.

Na trećem žrtveniku bio je glavni kip sv. Florijana, a uz njega kipovi sv. Roka i Sebastijana, a gore nad njimi bilo je izrezano ime Marija. Kipovi na ovih pokrajnih žrtvenicima bijahu bijelo oličeni, dočim stupovi, među kojima su oni stajali, bijahu bojadisani tamno, a na vrhu pozlaćeni. Za oba žrtvenika brinula se god. 1705. grofica Ivka Draškovićeva, udovica iza pok. Nikole Erdödyja. Crkvenoga ruha ova kapela nije imala, osim dviju kazula, pa kad je što trebalo, donieli su iz župne crkve sv. Marka.

Misa se čitala u toj kapeli, kad je bilo proštenje, a i inače, kad je tko želio.

God. 1750. spominje se novi, zidani te criepom pokriveni zvonik, koji je stajao na zapadnoj strani crkve, a u njem su visjela dva zvona. Već god. 1742. imala je kapela sv. Ursule male orgulje sa pet registara.

Groblja nije bilo oko kapele sv. Ursule, budući je bila u sredini grada te bilo malo prostora oko nje, no bile su u njoj ipak dvije grobnice. Pod sakristijom bila je posebna grobnica (kostelnica ili ossarium), u koju su bacali mrtvačke kosti, koje bi izvadili iz drugih prenapunjenih kripti. Za sahranjenje odrasla čovjeka u tih grobnicah platila se tri rajnčka, a za diete jedan i 10 dinara.

Kapela sv. Ursule postala je malo po malo veoma trošna, jer se s jedne strane nije nitko brinuo za njezin popravak, s druge pak strane pomanjkanje sredstava prisililo je, te se stalo raditi, da se ta kapela sruši. Prem se već god. 1771. mislilo o njezinom dokinuću, ipak se u njoj obavljala služba božja sve do g. 1784. Do te godine bile su tu i njemačke propovjedi, koje su držali kapucini. No poslije god. 1784. su kapelu svete Ursule opustili, a sliku sv. Ursule prenesli su u župnu crkvu i to u kapelicu sv. Fabijana i Sebastijana, gdje

su se od sada obavljale takodjer i zakladne mise, utemeljene kod kapele sv. Ursule. Zapuštenu kapelu kupio je valjda grof Petar Sermage, (jer se on prvi spominje kao njezin vlasnik) a kasnije (g. 1801.) prešla je ona u vlast baruna Kulmera. Još je i god. 1801. stojao zvonik i mala kupula, pa je mješovito povjerenstvo zaključilo, da se imade oboje skinuti. To su i na skoro učinili. Staru kapelu porušili su zajedno sa starim gradskim magazinom i sa kućom Mačkovićevom te ondje sagradili novu kuću.

2. Bolnička kapela Majke božje bez grieha začete.

Dosta rano imao je grad Zagreb svoju bolnicu ili ubožnicu. Već zlatna bula (god. 1242) određuje, da valja gradskoj sirotinji doznačiti trećinu imetka onih, koji bi umrli bez oporuke, a ne bi ostavili baštinika. Gdje je stajala prva bolnica ne znamo, no znamo, da je jamačno postojala već u XIV. vjeku. U XV. se vjeku spominje bolnica pod naslovom bl. Dj. Marije, a ta bolnica stajala je kod Kamenih vrata, blizu gradskih zidina ondje, gdje je danas prva hrvatska štedionica. Tom bolnicom i njezinim imetkom (imala je nekretnina) upravljao je u ime gradske obćine posebni svećenik „rector hospitalis“. Iz listina doznajemo, da je bolnica već koncem XV. vjeka imala svoju kapelicu. Toj kapelici je god. 1506. oporučio zagrebački kanonik Pavao Siščanin dva i pol for. — S bolnicom bijaše spojena takodjer prebenda sv. Martina, koje altarista je uživao u gradskom području jednu oranicu i jednu sjenokošu, a bolnica sama posjedovala je takodjer jednu šumu.¹

God. 1622. bila je bolnička kapela u vrlo trošnom stanju i bez krova te se gotovo bilo bojati, da se ne

¹ Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“. I. str. XIX.; II. str. XX.; III. str. VII.

sruši. Tadanji crkveni starješina htio je doduše tu kapelu popraviti iz dohodaka bolničkih, te je već i pripravo gradju, no grad je tu gradju upotrebio u svoje svrhe i nije privolio, da bi se kapela popravila. Za to je biskupski vizitator scienio, da treba gradskomu poglavarstvu pod prijetnjom crkvenih kazna naložiti, da kapelu popravi.

U kanoničkoj viziti od god. 1691. kaže se, da je bila bolnička kapela na sjevernoj strani bolnice. Bila je zidana i nadsvodjena, imala prema iztoku dva prozora, a prema zapadu jedan i maleni zvonik sa jednim zvonom. Jedan ulaz, kojim su se služili bolesnici, bio je iz bolnice, a drugi iz ulice.

U kapeli bio je samo jedan žrtvenik sa slikom bl. Dj. Marije, no bila je tu i slika Adama i Eve i kipovi sv. Helene i sv. Elizabete. Bolnici i kapelici na iztok prostirao se bolnički vrt sve dolje do potoka Medveščaka, a prema zapadu prostirala se današnja Duga ulica. Za bolnicu brinuo se grad sam. Kako saznajemo iz računa gradskih od god. 1557—1559. davao je grad bolnici drva i ulje. U bolnici imalo je mjesta do 20 osoba. U prizemlju bile su dvie sobe, a jedna bila je u prvom katu. Bila je to više ubožnica, gdje su našli sklonište gradski siromasi. — Na večer molili su zajedno sa svojim svećenikom večernje molitve.

Bolnički svećenik ili kapelan bio je uvijek takodjer beneficijar kapelice sv. Fabijana i Sebastijana u župnoj crkvi. On nije stanovao s prva u bolnici, već je imao svoju vlastitu kuću u Mesničkoj ulici prema Tuškancu. Ta je kuća bila tako zapuštena, da je bolnički kapelan Ivan Trumbetaš (god. 1691.) morao stanovati dulje vremena u kući podžupana Ilišića. Kad je za velike vatre god. 1707. ova kuća izgorjela, dodielilo je gradsko poglavarstvo bolničkomu kapelanu novu kuću, koja takodjer nije bila u mnogo boljem

stanju. Ovu kuću, pošto su ju popravili i pokrili, uživali su bolnički kapelani sve do god. 1742., kada im je grad sagradio novu kuću odmah tik bolnice. U prizemlju ove kuće bile su prostorije za ubogare i bolestnike, a kapelan imao je za sebe i za svoju družinu tri sobe u prvom katu, u koji se unilazilo po stubah iz vana.

Bolnički kapelan služio je svake nedjelje u kapeli misu. On je morao ubogare učiti kršćanski nauk, a župnik sv. Marka ga je u tom nadzirao. Isto tako morao je on pomagati kod službe božje u župnoj crkvi, kad nije imao kod kuće posla. On je bio ujedno beneficijant sv. Fabijana i Sebastijana, imao je vinograd pod gradskim zidinami te šume i četiri kmeta na Pantovčaku „seu Galsenicza dicto pago“ — (jer su ondje osuđjenike vješali). Kad su došli god. 1606. Isusovci u Zagreb, odstupio im je grad uz privolu biskupovu prebendu sv. Fabijana i Sebastijana, pa i bolnički beneficijant. To su posjedovali Isusovci još god. 1634.

U bolničkoj kapeli sv. Marije bilo je svetohranište za presveto Tielo Isusovo, koje se nosilo kao poputbina bolestnikom, osobito kad je trebalo ići k bolestniku po noći izvan gradskih zidina. U grad, koji je bio obzidan teško je bilo doći te je trebalo uznemirivati vratare gradskih vrata i gradjane, koji su čuvali gradske ključke. Za to su došli ovamo po poputbinu, kad je trebalo ići po noći izvan gradskih zidina.

Zadnje dane velikog tjedna izlagalo se u toj kapeli presveto Tielo Isusovo u božjem grobu, koji je bio dosta liep i zgodan. U prošlom stoljeću nastala je da-pače prepirka izmedju bolničkoga kapelana i izmedju ubogara, radi onih milodara, koje je ostavljao narod kod božjega groba. Ubogari htjedoše novce sebi prisvojiti. No god. 1771. bje dosudjeno, da se od onih novaca nabavljaju svieće i druge potrebite stvari za kapelicu.

Spomenut ću ovdje neke bolničke kapelane, da se njihova imena posve ne zaborave.

God. 1443. Antun.

„ 1451. Klement.

„ 1489. Antun.

„ 1493. Stjepan „presbiter, perpetuus capellanus, magister arae nuncupatus ad capellam hospitalis beate Marie in monte Grecensi“. On se pritužio papi Aleksandru IV. što neki nisu htjeli da izplate novčane svote i izruče nekretnine, koje su bolnici pripadale¹.

God. 1520. Stjepan. On je imao vlastitu kuću u gradskoj občini, koju je po njegovoj smrti god. 1520. kupio gradjanin Fabijan Milin. Možda je ovaj Stjepan ista osoba sa prijašnjim.²

God. 1622. nije imala bolnica svoga svećenika, već je njom upravljao starješina Juraj Levačić. Posjede, koje je imala bolnica, uživao je onda grad.

God. 1634.—1639. upravljao je bolnicom Leonardo Petrobello.

God. 1681. Ivan Gusić. Stanovao je još u Mesničkoj ulici, a imao je kod sebe djake.

God. 1683.—1693. Ivan Trumbetaš.

God. 1693.—1706. Stjepan Janković, rodом iz Poljane. God. 1706. postao je prebendarom sv. Križa ili sv. Ivana, što je bio još god. 1721.

God. 1706.—1714. Franjo Puškarić.

God. 1714.—1741. Marko Rupe. God. 1704. bio je kapelan sv. Josipa, a umro je 31. siječnja 1741. te je sahranjen u župnoj crkvi „ad cryptam majorem“.

God. 1741.—1759 Lovro Škrinjarić, Zagrebčanin. — Prije je kapelanovao u sv. Martinu pod Okićem. Umro je 1. ožujka 1759.

¹ I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“. II. str. VII.

² Isto djelo III. str. VII.

God. 1759.—1801. Matija Blažić, rođen u Bosiljevu od oca Matije i majke Bare Katkić. Zaredjen bio je god. 1755. te do god. 1759. obavljao kapelansku službu kod sv. Marka.

Koncem prošloga stoljeća bila je bolnica, stan kapelanov a valjda i kapela bl. Dj. Marije u trošnom stanju, no nije se mislilo na popravak. — Snovala se naime nova velika bolnica, a kad je bila ova dovršena, premjestili su ubogare i bolesnike g. 1803. (bilo ih je 29) u nju. Bolnica imala je prilično liepu glavnicu, nešto zemlje i tri vinograda, što je sve pripalo novoj bolnici. Kapelicu bl. Dj. Marije su opustili, a premještenjem stare bolnice prestala je i služba bolničkoga kapelana.

3. Kip Majke božje na Markovom trgu i kapelica kod Kamenih vrata.

Prije nego što se razstanemo sa gornjim gradom, treba da si ogledamo takodjer ta dva spomenika, prem njihov opis ne bi strogo ovamo spadao. Kip bl. Djevice Marije bez grieha začete podigao je u prošlom stoljeću u sredini Markova trga gradski senator I v a n H y a c i n t h i. Bio je to ovisoki, kameni stup, urešen dolje s kipovi: sv. Josipa, sv. Ivana Nepomučkoga, sv. Ivana Evangjeliste i sv. Ivana Krstitelja, od kojih je bio svaki okrenut na drugu stranu. Visoki stup završavao se romanskim kapitelom, na kojem je stojao veliki kameni kip bl. Dj. Marije, koji je bio sav pozlaćen, kao što i angjeoske glavice pod njim. Taj liepi, no početkom ovoga stoljeća dosta zapušteni spomenik, popravio je najviše darovi zagrebačkih Niemaca župnik dr. Josip Karvančić. Odstranili su ga oko g. 1860.

Mnogo starija od ovoga kipa je kapelica Majke božje kod Kamenih vrata. Pripoviedaju, da se ona

grozna vatra god. 1674., koja je pretvorila u pepeo dobar dio Zagreba, zaustavila baš ovdje kod slike Majke božje. Zagrebčani su toj kapelici od vajkada izkazivali veliku čast pa izkazuju i danas. Tu gore uljnice svaki dan i prolaznici rado se mole. Osobito za bolestnike davaju ovamo ulja, koje gori, da bi se izprosilo u bl. Dj. Marije ili ozdravljenje ili sretna smrt. Ta kapelica je zajedno sa kamenimi vratmi liep spomenik na nekadašnji Zagreb.

4. Kapelica propetoga Isusa na Kipnom trgu.

Na današnjem Kipnom trgu ili izvan nekadašnjih novih ili opatičkih vrata bila je sagrađena mala kapelica, koja je služila kao postaja kod tielovske procesije. Tko ju je sagrađio i kada, ne zna se. Svake subote gorjela je ondje svjetiljka, i ljudi se tu rado sastajali na molitvu, osobito pod večer. Mješovito povjerenstvo na početku ovoga stoljeća je zaključilo, da se mora ta kapelica uzdržavati iz dohodaka župne crkve.

Buduć je bila ta kapelica već vrlo trošna, a i po svojem obliku nije baš služila na čast glavnomu gradu, to je odlučila plemenita gospodja Terezija Špitalet, da na spomen svomu ujaku, bivšemu župniku sv. Marka dr. Stj. Poglediću podigne novu kapelicu. Nacrte za novu kapelicu izradio je graditelj H. Bolle, a troškovi oko gradnje iznosili su do 4000 for. Kapelica bila je dovršena koncem listopada 1893., a blagoslovio ju je baš na blagdan Svih Svetih u 10 sati prije podne tadanji proarhidjakon i kanonik zagrebački dr. Ivan Krapac. Poslije blagoslova rekao je on prigodno slovo, a iza toga čitao je gradski župnik dr. Stjepan Boroša u toj kapelici sv. misu. Sada je ta kapelica liep ures Kipnomu trgu, a dobro služi, kao što prijašnja, kod raznih crkvenih obhoda.

5. Crkva sv. Margarete.

U području današnje župe sv. Marka bile su nekada još dvie župne crkve: sv. Martina i sv. Margarete. Crkva sv. Martina stajala je u njemačkoj ili šoštarskoj ulici, do potoka Medveščaka, negdje na sjevernoj strani današnjega Jelačićeva trga. Ta crkva bila je sagrađena u drugoj polovini XIV. vieka, jer se o njoj govri već god. 1380., dočim u najstarijem popisu župa naše biskupije od g. 1334. nema o njoj spomena. Crkva sv. Martina jedva je obstojala više nego sto godina, jer se ne nalazi u popisu župa od g. 1501. Teško je pogoditi, zašto su Zagrebčani tu crkvu napustili. Kao župnici crkve sv. Martina spominju se god. 1385. Emerik, g. 1453. Filip i g. 1475. Gjuro.¹ Šteta da znademo tako malo o toj župnoj crkvi, koja je spadala pod gradsku jurisdikciju.

No znamenitija i starija od župne crkve sv. Martina, bila je svakako župna crkva sv. Margarete. Bila je to seoska župa. Kanoničke vizite zovu ju uvijek „capella antiquissima“, a stajala je svakako već god. 1334., jer ju te godine spominje najstariji popis župa naše biskupije riečmi: „ecclesia s. Margarethae de suburbio“.

Crkva sv. Margarete stajala je na onom mjestu, gdje je danas pravoslavna crkva, a oko nje protezali su se gradski vrtovi. Kad je god. 1372. izprosilu gradsko zastupstvo od kralja Ljudevita povlast za novi, veliki Margaretski sajam, obdržavao se taj sajam u blizini ove crkve, a trajao je 14 dana, — sedam dana prije i sedam dana poslije svetkovine sv. Margarete.

Ta crkva imala je mnogo godina svoga svećenika ili župnika, kojega suvremene listine izrično zovu: „rector“ ili „plebanus parochialis ecclesie beate Marga-

¹ Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“. I. str. XVII. i II. str. XVIII.

rethe virginis de suburbio montis grecensis". Šteta, da nam se nije sačuvalo više imena tih župnika. Znademo samo za ove: god. 1355. bio je Mihalj; god. 1378. Petar; god. 1475. Juraj; god. 1492. i 1495. Mihalj Gjurgjevčan (Michael de Zenthgyewrhg-wara); god. 1501. Petar i god. 1516. Luka.

Župna crkva sv. Margarete imala je svoju područnu kapelu, a to je bila crkva sv. Duha kraj Zagreba, koja je postojala već u XV. veku. Već gore pomenuti Mihalj Gjurgjevčan borio se dugo, da se toj crkvi povrate četiri kmetska selišta u Črnomercih, koja joj je oteo nasilni Ulrik Celjski i koja dospješe poslije toga pod medvedgradsko vlastelinstvo.¹

Nije poznato, kada je crkva sv. Margarete postala biti župom i kada je posvema pripala župniku sv. Marka, kojemu su pripali i posjedi i dohodci njezinoga župnika. U kanoničkoj viziti od god. 1622. tužili se na župnika sv. Marka, koji, akoprem je uživao posjede prvašnje župe sv. Margarete, ipak nije htio nikada badava ovdje služiti mise. Crkveni starješine kupili su milodare, da su mogli platiti mise.

Već u prvoj četvrti XVI. veka trebala je crkva sv. Margarete znatnih popravaka, osobito bio je trošan krov, pa su izvršitelji oporuke pok. gradjanina Mihalja Malca dali četiri i pol forinta za popravak njezinoga krova.²

Početkom XVII. veka bila je crkva sv. Margarete dosta liepo uredjena, osobito, kad ju je oko god. 1622. dao Isusovac o. Ljudevit znatno popraviti, pokriti i svim potrebnim providiti. Crkva imala je tada dva kamena žrtvenika, a u predvorju bio je jedan drveni.

¹ Sravni I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“, na više mjesta.

² Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“, III. str. VI.

Samo veliki žrtvenik bio je posvećen. Sakristija bila je trošna i vlažna. U zvoniku visjelo je jedno zvono, a uskrasnih dana priredjivali su u toj crkvi takodjer božji grob. Crkva bila je okrenuta prema iztoku (kao i sadašnja pravoslavna), sakristija bila je svetištu na jugu, a unilazilo se u crkvu na dvojna vrata, na velika sa zapada i na manja, koja bijahu na sjevernoj strani crkve (prema Ilici).

Kod crkve sv. Margarete kao da je postojala neka bratovština, jer se između god. 1630.—1639. spominje neki Martin Matinić, o kom se kaže, da je bio „congregationis sub titulo s. Margarethae administrator“. God. 1639. upravljao je tom crkvom gradski prebendar Stjepan Postić, te je u to ime dobivao 4 for. godišnje nagrade.

God. 1691. bijahu u crkvi tri drvena žrtvenika. Veliki bje podignut u čast sv. Margareti, što je svjedočila i velika slika svete u sredini žrtvenika. Među drvenimi stupovi bili su kipovi sv. Marte i sv. Agate. Gore, t. j. u drugom predjelu bila je opet slika sv. Margarete sa zmajem, a uz nju kipovi sv. Julijane i sv. Apolonije. Iznad ovoga bilo je ime Isusovo.

Na žrtveniku prema jugu bila je smještena slika, koja je predstavljala Uskrsnuće Isusovo, a iznad ove slika Uzašašća Gospodinova.

Žrtvenik na evangjeoskoj strani pokazivao je Narodjenje Isusovo, a iznad ovoga bila je slika Navještenja bl. Dj. Marije. Kraj ovoga žrtvenika bila je u zidu izdubina, a u toj izdubini stojao je liepo urešen kip bl. Dj. Marije, komu su se preporučivale osobito rodilje, da si izprose sretan porod.

Zvonik bio je drven, a u njem visjelo je jedno zvono, koje bje posvećeno god. 1690.

Okolo crkve bilo je groblje. Već spomenuti Isusovac o. Ljudevit dao je oko god. 1622. groblje

ograditi. U groblje unilazilo se na dvojna vrata, a protezalo se od crkve na iztok, zapad i jug. Na sredini groblja bio je drveni križ, okrenut prema Ilici. Ovdje su se pokapali obično samo oni, koji su umrli izvan gradskih zidina. Oko god. 1729. napravili su u crkvi grobnicu (kriptu), koja se nalazila u sredini crkve.

Misa se u crkvi čitala, kad je bilo proštenje (na prvu nedjelju poslije blagdana sv. Margarete), a takodjer u obične dane n. pr. kad je bio sprovod kojega odličnijega gradjanina.

Oko god. 1742. napravili su novi zvonik sa kupulom. Te godine spominju se u predvorju, koje je bilo pred crkvom, dva žrtvenika. Na desnoj strani bio je drveni žrtvenik sa slikom sv. Margarete i sv. Jurja, a s lijeve žrtvenik bl. Dj. Marije.

Osobito se za crkvu brinuo njezin starješina, orguljaš župne crkve sv. Marka, Ljubljčan Felicijan Belić, čovjek vrlo nabožan, koji je bio takodjer starješina kapele sv. Roka i sv. Jurja i podravatelj bratovštine sv. Jurja. Najviše njegovim nastojanjem su god. 1747. crkvu liepo popravili, pokrili ju criepom, a prijašnji drveni žrtvenik zamienili sa zidanim.

Nedaleko od crkve bila je crkvena kuća — možda je bio to nekadanji župni dvor — a u njoj stanovao je zvonar, koji je pazio i na groblje. Tu je bio i trg sv. Margarete, gdje su često kaznili razne zločince.¹

¹ To doznajemo iz „Pridavka kronike“, gdje se kaže za dan 10. siečnja 1744. — „na placu sv. Margarete, vojniki horvatski, koi vu Italije cirkve su razbiali i poglavarom svojem suprot se postavljali, dva glave jedan skupa i ruku zgubili jesu. Deset drugih to gledeći milošću zadobili. Čitirinajst pako drugeh, koje dobiti ne bilo moći, imena pribita na galge vojničke, koje na rečenom placu od Margetinja do Kraljeva za strah i peldu drugem stale jesu“.

Tako je stajala crkva sv. Margarete sve do konca prošloga stoljeća. Mjerodavne osobe zaključie, da te crkve više ne treba, buduće se riedko kada u njoj misa služi, a bit će bilo da je tomu zaključku najviše pripomogao onaj crkvam i samostanom neprijazni duh, koji je onda zavladao po čitavom kraljevstvu. Valjalo je dokinuti kapelu bl. Dj. Marije u gradskoj bolnici, crkvicu sv. Ivana Nepomučkoga kod Mesničkih vrata, kapelu sv. Ursule u gornjem gradu, kapelicu trpećega Isusa na sadašnjem Jelačićevom trgu i crkvu sv. Margarete. Kao nekakova odšteta za sve to, sagradila se crkvice u sadašnjoj bolnici milosrdnika, gdje je bila nekad bašča oo. Isusovaca. Imetak i zaklade svih tih crkava, pripale su novoj crkvi.

U crkvi sv. Margarete služila se još jedna svečana misa, kao za oprost, a onda su ju kupili sljedbenici grčko-iztočne vjere, dočim drugi kažu, da im ju je car Josip II. poklonio. Došao je ovamo i pakrački vladika te je crkvu svečano posvetio. Njim je ta crkva dugo služila kao parokijalna, dok si god. 1866. na istom mjestu ne podigoše sadašnju crkvu.

Groblje oko crkve sv. Margarete ostalo je još jedno vrijeme, buduće je bilo dobro ograđeno, dok nisu strunula tjelesa mrtvaca. Kasnije se i ovo groblje prodalo, a dobiveni novac pripao je novosagrađenoj crkvi trpećega Isusa.

6. Kapelica trpećega Isusa na Harmici.

God. 1750. spominje se u kanoničkoj viziti prvi put kapelica trpećega Isusa „in foro Mandussevecz“, a kaže se o njoj, da je nedavno sagradjena. Kapelica stajala je u sredini današnjeg Jelačićevog trga, a bila je vrlo malena, jer se u njoj nalazio samo jedan, maleni žrtvenik, na kojem je bio kip trpećega Isusa, koji se i danas jošte nalazi u bolničkoj crkvi kod milosrdnika.

Biskup Franjo Klobušićki dozvolio je 4. lipnja 1749. da se mogu u toj kapelici čitati sv. mise, kojim su rado prisustvovali stanovnici donjega grada. Prigodom velikih sajмова, kada se na ondješnjem trgu nalazilo mnogo sajmarā, čitalo se u toj kapelici i po više misa na dan, da su i sajmarī mogli prisustvovati sv. misam.

Oko god. 1771. ovu su kapelicu malo razširili, jer je bila zbilja odviše malena i postavili u njoj još dva pokrajna žrtvenika, na kojih bijahu slike, koje su predstavljale razne prizore iz Isusove muke. Ta kapelica imala je i mali zvonik s jednim zvonom, a sakristije nije imala. God. 1778. spominje se tu takodjer malo predvorje, koje su sagradili za to, da se može narod, koji je ovamo rado dolazio, kuda smjestiti, osobito za kišovita vremena.

Ta kapelica bila je na vrlo nezgodnom mjestu, jer je stajala na trgu, koji je bio i u obične dane vrlo živahan, a prigodom sajмова bilo je i odviše buke i krike, što je smetalo u pobožnosti svećenika i narod, koji je prisustvovao sv. misi. Počelo se misliti na to, kako bi se sagradila na drugom prikladnijem mjestu, negdje u blizini, nova, veća crkvice, u koju bi se prenesao kip trpećega Isusa, kojeg je narod vrlo štovao. Prem je imala crkvice nekoliko hiljada svoga imetka (sakupilo se svake godine na milodarīh preko 200 for.), ipak nije došlo do gradnje nove crkve, dok se nije započelo i s gradnjom nove bolnice (sadanje bolnice milosrdnika). Veliki župan županije zagrebačke Nikola Škrlec sakupio je god. 1794. hrvatsku gospodu te predložio, da bi bilo od prike nužde, da se sagradi u Zagrebu nova, velika bolnica. U Zagrebu bijahu do onda tri bolnice ili bolje ubožnice: stara gradska blizu Kamenih vrata, biskupska i kaptolska, no ove bolnice bile su već vrlo trošne, a i premalene

za sve potrebe. Predlog Nikole Škrleca našao je odziva te se još iste godine započelo s gradnjom nove bolnice na onom mjestu, gdje je bila nekad bašča Isusovaca. Kad je bila bolnica dovršena, služila je u ono ratno doba, na svršetku prošloga stoljeća, za vojarnu.

Crkvicu trpećega Isusa smjestili su baš u sredinu nove zgrade. Osim velikoga žrtvenika bio je u crkvi i žrtvenik sv. Ivana Nepomučkoga (na uspomenu kapele sv. Ivana Nep. kod Mesničkih vrata), a imao je u nju doći i žrtvenik sv. Margarete, da se tako uzdrži uspomena na dokinutu crkvu sv. Margarete. Kasnije, kad su došli u novu bolnicu milosrdnici, podigli su mjesto žrtvenika sv. Margarete, žrtvenik sv. Ivana od Boga. U crkvu, koju je biskup Vrhovac posvetio 13. srpnja 1800., smjestili su i orgulje.

U novoj bolnici imali su se nastaniti najprije gradski ubogari i bolesnici. Grad Zagreb napravio je zakladu od 14.000 for. za uzdržavanje četrnaest ubogara ili bolesnika. Kaptol dao je 12.000 for., a biskup Vrhovac 1000 for. (Kaptol za uzdržavanje 12 bolesnika a biskup jednoga.) U bolnicu primali su se bolesnici bez razlike vjere, spola i naroduosti, i to badava, ako nisu imali čim platiti, a ako su imali svoga imetka, plaćali su 24 nč. na dan. Tko je zahtijevao svoju sobu morao je platiti 1 for. na dan. U tu svrhu odredio je grad glavnice i to od kapele trpećega Isusa 5522 for., od crkve sv. Margarete 6632 for. i od crkve sv. Ivana Nep. 854 for. — Osim ovih upotrebile su se i sljedeće glavnice: od stare bolnice 3000 for., od grofa Draškovića 7637 for. i od nekoga Stilera 3000 for. Razni dobročinitelji darovali su do 8000 for. U bolnicu primali su se i umobolni, i to za plaću, jer još nije postojala glavnica, iz koje bi se mogli oni uzdržavati.

Novu bolnicu trebalo je nekomu povjeriti, da njom upravlja. Biskup Vrhovac radio je najviše za to, da

se bolnica povjeri milosrdnoj braći, što se je i zbilo god. 1804., dozvolom kralja Franje I. Biskup je milosrdnike svečano uveo u novu bolnicu, a to je bilo dne 23. kolovoza 1804.

U osam sati u jutro krenula je procesija iz stolne crkve u crkvicu trpećega Isusa, uz zvonjenje svih zvonova. Bio je to doista liep provod. Najprije stupali su gradski ubogari, za njimi cehovi po ustanovljenom redu, pučke škole, gimnazija i akademička mladež. Za ovimi sliedio je odjel gradske garde, o kojem kaže pjesnik:¹

„Varošćani, Nimci i Harvati
nakićeni baš kaono svati,
liepu čine z oružjem Paradu
iz Pušaka pucaju, kak znadu.“

Iza ovih išli su Franjevci i onda iznimno (inače idu milosrdnici prije) milosrdna braća sa križem, a za njimi svećenstvo prvostolne crkve i biskup s asistencijom. Za ovimi bijahu: županija, gradsko poglavarstvo, odličnjaci i ženske. Provod završio je opet odjel gradske straže.

Pod procesijom pjevali su pjevači i svećenstvo psalam: „Laudate Dominum de coelis“ itd., a medju pojedinimi redki svirala je glazba. Kad su prispjeli u crkvu, započeo je biskup himnus: „Veni Creator Spiritus“ i poslije odpjevao običnu molitvu. Iza toga sjeo je biskup na posebno prijestolje, milosrdnici u prvu suknom prekritu klupu, svećenstvo i odličnjaci u ostale klupe. Sad se pročitalo pismo kraljevsko, kojim se dozvoljava, da se milosrdnici uvedu u novu bolnicu, a iza ovoga pismo biskupovo. Poslije ovoga čitanja rekao

¹ Tito Brezovački, prebendar sv. Ivana, koji je za tu zgodu spjevao prigodnu pjesmu, koja je tiskom izašla: „Uzpominak prechaznoga upelavanya redovnichke bratje od miloszardja zvane u iznova podignute kuchie iliti klostar u kojemu polag naridbe i zaveza reda szvojega vazdar szluzili budeju“.

je opat i kanonik Mirko Raffay liepu hrvatsku propovied¹, zatim je sledila misa, a na svršetku bila je njemačka propovied, koju je govorio kanonik Josip Sermage. Zahvalna pjesma završila je liepu svečanost; poslije podne bile su pako litanije sa blagoslovom.

Tako dodjoše u Zagreb braća milosrdnici i pri-miše pod svoju upravu novu bolnicu kao i crkvu trpećega Isusa, koja se nalazi u toj bolnici. Oni su imali svoga svećenika i kao takav spominje se god. 1813. Kastul Tritsch. U znak da crkva trpećega Isusa ipak spada pod župnu crkvu sv. Marka, vodio je župnik sv. Marka ovdje uvijek sam uskrсну procesiju na veliku subotu u 5 sati poslije podne.

7. Crkvice sv. Ivana Nepomuka.

Kako je poznato, imala je gornjo-gradska tvrđja petera vrata i to troja velika i dvojica mala. Velika bijahu: Mesnička vrata (na onom mjestu, gdje se sada dieli cesta u Tuškanac i na Strossmayerova šetalište); Kamen a vrata i Nova velika vrata (u blizini Popovoga turna, gdje je danas gornjogradska pučka dječ ačka škola). Mala vrata bijahu: sirove dverce (dverce) i poljska vrata (iznad mesničkih vrata).

Kod Mesničkih vrata spominje se god. 1747. prvi put crkvice sv. Ivana Nepomučkoga. Ta crkvice podignuta je troškom i darežljivošću izsluženoga gradskoga sudca Kristofora Baptiste.² Bila je to malena,

¹ Ova propovied je i napose otisnuta: „Prodechtvo vu priliki vpelavanya redovnikov od miloszerđnosti zvane h“ itd. U prvom dielu govorio je on o redu samom, a u drugom o milosrdju.

² Kanonička vizita od god. 1754. kaže o njem, da je bio „meritissimus iudex civitatis. On je bio crkveni starješina kod župne crkve i crkvice sv. Ursule.

zidana crkvice, okrenuta prema iztoku, koja je imala gore na krovu medju stupovi obješeno jedno zvono. U crkvi bila su smještena tri žrtvenika: veliki u čast sv. Ivana Nepomuka, pokrajni s desna sv. Kristofora, a s lijeva žrtvenik sv. Kuzme i Damijana. — U crkvi bile su takodjer male orgulje. Sakristije nije bilo, već se potrebito crkveno ruho držalo u zato priredjenom ormaru u samoj crkvi. Sve potrebite stvari nabavio je sam dobročinitelj, koji je uzdržavao crkvicu.

Osim izvanrednih sgoda misilo se u crkvi na dan sv. Ivana Nepomuka, a takodjer na blagdan sv. Jakova, kad pada i blagdan sv. Kristofora, krstnoga patrona utemeljitelja crkvice.

Poslije smrti Kristofora Baptiste brinuo se za crkvicu god. 1754. Josip Hochnemer ravnatelj pošte. God. pako 1778. bio je starješina ove crkve Antun Reiter, koji je bio ravnatelj carske pošte, a ujedno i gradski zastupnik. Ista sudbina, koja je snašla koncem prošloga stoljeća mnoge crkve u Zagrebu, stigla je i crkvicu sv. Ivana Nep. Ona bje dokinuta, a da je stajala jedva 50 godina. Kao uspomena na nju podignut je u bolničkoj crkvi trpećega Isusa žrtvenik u čast sv. Ivana Nep., koji i danas stoji. Zapuštenu crkvicu kupio je oko g. 1820. graditelj Eyther te ju pregradio za kuću (kuća br. 12 u Mesničkoj ulici).

8. Crkvice sv. Jurja.

God. 1377. odlučio je zagrebački gradjanin Ivan Čemer, da sagrađi „izvan gradskih zidina kod keštena“ malu drvenu kapelicu u čast sv. Jurja. Pošto ga je bolest pričećila, da što prije izvrši svoju nakanu, izjavio je pred svjedoci, da se u slučaju ako ne dogradi te kapele, uzme iz njegove ostavine 50 maraka srebrnih dinara. Kapelicu su sbilja sagrađili, jer se u

XV. vjeku spominje, da je postojala „extra Novam portam prope molendina“.¹ Još god. 1622. bila je ta kapela drvena, ali čvrsta, dobro pokrivena i svim potrebnim providjena.

Kapelica sv. Jurja pretrpjela je tečajem stoljeća mnogo nezgoda. Tako ju je oko god. 1689. grom tako ošteti, da se je valjda od temelja zidati morala, a kad je bila posve dovršena, posvetio ju je biskup Aleksandar Mikulić. Posvetilo obdržavalo se svake godine na onu nedjelju poslije Uzašašća, a na blagdan sv. Jurja dolazila je ovamo procesija.

U toj novoj crkvi stajala su tri žrtvenika. Na velikom bila je slika bl. Dj. Marije s Isusom u naručaju, nad kojom držahu dva anđela krunu. Bile su tu slike sv. Jurja i sv. Mihalja, a sa strane kipovi sv. Stjepana i Ladislava. Angjeo u sredini žrtvenika držao je grb grada Zagreba, a nad grbom bio je maleni kip sv. Jurja na konju, kako se bori sa zmajem.

Žrtvenik na evangejskoj strani podignut bje u čast sv. Antunu Padovanskomu, a žrtvenik na strani epistole u slavu žalostne Majke božje. U crkvi nalezila se drvena propovjedaonica, a u zvoniku bilo je samo jedno zvono. Pred crkvicom bilo je predvorje sa žrtvenikom Majke božje (slika na daski) i tu se čitala misa, kada se kod sv. Jurja sakupilo toliko ljudi, da nisu imali svi mjesta u crkvi.

Kod ove crkvice bila je ustanovljena takodjer bratovština radnika (cecha s. Georgii laboratorum), koja je bila utemeljena već g. 1613., a posjedovala je svoju upisnu knjigu. U župnoj crkvi, kod žrtvenika sv. Križa, visio je barjak te bratovštine, na kojem je bila s jedne strane slika sv. Martina, a na drugoj strani bila su naslikana dva čovjeka kako nose groždje. Ova bratov-

¹ Gl. I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“. I. str. XVIII. i II. str. XVI.

ština slavila je veoma svečano blagdan sv. Martina, za tim blagdane Našašća i Uzvišenja sv. Križa i blagdan sedam žalosti Majke božje.

Crkvice sv. Jurja bila je g. 1729. u veoma slabom stanju, pa se je bilo bojati, da će se srušiti. Da se ne dogodi nesreća, su crkvicu zatvorili. To da je bila crkvice tako trošna, uzrokovao je najviše opet grom, koji je ponovno u crkvicu udario. Nije bilo druge, nego da su crkvicu, koja je bila okrenuta prema iztoku porušili i sagradili drugu novu, koja je bila okrenuta prema sjeveru, a to je današnja crkvice sv. Jurja. God. 1742. bila je ta crkvice posvema dograđena i pokrita criepom. Drveni zvonik bio je crveno obojadisan, a u njem bijahu dva zvona. U novu crkvicu smjestili su tri stara žrtvenika. Crkvicu, koja je bila prije samo blagoslovljena posvetio je dne 27. svibnja 1759. (na VI. nedjelju poslije Duhova), veliki prepošt zagrebački i izabrani biskup biogradske Stjepan Puc.

Kad su početkom ovoga stoljeća maknuli iz župne crkve žrtvenik sv. Križa, prenesli su ga ovamo i postavili na ono mjesto, gdje je bio prijašnji veliki žrtvenik, a smjestili su na njem i kip sv. Jurja. Pokrajna dva žrtvenika, prem trošna, ostala su kakova su bila.

God. 1810. ulomili su u crkvicu tatovi i odnesli tri kaleža, koji su se ondje čuvali. Petar Horvatić, župnik sv. Marka, dao je god. 1825. crkvicu prema jugu znatno razširiti i obojadisati, a i u novije vrijeme bila je crkvice popravljena.

Već god. 1622. spominje se oko crkvice sv. Jurja groblje, gdje su u početku pokapali siromašnije građane, a kasnije i ostale. Na ovom groblju rasle su tri ogromne lipe, koje su znatno povisile ljepotu toga već i onako liepoga mjesta. S vremenom postalo je ovo groblje tiesno i tako prenapunjeno, da su ga početkom ovoga stoljeća na neko vrijeme zatvorili. Oko god. 1825. su groblje,

najviše dobrovoljnim darovi gradjana razširili te opet počeli na njem pokapati mrtvace, sve dok se nije god. 1876. otvorilo novo centralno groblje, za koje je crkvice sv. Jurja doprinesla znatnu svotu¹.

U novoj crkvici bila je takodjer i kriptu, u kojoj su se sahranjivali najviše članovi bratovštine sv. Jurja, te platili u to ime 30 groša. Ako je htio tko drugi biti ovdje sahranjen, morao je platiti 2 for.

9. Crkvice sv. Roka.

Kako sam već spomenuo na jednom mjestu, po-
hadjala je grad Zagreb često kuga. O kugi god. 1598.
priopovieda se, da je tako haračila, da su Zagrebčani i
Zagrebčanke crno odjeveni molili po svojih kućah i
očekivali smrt. Tom je zgodom gradski čedar sa koli,
u koja su bila ujamljena dva crna vola, obilazio grad-
skim ulicama, iznosio mrtvace, položio na kola i od-
vezao na pokop. Gradski čedar ostao je netaknut od
te pošasti.

U prvoj polovici XVII. vieka pojavila se opet u
Zagrebu kuga. Bjesnila je i na gradskoj i na kaptolskoj
strani, pa se jedna i druga vlast zavjetovala, da će
sagraditi kapelu sv. Roku, da bi Bog po njegovu za-
govoru očuvao grad od kužnih bolesti. Kaptolci imali bi
sagraditi kapelicu na tako zvanu Kalvariju, iza biskupovoga
vrta, gdje stoji još i danas križ, no zapriečila ih u tom
tako zvana štibrenska buna. Kaptolski kmetovi, koji su
morali dovažati gradju za popravak stolne crkve su se
pobunili i to je za onda spriečilo gradnju kapele sv. Roka.
No Zagrebčani su naskoro ovršili svoj zavjet, te sagradili

¹ Za nabavu novog groblja uzeta je iz imetka kapela sv.
Jurja i sv. Roka svota od 17.318 for. Nešto se onda obećavalo,
da se bude u to ime sagradila na groblju tako potrebna crkvice,
no te i danas nema.

g. 1655. — što dokazuje brojka uklesana nad crkvenimi vratni — na Peneznoj gorici (in monticulo penezna Goricza dicto)¹ crkvicu u čast sv. Roku. Tu je kapelicu posvetio dne 26. srpnja god. 1682. biskup Martin Borković, što nam opet svjedoči sljedeći napis, koji se sačuvao u crkvici dolje pod korom :

MDCLXXXII. die XXVI. Julii

Illustrissimus et Reverendissimus im Christo Pater

Et Dominus, Dominus

Martinus Borkovich,

Episcopus Zagrabiensis etc. etc.

Hanc Ecclesiam in Honorem

S. Rochi Confessoris

consecravit.

Crkvice bila je zidana, a imala je mali, drveni zvonik i dosta prostrano predvorje. Žrtvenik bio je u crkvici samo jedan, a taj bio je posvećen sv. Roku, čiji se kip nalazio u sredini žrtvenika. Među drvenimi stupovi bijahu smješteni kipovi sv. Ambrozija i sv. Sebastijana. U drugom predjelu nalazio se u sredini kip blažene Djevice Marije, do njega kipovi sv. Katarine i sv. Barbare, a gore kip sv. Mihaela.

U predvorju nalazio se drugi žrtvenik, jer se je tu služila misa, kad je bilo proštenje. Ovaj žrtvenik bio je radi toga zanimiv, jer se, kako doznajemo iz vizite god. 1742. zatvarao poput ormara. Iz nutra bila je na daski naslikana bl. Dj. Marija Cestohovska, a na onih vratnih krlih bijahu slike sv. Ivana Krstitelja i sv. Helene, te sv. Petra i Pavla.

Posvetilo crkveno obdržavalo se prve nedjelje iza blagdana sv. Jakova. Misa služila se na blagdan sv. Roka, svake mlade nedjelje i u prosne dane. Sakristije nije bilo, jer su se bojali ondje čuvati crkvene stvari

¹ Gl. kanoničku vizitu od god 1699.

radi tatova, no kasnije smjestili su u crkvu ormar, u kojem bijahu najnuždnije stvari.

Već g. 1729. a tako i g. 1742. spominje se u kanoničkih vizitah, da je bila crkva sv. Roka (in colle Villicza dicto) u vrlo slabom stanju, pa se bilo bojati, da se ne sruši. Temelj bio je slab, vlažan radi ilovače, pa se zidine počele razilaziti. Crkvu trebalo je temeljito popraviti, a to su valjda i učinili još prije god. 1747., jer se te godine ne spominje više, da bi bila crkva u trošnom stanju. God. 1839. dala je neka udovica Bara Jazović na uspomenu svomu pok. suprugu mesaru Antunu podići troškom od 100 for. na desnoj strani nov pokrajni žrtvenik sv. Antuna te ga providila sa svim potrebnim za sv. misu. U njezin primjer ugledala se i druga neka udovica Domjanović, koja je postavila nekoliko godina kasnije tomu žrtveniku podoban žrtvenik u slavu sv. Rozalije, a na uspomenu svojoj pok. kćerki Rozaliji.

Potres, koji je g. 1880. toliko štete načinio gradu Zagrebu, zadao je teških rana i crkvici sv. Roka. Zidine se razklimala i ozbiljno se mislilo o tom, da se crkva sv. Roka poruši. No tomu se je odlučno oprozač. kanonik, izsl. dekan i umir. župnik Antun Leopold Fetzner. Najviše je njegova zasluga, da crkva sv. Roka jošte stoji te da se pokazuje u dostojnom ruhu. On nije žalio niti truda, niti troška, pod njegovim ravnanjem počela se crkvica opet popravljati te je bila god. 1883. — troškom od preko 500 for. — na toliko popravljena, da ju je mogao napomenuti već gospodin iste godine na blagdan sv. Trojstva svečano blagosloviti. No tim nije bilo jošte sve dovršeno. God. 1884. bila je crkva na novo potaracana cementnim pločama, nastojanjem Fetznerovim nabavljen je križni put, crkva liepo bojadisana i izvedeni mnogi drugi popravci,

tako da se ona sada u posve dostojnom ruhu pokazuje. U njoj se nalaze i male orgulje.

Uz crkvicu sv. Roka bilo je od prvog početka groblje. Tu se pokapali najviše siromasi, a kasnije, kad je bilo na drugih mjestih premalo prostora pokapali su ovdje i gradjane. God. 1851. su groblje znato razširili te kupili u tu svrhu od gospodične Kanižaj zemljište za 1000 for. Čitavi prostor su ogradili, da nije moglo blago, koje se onuda paslo na groblje. Sada je groblje opet zapušteno, a poštivanje prema pokojnikom bi tražilo, da bi se ono barem za silu ogradilo, dok se posvema ne napusti.

10. Crkva sv. Franje Ksavera.¹

Zagrebački Isusovci imali su u današnjoj ksaverskoj dolini više zemalja, vinograd, šumu, mlin, pa i brežuljak „Okrugljak“ bio je kasnije njihov. Imali su tu takodjer kuću, u kojoj su za vremena praznika stanovali te se odmarali od napora. Sasvim naravno, da im je trebala i kapelica ili crkvice, pa su si takovu sbilja i sagradili. Isusovci dodjoše u Zagreb god. 1606., a god. 1658. stajala je tu već kapelica. Ta kapelica nije bila na istom mjestu, gdje je sadašnja crkva, već malo bliže ceste. Bila je dosta prostrana, jer su bila u njoj tri žrtvenika, a posvetilo njezino slavimo se pete nedjelje poslije Uskrsa.

Crkvice bila je posvećena sv. Franji Ksaverskomu, čija se slika nalazila na velikom žrtveniku. Ta slika štovala se kao čudotvorna, a narod hrvatski hodočastio je ovamo svake godine iz bliza i daleka, u procesijah i pojedince, kad se je slavimo posvetilo. Isusovci slali su svake godine posebno pismo raznim župam i samostanom

¹ Tu crkvu sam obširnije opisao u „Katoličkom Listu“ od god. 1895. br. 35. i 36.

(do 50 na broju), da se kršćanski narod upozori na to proštenje. Narod je i sbilja rado ovamo dolazio, na dan posvetila više put se ih ovdje pričestilo do 2000. — Svećenika došlo je ovamo do dvadeset, pače i trideset, pa su ovdje propovjedali, izpoviedali i mise čitali.¹

U povjesti crkve sv. Franje Ksavera osobito je znamenita god. 1748., jer se te godine položio temelj novoj crkvi. Medju dobročinitelji, koji su najviše pripomogli, da se doskoči davnoj potrebi i sagrađi veća crkva, valja spomenuti u prvom redu biskupa Branjuga, prepošta baruna Sinersperga, udovicu savjetnika Magdića i preč. gospodu kanonike zagrebačke. Temeljni kamen novoj crkvi položio je god. 1748. na dan 28. svibnja (V. nedjelja poslije Uskrsa) sam prepošt barun Sinersperg, veliki štovatelj sv. Franje Ksavera, a prisustvovalo je toj svečanosti mnogo pobožnoga naroda.

Crkva gradila se četiri godine te je bila godine 1752. na toliko dogotovljena, da se je mogla predati službi božjoj i u nju prenieti čudotvorna slika sv. Franje. To je bila liepa svečanost, na koju je došlo više okolnih župnika u procesiji sa svojimi župljani, pa i iz samoga Zagreba došla je velika procesija. Bilo se bojati, da će kiša osujetiti cielu svečanost, no kad su se oblaci razpršili, sakupio se narod opet pod svoje barjake i provod je započeo.

Prvi išli su pod zastavom članovi seljačke bratovštine sv. Izidora (kojom su ravnali oo. Isusovci), za

¹ Dobročinstva, koja je primio narod od sv. Ksavera, bilježili su Isusovci u posebnu knjigu, koja je meni kod sastavljanja povjesti te crkve dobro poslužila. Naslov toj knjigi, koja se nalazi u arhivu nadbiskupske pisarne glasi: „Liber beneficiorum per patricinium Divi Indiarum Apostoli acceptorum. — — — — — Anno 1718. itd.

njimi građani, onda djaci i škole, a za ovimi mnogo-brojno svećenstvo: Isusovci, Franjevci, Kapucini i svjetovno svećenstvo. Za ovimi stupala je glasba, koja je svojim načinom sprovdjala litanjske spjeve svećenstva. Sada su slijedila nosila, na kojih su nosila čudotvornu sliku četvorica najodličnijih Isusovaca, a to bijahu oo.: Ivan Galjuf, Nikola Lavrenčić, Stjepan Pepeui Andrija Jambrešić. Za ovimi stupao je uz sjajnu asistenciju pod infulom Adam Čegetek, kanonik zagrebački i prepošt sv. Augustina od Pečuha, a za njim plemstvo i odličnjaci grada i kraljevine. Iza ovih redao se mnogobrojni ženski spol — od najuglednijih gospodja do prostih seljakinja. Svećenstvo, članovi bratovštine i odličnjaci nosili su goruće svieće. Put, kojim je procesija krenula, bio je sjajno urešen, a na ulazu Kalvarije (postaja križnoga puta) bijahu dva slavluka, obavita i nakićena lišćem i cviećem. Kad je došlo svećenstvo do slavluka, razciepili se ostali u dvoje i napravili špalir, kojim je stupalo svećenstvo sa čudotvornom slikom. Tu sliku postaviše na veliki žrtvenik. Pjevala se zahvalna pjesma, mužari su pucali, a zvona zvonila. Župnik sv. Marka, neumorni propovjednik (vir zeli incomparabilis) Juraj Juračić rekao je prigodnu propovied, prepošt služio je misu, a svečana večernica poslije podne zaključila je liepu svečanost.

Narod je sada, pošto je bila podignuta prostrana i liepa crkva, još u većem broju dolazio ovamo na proštenje. Pokrajne žrtvenike, koji su bili za nuždu postavljeni ovamo iz stare kapelice, zamienili su novi i to god. 1754. Žrtvenik na evangjeoskoj strani crkve dao je postaviti u čast bl. Dj. Marije opat i kanonik zagrebački Nikola Terihaj, a žrtvenik sv. Alojzija na drugoj strani podigao župnik u Pokupskom

Grgec. Ti žrtvenici stoje još i danas u crkvi sv. Franje Ksavera, a vrijedno je spomenuti, da je žrtvenik sv. Alojzija prvi žrtvenik, koji je podignut tomu angjeoskomu svetcu u našoj domovini.

Veliki žrtvenik bio je god. 1756. dovršen. Taj liepi žrtvenik nalazi se još danas u crkvi nešto obnovljen. Neimenovana dobročiniteljica poklonila je za taj žrtvenik 1000 for., a drugo su namaknuli svetčevi štovaljci.

God. 1758. slavila se štogodišnjica, odkako je postavljena stara kapelica, pa se peta nedjelja poslije Uskrsa veoma svečano obdržavala. No još veće slavlje bilo je dne 13. kolovoza iste godine, (prve nedjelje poslije blagdana sv. Laurencija), jer je na taj dan biskup zagrebački Franjo Thauzi posvetio novu crkvu. Slavnostni govor govorio je tom prilikom profesor logike o. Ivan Šimunić, a misu pjevao je opat i župnik sv. Ivana Pavao Turković.

Isusovci su se za crkvu vrlo brinuli i nabavljali za nju razne predmete, tako da je bila ona dostojno izkićena i svim potrebnim providjena. God. 1767. spominju se u crkvi malene orgulje, koje se još danas ondje nalaze. Našastar crkve sv. Franje Ksavera svjedoči nam, da je imala crkva liepih i dragocjenih predmeta, osobito crkvenoga odiela i rubenine. Skupocjenije stvari, koje je ona posjedovala čuvale su se u crkvi sv. Katarine.

Kad su Isusovci prema svršetku prošloga stoljeća ostavili Zagreb, postala je crkva sv. Franje Ksavera podružnom kapelom župe sv. Marka, što je i danas.

Izpod crkve prostirao se nekad liep gaj, kojega ostanci se još danas vide. Tu su sagradili Isusovci, svakako već u prvoj polovini prošloga stoljeća dvanaest postaja križnoga puta sa Kalvarijom.

Biskup Haulik, koji je imao budno oko za sve, što je liepo, dao je god. 1840. ove postaje temeljito ob-

noviti, a tri drvena križa (Spasitelj i dvih razbojnika) na Kalvariji zamienio je s novimi, kamenimi. God. 1841. počela se ovdje u korizmeno vrijeme opet obdržavati pobožnost križnoga puta, kako je to biskup naročito zapoviedio. G. 1867. te su postaje opet malo obnovili, a danas su u jako slabom stanu te se približaju svomu razsulu, ako ne bude skoroga popravka. Crkva je postala takodjer s vremenom veoma trošna, osobito krov. Nastojanjem župnika sv. Marka dr. Stjepana Boroše započelo se ozbiljno sa tako nuždnim popravkom te ima nade da nam se bude crkva sv. Franje Ksavera doskora ukazala opet u prvašnjoj svojoj ljepoti.

II. Crkvica angjeoske Majke božje.

O toj crkvici jedva imade spomena u povjesti župe sv. Marka. Stajala je negdje u blizini crkve sv. Duha. Prvi put spominje se ona u kanoničkoj viziti od g. 1771. Bila je zidana, a imala je nad vratmi maleni zvonik, u kojem je visjelo jedno zvono. Žrtvenik bio je u crkvi samo jedan sa starodrevnim kipom Majke božje, koji je bio odjeven u svileno odjelo. Crkvenih predmeta nije bilo nikakvih, osim dvih drvenih sviećnjaka. Kad je bila ovdje misa — na angjeosku nedjelju — donesli su sve potrebite stvari iz crkve sv. Duha, znak da je bila ta crkvica negdje u blizini sv. Duha (možda u gornjoj Ilici). Upravo s toga, što crkvica nije posjedovala niti najpotrebitijih predmeta, opomenuo je biskupski vizitator gradsko poglavarstvo, da nabavi potrebite stvari, jer će se inače ta crkvica morati dokinuti. To se naskoro i dogodilo, jer se god. 1801. crkvica spominje medju dokinutimi crkvama. Kalež, koji je bio svojina te crkvice i neke druge stvari, prenesli su u crkvu sv. Duha i tako je naskoro nestalo svake uspomene na tu crkvicu.

12. Crkva sv. Duha.¹

Osnutak crkve sv. Duha kod Zagreba spada u XV. viek. Crkva ova spadala je pod župu sv. Margarete u Zagrebu. — Ona je imala u Črnomercih četiri kmetska selišta, koja joj je nepravednim načinom oteo grof Ulrik Celjski (1440—1456.) i dao ih svomu dvoraniku Pavlu Valpotu (seoskomu sudcu). Po Ulrikovoj smrti prisvojio si ta zemljišta Ivan Tuz, gospodar Medvedgrada, te ih imao sve do god. 1492. Kad je ban Ivan Korvin, nezakoniti sin kralja Matijaša, preuzeo Medvedgrad, došao je god. 1492. pred njega Mihaj Gjurjevčan, župnik sv. Margarete te ga zamolio, da nepravedno oteta kmetska selišta povрати kapeli sv. Duha. Ban izpuni pravednu molbu, a Kaptol zagrebački uvede dne 31. srpnja g. 1492. kapelicu sv. Duha opet u zakoniti posjed tih selišta.²

Što je bilo poslije toga s crkvom sv. Duha, slabo nam je poznato. Tek u kanoničkoj viziti od god. 1622. kaže se o njoj, da je bila dugo vremena posvema zapuštena i zanemarena. Malo je manjkalo da se nije porušila. Tadanji župnik sv. Marka slabo se za nju brinuo, prem je uživao radi toga neke posjede. Više su se brinuli za crkvu oo. Isusovei i onaj isti o. Ljudevit koji je dao popraviti crkvu sv. Margarete, pobrinuo se i za crkvu sv. Duha te ju tako oslobodio od propasti. Koncem XVII. stoljeća saznajemo, da je bila crkva sv. Duha dosta prostrana. Bila je zidana, nadsvodjena, taracana opekom, imala je dva žrtvenika, propovjedaonicu;

¹ Brdašće, na kojem ta crkva stoji, zove se u viziti od god. 1681. Domijanić (in colle Domianich); drugi put god. 1742. nazivlje se ta crkva: „capella s. Spiritus in Jezere, eo quia locus semper sit paludosus“. —

² I. Tkalčić: „Povjestni spomenici grada Zagreba“ II. str. XVI.

kor je počivao na kamenitim stupovih, a do crkve bila je zidana sakristija. Crkva imala je također predvorje poduprto sa osam kamenitim stupova.

Na glavnom žrtveniku bila je slika sv. Duha, kako silazi na apostole, do nje su bili kipovi Spasitelja i blažene Dj. Marije, a nad njom presveto Trojstvo. Još su bili na žrtveniku kipovi sv. Ignacija i sv. Franje Ksaverskoga, a najviše gore bio je kip sv. Jakova.

Na strani epistole bio je žrtvenik bl. Dj. Marije. Tu bijahu kipovi sv. Ivana Evangj., sv. Josipa, sv. Joakima i sv. Laurencija i sv. Stjepana.

U predvorju bio je također žrtvenik, a tu se služila misa onda, kad se ovdje sakupilo mnogo naroda, što je bilo više puta u godini. Na tom žrtveniku bio je na daski naslikan dolazak Duha svetoga u sredini, a sa strane Isus dobar pastir i bl. Dj. Marija.

Zvonik bio je zidan, a kad je god. 1698. udario u njegov grom te ga razrova, popravili su ga, pokrili daščicama i crveno obojadisali. U njem visjela su tri zvona. Prvo (4 centi) posvećeno je bilo u slavu Majke božje, drugo (2 centa) u slavu presvetoga Trojstva, a treće nije imalo napisa, jer je bilo veoma staro.

Već god. 1705. imala je crkva sv. Duha svoje orgulje. Crkva bila je posvećena, a posvetilo slavilo se na nedjelju presvetoga Trojstva. Bilo je tu veliko proštenje i na treći dan Uskrsa i Duhova (onda su bili to još zapovjedani blagdani). Na te dane došle su ovamo procesije: stenjevačka, vrbčanska i šestinska. Tad su bile tu uvijek dvie propoviedi i veliki objed. Polnoćku čitali su ovdje svake godine oo. Isusovci, a tom prilikom i propoviedali. I na blagdan sv. Matije bila je ovdje misa.

Kod crkvice sv. Duha bila je seljačka bratovština sv. Izidora, koju utemeljiše god. 1625. oo. Isusovci. O njoj ću kasnije više progovoriti. God. 1705. spominje se, da je bilo u crkvi više slika, među njimi bila je i slika

sv. Izidora, koja je visjela u svetištu na evangejskoj strani i imala liep crni okvir. God. 1747. spominje se prvi put, kao nedavno podignut, žrtvenik sv. Izidora, kojeg je postavila bratovština sama. Nalazio se taj žrtvenik u maloj kapelici. U dolnjem dielu žrtvenika bila je slika sv. Izidora i njegove supruge Mare, a sa strane kipovi sv. Ignacija i sv. Franje Ksaverskoga. U drugom dielu žrtvenika bio je u sredini kip sv. Jurja, a uz njeg kipovi sv. Ivana Krstitelja i sv. Ivana Evan-gjeliste. Ta kapelica bila je pod neposrednim nadzorom oo. Isusovaca.

Od crkve sv. Duha išla je svake godine procesija k sv. Franji Ksaverskomu, zatim u Stenjevec, Šestine, Remete i Čučerje. Blagdan sv. Izidora (10. svibnja) slavio se veoma svečano. Koncem prošloga stoljeća su to svetkovanje dokinuli, no kad je narod više puta izrazio želju da se taj blagdan slavi, uvelo se god. 1801. opet to svetkovanje, no dokinule su se procesije u Remete i Čučerje poradi raznih neurednosti, koje su se znale do-gadjati kod tih procesija.

Crkvu sv. Duha čekao je još težak udarac. Bila su burna vremena na početku ovoga stoljeća, pa je došlo do toga, da su uslied više naredbe poslije bečkog mira spremili ovamo dne 14. listopada 1809. barut. Uslied nesmotrenosti ostale su u crkvi sve crkvene stvari. Bilo je na dan 30. lipnja 1810., kad je udario u crkvu grom, barut se upalio te je uz silan prasak dignuo crkvu i što je u njoj bilo u zrak. Kamenje je daleko naokolo padalo, a svi se prozori u gradu Zagrebu tresli. Šteta bila je ogromna, jer je bila crkva do temelja porušena. Tadanji župnik trudio se mnogo, da se ta crkva, koja je služila ondješnjemu puku gotovo kao župna crkva, opet sagrađi, te je predlagao da se umoli i kralj za podporu. No stvar je slabo napredovala. Nova

crkva podignuta je tekar god. 1832. i to najviše darežljivošću gradjana zagrebačkih i obližnjih seljaka. Sakristiju dogradili su god. 1841. Veliki žrtvenik podigla je neka Ana Hranilović. God. 1876. postavili su nove orgulje za 500 for.

U današnje vrijeme trebala je crkva velikih popravaka, pa je ona najviše nastojanjem vrijednoga župnika dra. Stjepana Boroše obnovljena po nacrtu graditelja Ekhela. Tom su prilikom prigrađene dvie kapele, istočna sa žrtvenikom sv. Trojstva i zapadna sa žrtvenikom Navještenja bl. Dj. Marije. Sama obnova — proračunana na 10.000 for. — započela je u kolovozu godine 1893., a svršila se početkom svibnja god. 1894.

Sve kiparske, slikarske i klesarske radnje izveli su domaći umjetnici u zemaljskoj obrtnoj školi. Evo njihovih imena: Morak (kip. radnje); Bauer (slike); Clausen (dekor. slikar.); Budieki, Makari i Geher. Žrtvenik Navještenja bl. Dj. Marije darovala je darežljiva gdja. Terezija Špitaler, a uru i svjetionik (luster) nabavili su gradjani zagrebački iz blizine crkve sv. Duha. Blagoslov obnovljene crkve obavio je na Duhove god. 1894. (13. svibnja) sam gradski župnik dr. Stjepan Boroša te se je moglo slaviti sljedećega dana proštenje, na koje je došlo mnogo naroda iz blizu i iz daleka. Ovako obnovljena iztiče se crkva sv. Duha sa svojim liepim položajem na daleko i široko.

Odmah u prvo vrijeme bilo je uz crkvu obzidano groblje, koje ju je okruživalo u jajolikom obliku. U crkvi samoj bila je pako grobnica, u kojoj su sahranjivali članove bratovštine sv. Izidora. Početkom ovoga stoljeća bilo je groblje jako prenapunjeno, pa su kupili nedaleko od crkve, (gdje je današnje groblje) zemljište od grofa Kulmera te ga upotrebili za groblje. To groblje su god. 1840. na novc ogradili.

God. 1747. sagradili su u blizini crkve crkvenu klet, u kojoj je bila kuhinja i soba, u kojoj su obje-
dovali svećenici i redovnici prigodom raznih proštenja¹.

Budi mi dozvoljeno spomenuti sada još nešto o
bratovštini sv. Izidora. Dobro su pogodili oo. Isusovci,
da su utemeljili bratovštinu sv. Izidora, koji neka bi
bio sa svojom ženom Marom — sam seljačkoga stališa,
seljakom liep primjer za nasljedovanje. O sv. Izidoru
pjeva bratovštinska pjesma :

„Delajuć je molil i moleć je delal ;
Z molitvum Angele, je na tlaku peljal
Živel je kod Angel, z Angelmi pajdašil
Mešto Židora je, Angel s plugom prašil.
Angel je poganjal i Angel je pluzil
Kad je Izidorus v Cirkvi Bogu služil
Izidor čujuć, Zvon k maši zvoneć,
Šetuval je v cirkvu, iz polja derćeć.
Bil se je gladnomu vuku oslek dopal ;
Pred oslom Židora, vuk je mertev opal.
Židor od Gospona svoga žedju tira ;
Gde s palicum vudri, onde zdenec zvira“ itd.²

Bratovština sv. Izidora bje utemeljena kod crkve
sv. Duha god. 1625., kad je bio papa Urban VIII.,
rimski car Ferdinand II., a biskup zagrebački Petar
Domitrović. Bratovštinu utemeljili su zagrebački Isu-

¹ Crkveni starješina imao se brinuti kod tih prilika za
objed. Evo jednoga računa iz god. 1778., koliko se za ovakav
objed potrošilo: „K vuzmu za kruh 16 groši; za šafran 1 gr.;
rižkaše funta $\frac{1}{2}$ 1 gr.; za govedinu 16 gr.; za jezik 2 groša;
teletine funtov 15 — 1 for.; dva kopuna itd. 10 gr.; za prasce
Jurku Kuku 9 gr.; vina popito staroga poličev 8 — — 16 gr.;
vina popito novoga za 1 for. 1 gr. i $2\frac{1}{2}$ novč.; kuharice, koja
je jesti kuhala 10 gr.“

² Gl. „Zakon bratinstva i zavjete chudnoga sitka dveh
pobosneh hisneht tovarussev Sz. Isidora i Maricze. Od Otcza
Juraja Mulih, drustva Jesussevoga Massnika, Poszlanika Apo-
stolzskoga“. — Prvo izdanje god. 1740., drugo god. 1746.

sovc i sa svojim ravnateljem Petrom Ljubićem. Papa Grgur XV. proglasio je naime god. 1622. sveti: sv. Ignacija, sv. Franju Ksaverskoga, sv. Filipa Nerija, sv. Tereziju i sv. Izidora. Redovnikom neka bi služila za uzor prva trojica, duvnam sv. Terezija, a seljakom sv. Izidor.

Bratovština sv. Izidora imala je osim svoga svećenika (duhovnoga otca) još i ravnatelja, koji se birao svake godine, a imao je za pomoć dva pomoćnika (assistentes sive assessores). U bratovštini bili su takodjer nekoji, koji su morali druge opominjati i bolestnike pohadjati, a to su bili desetniki (consultores).

Članovi bratovštine sastajali su se svakoga mjeseca, da se medjusobno posavjetuju. Onda se čitala takodjer sv. misa bud za žive, bud za mrtve članove bratovštine. Članovi su morali svaki dan moliti nekoje molitvice; morali su vršiti razna djela bratinske ljubavi, kao: pohadjati bolestnike, sprovadjati sv. poputbinu s gorućimi sviećami i prisustvovati sprovodu umrlih članova. Bratovština bila je obilno nadarena raznimi oprosti, kojimi su se mogli okoristiti članovi, osobito kad je bila ona god. 1672. pridružena velikoj rimskoj bratovštini. Uz blagdan sv. Izidora slavila je bratovština kod sv. Duha još blagdane sv. Ivana Krst. i Ivana Evangj., kao i blagdan sv. Grgura, jer je baš na taj dan bio sv. Izidor proglašen svetcem.

Koji je htio da stupi u bratovštinu, morao je biti neokaljanoga života i poučen barem o glavnih istinah kršćanske vjere. Da ne bi došao u društvo koji nevriedan, morao je biti svaki prije nego je bio primljen jedno vrieme novak (novic). Kad je to vrieme minulo, sakupili se svi članovi u crkvi, gdje su morali novaci moliti najprije najobičnije molitve i svečano izjaviti, da žele stupiti u bratovštinu i bratinska pravila savjestno vršiti. Pošto su javno izpoviedili svoju katoličku vjeru (professio fidei) i prisegli na sv. evangjelje, bili su pro-

glašeni članovi bratovštine. Duhovni otac dao je svakomu na ruku prstan, veleći mu od prilike ovako :

„Z ovem prstenom za Bogom i Marium, vašu dušu sv. Izidoru zaručam, da ga verno ljubite i stalno nasledujete, niti se od njega vu žitku vašem ne razlučete.“

Davajuć im vienac, govorio im on ovako :

„Z vencem cvatućem glavu vašu korunim, da takve dobrote vu serdцу vašem cvetu, iz kojeh sv. Izidor korunicu vekivečnu vam vu nebu napravi.“

Tako primiše novi članovi iz ruku duhovnoga oca uz zgodne rieči svieću i čislo, a poslije toga su se zapisali u upisnu knjigu i zajedno sa drugimi članovi odmolili neke molitvice i zapjevali : „Tebe Boga hvalimo“.

Ako nije koji od članova živio onako, kako bi trebalo, bio je najprije opomenut ; ako je pako počinio kakav zločin, ako nije slušao poglavara ili ako se nije hotio sa svojim bližnjim izmiriti, brisalo se njegovo ime iz upisne knjige i on je prestao biti članom bratovštine.

Nema dvojbe, da je ta bratovština vrlo plodonosno djelovala osobito na niže slojeve u Zagrebu i na seljake u okolici. Koliko članova je ona imala u pojedinih godina, neznamo, jer nam se nije sačuvala upisna knjiga. Nema sumnje da je bila ona jako razgranjena, jer su ju Isusovci s velikim oduševljenjem širili, a i narod je bio onda sklon ovakovim bratovštinam.

Posjeda ova bratovština nije imala, a niti glavnica, osim ono malo novaca, koji se sakupili kod upisa i na milodarih. Kod upisa platilo je svaki pet groši. God. 1771. spominje se još ova bratovština, ali odlazkom Isusovaca iz Zagreba počela je ona padati, dok nije posve prestala, a sada se na nju gotovo zaboravilo.

Završujem ove povjestne crkvice, u kojih sam upotriebio sve, što sam mogao doznati o župnoj crkvi sv. Marka i o njezinih kapelah. Izrazujem ovdje samo još želju, da bi se sakupili povjestni podatci takodjer o drugih znamenitijih župah naše nabiskupije. Tim bi se oteo zaboravi mnogi važan događaj i pribrala liepa gradja za povjest naše domovine.

Gdje je što?

Strana:

Uvod	1
----------------	---

I. Župna crkva sv. Marka.

1. Gradjevina	3
2. Žrtvenici	10
3. Orgulje, propovjedaonica, krstionica i izpovjedaonice . .	17
4. Grobnice	18
5. Sakristija	21
6. Kapelica sv. Fabijana i Sebastijana	22
7. Zvonik i zvonovi	25
8. Župnici sv. Marka	33
9. Ostali svećenici župe sv. Marka do god. 1800.	44
10. Orguljaš i pjevači	52
11. Cehovi u župi sv. Marka	53
12. Bratovštine u župi sv. Marka	58
13. Kako se nosila poputbina bolesnikom i o procesijah . .	61
14. Obseg župe sv. Marka i patronat	66

II. Podružne kapele i crkve župne crkve sv. Marka.

1. Kapela sv. Ursule	69
2. Bolnička kapela Majke božje bez grieha začete	72
3. Kip Majke božje na Markovom trgu i kapelica kod Ka- menih vrata	76
4. Kapelica propetoga Isusa na Kipnom trgu	77
5. Crkva sv. Margarete	78
6. Kapelica trpećega Isusa na Harmici	82
7. Crkvice sv. Ivana Nepomuka	86
8. Crkvice sv. Jurja	87
9. Crkvice sv. Roka	90
10. Crkva sv. Franje Ksavera	93
11. Crkvice angjeoske Majke božje	97
12. Crkva sv. Duha	96

- 15 -

PH 5

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...
21. ...
22. ...
23. ...
24. ...
25. ...
26. ...
27. ...
28. ...
29. ...
30. ...
31. ...
32. ...
33. ...
34. ...
35. ...
36. ...
37. ...
38. ...
39. ...
40. ...
41. ...
42. ...
43. ...
44. ...
45. ...
46. ...
47. ...
48. ...
49. ...
50. ...
51. ...
52. ...
53. ...
54. ...
55. ...
56. ...
57. ...
58. ...
59. ...
60. ...
61. ...
62. ...
63. ...
64. ...
65. ...
66. ...
67. ...
68. ...
69. ...
70. ...
71. ...
72. ...
73. ...
74. ...
75. ...
76. ...
77. ...
78. ...
79. ...
80. ...
81. ...
82. ...
83. ...
84. ...
85. ...
86. ...
87. ...
88. ...
89. ...
90. ...
91. ...
92. ...
93. ...
94. ...
95. ...
96. ...
97. ...
98. ...
99. ...
100. ...